

บทที่ ๒

แนวคิดทางจริยศาสตร์ของเหลาจื๋อจากคัมภีร์เต๋า เต็ก เก็ง

ในบทนี้จะกล่าวถึงความหมาย คุณลักษณะ แนวทาง และเป้าหมายของจริยศาสตร์เหลาจื๋อจากคัมภีร์เต๋า เต็ก เก็ง รวมทั้งประเด็นสำคัญต่างๆ เพื่อเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์แนวคิดทางจริยศาสตร์ของเหลาจื๋อดังต่อไปนี้

๒.๑ ปรัชญาจีนทั่วไป

ก่อนจะศึกษาจริยศาสตร์ของเหลาจื๋อ การศึกษาทำความเข้าใจในปรัชญาจีนเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งเพราะจะทำให้เห็นถึงภาพรวมและลักษณะแง่มุมต่างๆของปรัชญาจีน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญช่วยให้เข้าใจในปรัชญาเหลาจื๋อมากยิ่งขึ้น จุดเริ่มต้นของปรัชญาจีนนั้นไม่มีหลักฐานยืนยันแน่นอนว่ามีจุดเริ่มต้นเมื่อใดแต่อาศัยพงศาวดารจีนและนิยายปรัมปราที่เล่าสืบต่อกันมา จึงพอจะกล่าวได้ว่า ปรัชญาจีนมีกำเนิดและวิวัฒนาการมานับเป็นพันปี^๑ การเกิดขึ้นของปรัชญาจีนอาจแบ่งเป็นยุคๆได้ดังนี้

๑) ปรัชญาจีนยุคโบราณ ในยุคนี้มีอายุประมาณ ๕๕๗ ปีก่อนพุทธศักราชเชื่อกันว่า กษัตริย์พระนามว่าฟู่ซี เป็นผู้ให้กำเนิดปรัชญาจีนเป็นองค์แรก

๒) ปรัชญาจีนยุครุ่งเรือง ในยุคนี้มีอายุระหว่าง ๕๗๙ ปีก่อนพุทธศักราช ถึงพุทธศักราช ๓๓๒ ที่ได้ชื่อว่ายุครุ่งเรืองก็ในยุคนี้สำนักปรัชญาที่สำคัญๆได้ก่อกำเนิดขึ้นในยุคนี้อาจแบ่งย่อยได้ ๔ ยุคคือ

๒.๑ สมัยราชวงศ์โจว อยู่ระหว่าง ๕๗๙ ปีพุทธศักราช ถึงปีพุทธศักราชที่ ๑๗ ที่ชื่อว่าเป็นยุคทองของจีนเพราะมีการสร้างมาตรฐาน และระเบียบปฏิบัติต่างๆขึ้นมามากมายเพื่อใช้เป็นแบบอย่างในสังคมจีน

๒.๒ สมัยชุนชิว คือสมัยฤดูใบไม้ผลิและฤดูใบไม้ร่วง อยู่ระหว่างปี ๑๗๙ ปีก่อนพุทธศักราช ถึงปีพุทธศักราชที่ ๖๒

๒.๓ สมัยจั้นกั๋ว สมัยนี้มีอายุระหว่างพุทธศักราชที่ ๖๐ ถึงพุทธศักราชที่ ๓๒๑ เป็นสมัยที่เต็มไปด้วยสงครามการสู้รบคือการสู้รบระหว่างแคว้นต่างๆ จึงเกิดการเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงทั้งทางด้านสังคม การเมือง แนวคิดวัฒนธรรมและจารีตประเพณีต่างๆเกิด

^๑ ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, ปรัชญาจีน, (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๓๑.

การวิพากษ์วิจารณ์ในสังคมกันอย่างกว้างขวาง ทำให้เกิดแนวคิดที่แตกแยกกัน แนวคิดเหล่านี้เองที่เป็นสาเหตุทำให้เกิดปรัชญาสำนักต่างๆ ขึ้นมา

๒.๔ สมัยปรัชญาร้อยสำนัก สมัยนี้อยู่ระหว่างศตวรรษที่ ๒ ก่อนพุทธศักราชถึงพุทธศตวรรษที่ ๕ เป็นสมัยที่กำเนิดปรัชญาสำนักต่างๆ แต่ปรัชญาที่เด่นๆ จะมีเพียง ๔ สำนักเท่านั้น คือ

- ปรัชญาเต๋า หรือ เต๋าเจีย
- ปรัชญาขงจื๊อ หรือ หยุเจีย
- ปรัชญาม่อจื๊อ หรือ ม่อเจีย
- ปรัชญานิธิธรรม หรือ ฟาเจีย^๒

ปรัชญาจีนถึงแม้จะมีมากมายหลายสำนัก แต่เมื่อกล่าวถึงนักปรัชญาที่สำคัญก็มีเพียง ๘ คนเท่านั้นจากสำนักทั้ง ๔ สำนักดังกล่าว นั่นคือเหลาจื๊อ, ขงจื๊อ, ม่อจื๊อ, หยางจื๊อ, เม่งจื๊อ, จวงจื๊อ, ชุนจื๊อ และ ฮั่นเฟยจื๊อ สรุปแนวความคิดแต่ละคนดังนี้

๑. เหลาจื๊อ (ปรัชญาเต๋า) ได้กล่าวไว้แล้วในข้างต้น พอสรุปแนวความคิดได้ดังนี้

๑) แนวคิดเป็นลักษณะจิตนิยมสอนว่าความจริงแท้คือ“เต๋า”(นามสมมุติ)อันเป็นธรรมชาติที่อยู่เหนือการสมมุติ มีอยู่เองเป็นบ่อเกิดของสรรพสิ่งและพิสูจน์ไม่ได้ด้วยผัสสะ(ประสบการณ์ระดับประสาทสัมผัส) คำสอนเรื่องเต๋า มีบรรจุในคัมภีร์เต๋าเต็กเก็ง ซึ่งเชื่อว่าเหลาจื๊อ/เล่าจื๊อ เป็นผู้นิพนธ์

๒) มนุษย์สามารถเข้าถึง เต๋า ได้โดยอาศัยจิตที่สงบ

๓) ธรรมชาติดั้งเดิมของมนุษย์ดีอยู่แล้วแต่มนุษย์ถูกความอยากเข้าครอบงำทำให้ตกอยู่ในอำนาจกิเลสตัณหา จึงทำให้หันหลังไปจากเต๋ามุ่งแสวงหาสิ่งต่าง ๆ มาตอบสนองความอยากของตน ผลที่ตามมาคือ ทำให้มนุษย์มีความทุกข์

๔) มนุษย์จึงควรกลับเข้าหาเต๋ามุ่งสู่ธรรม สละทางโลก มุ่งสู่ความสงบดำรงชีวิตเรียบง่าย

๕) การกลับคืนสู่เต๋าคือการดำเนินชีวิตสอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติ เรียบง่าย หยุดสร้างวัฒนธรรมและอารยธรรมต่างๆ ให้หมดสิ้น

๖) แนวคิดทางการเมืองคือการปล่อยให้ประชาชนอยู่อย่างมีอิสระภาพ ปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติ ความเดือดร้อนของสังคมเป็นผลจากการศึกษาและการเข้าไปก้าวก่ายของรัฐในการเข้าไปปกครองประชาชน รัฐในอุดมคติคือรัฐที่มีเต๋า มุ่งความสงบเป็นที่ตั้ง ไม่รุกรานใคร

๒. ขงจื๊อ (ปรัชญาขงจื๊อ) ได้กล่าวไว้แล้วในข้างต้น สรุปแนวคิดปรัชญาขงจื๊อได้ดังนี้

๑) ไม่ค่อยพูดถึงสิ่งเหนือธรรมชาติแต่เน้นโลกปัจจุบัน มุ่งสู่ความสงบสุขของโลก มุ่งคุณธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิต

^๒ ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, ปรัชญาจีน, หน้า ๓๓.

๒) เป็นปรัชญาปัจเจกชน กล่าวคือ เน้นทำตัวให้ดีกว่าคนอื่นอาศัยการศึกษาเล่าเรียนและยึดมั่นในจารีตวัฒนธรรมของบรรพบุรุษ แล้วสังคมจะดีเอง

๓) ปรัชญาสังคมการเมืองเน้นให้แต่ละคนทำหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์ รัฐบาลต้องช่วยทำประโยชน์ให้ประชาชน (รัฐควรเข้ามาจัดระบบ)

๔) เน้นให้สนับสนุนให้ตั้งระบบครอบครัวและนับถือวงศ์าคณาญาติ

๕) มองธรรมชาติของมนุษย์ว่าดีงาม แต่เพราะมนุษย์หลงลืมไม่ปฏิบัติตามจารีตประเพณีและคุณธรรมที่ดี ทำให้มนุษย์เดือดร้อน แต่ความเลวร้ายจะหมดไปถ้ามนุษย์ยึดมั่นตามจารีตประเพณีและคุณธรรมตามเดิม

๓. ม่อจื๊อ (พ.ศ ๗๔ - พ.ศ ๑๕๓) ม่อจื๊อเป็นนักปรัชญาชาวจีน นับได้ว่าเป็นคู่แข่งผู้หนึ่งของขงจื๊อ หลักคำสอนของม่อจื๊อ อยู่ในหนังสือที่มีชื่อเดียวกับชื่อของเขาคือม่อจื๊อ ประกอบด้วยข้อเขียน ๕๓ บทเป็นทั้งข้อเขียนของเขาเองและที่สานุศิษย์ช่วยกันเรียบเรียงต่อเติม และมามีอิทธิพลเหนือชาวจีนหลังจากที่เขาตายไปแล้วประมาณ ๕๐๐ ปี ม่อจื๊อ มีชื่อจริงว่ามั่ว ตี สถานที่เกิดไม่แน่นอน บ้างก็ว่ามาจากแคว้นสฺย (ปัจจุบันอยู่ระหว่างมณฑลเหอหนานและมณฑลซานตง) บ้างก็ว่ามาจากแคว้นเดียวกับขงจื๊อ คือมาจากแคว้นหลู่

แนวความคิดของม่อจื๊อเป็นปฏิปักษ์อย่างรุนแรงต่อแนวความคิดของขงจื๊อ โดยโจมตีว่า "เป็นวิธีการที่ไม่ได้ผลและเสียเวลา" ม่อจื๊อเน้นถึง ประโยชน์และความใช้ได้ของชนบทรณนิยม ประเพณีมากกว่าจะต้องยึดถือตามขงจื๊อทั้งหมด เชื่อในความเป็นไปของโลกหน้า สนับสนุนให้มนุษย์มีความรักซึ่งกันและกันเขาเชื่อว่าความรักโดยไม่จำกัดเชื้อชาติ วรรณะ ชนชั้นหรือความยากดีมีจน ประณามการทำสงคราม ความแตกต่างระหว่างแนวความคิดของขงจื๊อกับม่อจื๊อนี้ ทำให้ขงจื๊อได้รับขนานนามว่า "เป็นนักประมวลชนบทรณนิยมประเพณีที่ดีมาใช้" แต่ม่อจื๊อเป็น "นักวิจารณ์ นักติชม" นอกจากนี้ม่อจื๊อยังได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้นำความรู้ทางด้านตรรกวิทยาเข้ามาใช้ในจีนเป็นคนแรกเกี่ยวกับตำแหน่งผู้ปกครองม่อจื๊อ มีความเห็นว่า "ผู้ปกครองควรได้ตำแหน่งเพราะความดีและความสามารถส่วนตัวมากกว่าได้มาโดยการสืบตำแหน่ง ถ้าผู้ปกครองไม่มีความสามารถก็ควรจะถูกถอดถอนให้ที่ปรึกษา จะดีกว่า" แก่นคำสอนของม่อจื๊ออยู่ที่การมองทุกสิ่งทุกอย่าง โดยให้ถือประโยชน์ส่วนใหญ่เป็นหลักซึ่งตรงกับ หลักอรรถประโยชน์นิยมดังนั้น ม่อจื๊อจึงเป็นคนต่อต้านพิธีกรรมและการสงคราม ม่อจื๊อเป็นผู้นำในด้านตรรกวิทยาพวกแรกของชาติจีนเขาได้กล่าวถึงความคิดของเขาอย่างง่าย ๆ ดังต่อไปนี้

๑. แหล่งกำเนิดของเหตุผล ควรหาได้จากความชำนาญและศึกษาความคิดของผู้ที่มีความรู้ในอดีต

๒. วิธีการที่จะนำไปสู่เหตุผล ควรจะตรึงตรองหาความจริงจากประสบการณ์และชีวิตของประชาชน

๓. การนำเหตุผลมาปฏิบัติ ควรทำให้เป็นกฎหมายหรือระเบียบของรัฐบาล ควรสืบสวนดูว่าสิ่งเหล่านี้มีประโยชน์แก่ประเทศชาติหรือประชาชนมากน้อยเพียงใด

ม่อจื๊อไม่ได้เป็นเพียงนักทฤษฎีเท่านั้นยังเป็นนักปฏิบัติอีกด้วย เนื่องจากม่อจื๊อถือกำเนิดมาในหมู่กรรมกรจึงได้พยายามชักจูงให้คนเห็นความสำคัญระหว่างมนุษย์ที่ดีกว่าโดยกล่าวว่า “ในการที่จะรัก สิ่งแรกที่ต้องเรียนรู้คือไม่เกลียดกัน ในการแสดงออกซึ่งการเกลียดกันนั้นสงครามเป็นสิ่งเลวที่สุดดังนั้น การไม่ใช้กำลังทหารจึงเป็นก้าวแรกที่จะนำไปสู่ความรักสากล”

๔. หยางจื๊อ เรื่องราวชีวิตของหยางจื๊อนั้นเป็นที่รู้กันน้อยมากเขาเป็นชาวเมืองแคว้นเจ้า (ปัจจุบันคือมณฑลซานซี) แคว้นเจ้าเป็นแคว้นหนึ่งในบรรดาแคว้นเล็กๆสามแคว้น ที่แตกออกมาจากแคว้นฉิน^๓ หยางจื๊อมาจากครอบครัวที่มีฐานะเป็นที่เคารพนับถือกันมาก ซึ่งอาจสืบสาวเหล่ากอได้ไปจนถึงราชวงศ์โจว บิดาของเขาเป็นราชบุตรองค์เล็กของพระเจ้าช้วน ซึ่งมีพระชนมายุอยู่ระหว่างปี ๘๒๗-๗๘๑ ก่อนคริสตกาลเป็นเจ้าผู้ครองแคว้นหยาง ซึ่งต่อมาถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของแคว้นฉิน ในบทนิพนธ์เรื่องไฮวหนันจื๊อ (Huai-Nan Tzu) นั้นมีข้อความแสดงนัยว่าหยางจื๊อมีอายุอ่อนกว่าม่อจื๊อ และมีอายุแก่กว่าเม่งจื๊อ หยางจื๊อเป็นผู้คัดค้านปรัชญาของม่อจื๊อและปรัชญาของเขาก็ถูกคัดค้านโดยเม่งจื๊อ ถึงแม้ว่าการจะจัดความคิดทางปรัชญาของหยางจื๊อว่าอยู่ในปรัชญาสำนักใดจะกระทำได้อย่างก็ตาม แต่ดูเหมือนว่าปรัชญาของเขาค่อนข้างจะใกล้ชิดไปทางปรัชญาเต๋า เพราะเขามีปรัชญาว่าชีวิตนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ต้องอาศัยจริยธรรมและมีความเชื่อว่าความตายของบุคคลนั้นเป็นเรื่องของชะตากรรมของชีวิต การมรณกรรมของเหล่าจื๊อนำไปสู่การแบ่งแยกปรัชญาเต๋าดออกเป็นสองสำนัก^๔

ความเชื่อในชะตากรรม, คำสอนของหยางจื๊อนั้นเป็นคำสอนที่สืบเนื่องมาจากหลักคำสอนเรื่องหวู เหวย(การไม่กระทำอะไร) หยางจื๊อกล่าวว่าสิ่งทั้งปวงที่บังเกิดขึ้นในโลกจักรวาลนั้นมีชะตากรรมเป็นเครื่องกำหนดมาก่อนทั้งสิ้น ชีวิตและความตาย ความสำเร็จและความล้มเหลว โภคทรัพย์

^๓ การแตกสลายของแคว้นฉินเป็นสามแคว้นนี้ ทำให้เกิดการเริ่มต้นของยุคสมัยแห่งการรบของแคว้นต่างๆ (๔๘๐ - ๒๒๒ ก่อนคริสตกาล)

^๔ สำนักที่หนึ่งมีผู้แทนคือจวงจื๊อ เขาให้ความหมายของเต๋า ว่าเป็นภาวะที่เป็นไปเองตามธรรมชาติอย่างสมบูรณ์ยิ่งของสรรพสิ่งทั้งปวงในสากลโลก ปลดปล่อยสรรพสิ่งทั้งปวงเป็นไปตามวิถีทางแห่งธรรมชาติของมัน สำนักปรัชญาเต๋านักนี้อาจจัดเอาได้ว่าเป็นปรัชญาเต๋าลักษณะธรรมชาตินิยม (naturalistic Taoism) ส่วนสำนักที่สองคือสำนักของหยางจื๊อ เขามีความเห็นที่เต๋า เป็นพลังงานทางธรรมชาติที่มีติดบอด อันเป็นสิ่งที่สร้างโลก หาใช่ด้วยการมีแผนการที่แสดงเจตจำนงอันใดแต่อย่างใดไม่ แต่ด้วยโดยการบังเอิญ หรือ โดยภาวะบังคับที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ปรัชญาสำนักนี้คือ ปรัชญาเต๋าลักษณะวัตถุนิยม (materialistic Taoism) ทรรศนะของปรัชญาทั้งสองลักษณะนี้มีบันทึกไว้ในบทนิพนธ์ของนักปรัชญาเต๋า ซึ่งเป็นบุคคลในสมัยปรัมปราที่ชื่อว่าเหลี่ยจื๊อ

และอำนาจ ทั้งหมดนี้ถูกกำหนดโดยชะตากรรมทั้งสิ้น สิ่งที่เราเรียกว่าเจตจำนงอันอิสระแผนการหรือความมุ่งหมาย ไม่ว่าจะเป็นของพระเจ้าหรือของมนุษย์นั้น ไม่มีบทบาทเข้ามาเกี่ยวข้องแต่อย่างใดเลย หลักความเชื่อในชะตากรรมนี้ เป็นข้ออ้างที่ดีสำหรับมนุษย์ที่จะปล่อยตนให้กับการแสวงหาความเกษมสำราญได้อย่างเต็มที่ ในบทนิพนธ์เรื่องเหลี่ยจื้อนั้นมีข้อความอยู่บทหนึ่งชื่อว่า “ความพยายามและชะตากรรม” นั้นได้ให้เรื่องราวประกอบความหมายของความเชื่อในชะตากรรมได้เป็นอย่างดี หยางจื้อสรุปความคิดเห็นของเขาอย่างหนักแน่นว่า

“ภาวะที่สิ่งทั้งหลายมีความแตกต่างกันนั้น คือชีวิต ภาวะที่สิ่งทั้งหลายมีความเหมือนกันนั้น คือความตาย อะไรคือสิ่งที่ทำให้ชีวิตมีค่าควรแก่การดำรงอยู่เล่า”^๕

ในชีวิตมีแต่ความแตกต่าง ดังเช่นระหว่างความฉลาดกับความโง่เขลา เกียรติยศกับความชั่วช้าสามัญ แต่ในความตายนั้น มีอยู่ก็แต่เพียงความเสมอภาคแห่งความเน่าเปื่อยผุพัง อันเป็นสิ่งที่ไม่มีผู้ใดจะหลีกเลี่ยงหนีได้ มีแต่ความตายเท่านั้นที่เท่าเทียม เพราะฉะนั้น ปล่อยชีวิตให้เป็นไปอย่างเสรี อย่าไปขัดขวาง หรืออุดรังไว้ การขัดขวางความอยากจึงเป็น บ่อเกิดของความรำคาญอันปวดร้าวอย่างยิ่ง การทำลายบ่อเกิดของความรำคาญที่วุ่นนี้ คือการแสวงหาความเกษมสำราญจนกว่าจะถึงวาระแห่งความตายนั่นคือความหมายของการใช้ชีวิตอย่างเกษมสำราญ^๖

๕. เม่งจื่อ หรือในทางตะวันตกรู้จักในชื่อเมนเซียส (Mencius) ปีกเกิดที่ได้รับการยอมรับที่สุดคือประมาณ ๓๗๒ - ๒๘๙ ก่อนคริสตกาล หรืออาจารย์ ๓๘๕ - ๓๐๓/๓๐๒ ก่อนคริสตกาล เม่งจื่อได้รับถ่ายทอดแนวความคิดของขงจื้อมาจากหลานชายของขงจื้อเองจึงถือว่าเป็นลูกศิษย์ของขงจื้อคนหนึ่งเม่งจื่อเกิดที่เองโจเสียน อยู่ในแคว้นลู่ ปัจจุบันคือมณฑลชางตุ้ง เม่งจื่อเกิดในตระกูลหมาง เดิมชื่อหมางโก แต่ภายหลังพระเจ้ากรุงจิ้นเปลี่ยนชื่อให้เป็นหมางสี เม่งจื่อแสวงหาที่รับราชการไปตามแคว้นต่างๆและทุกแคว้นที่เหยียบย่างเข้าไปก็ได้ให้การต้อนรับเป็นอย่างดี^๗

เม่งจื่อชอบเดินทางออกสั่งสอนหลักความคิดของเขาและก่อนที่เขาจะลาออกจากราชการ เขาแต่งหนังสือขึ้นรวม ๗ เล่ม เป็นบันทึกคำสนทนาโต้ตอบเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเขา มีการรวบรวมเข้าเป็น ๔ เล่มใหญ่ และได้กลายเป็นรากฐานการศึกษาหลักปรัชญาของเม่งจื่อในเวลาต่อมา แนวคิดของเม่งจื่อกล่าวว่า โดยธรรมชาติแล้ว มนุษย์ทุกคนมีพื้นฐานเป็นคนดีมาแต่กำเนิดแต่สิ่งแวดล้อมที่ไม่ดีต่างๆ ทำให้คนเราเปลี่ยนแปลงไป เม่งจื่อเชื่อว่าความดีทั้งหมดสามารถต่อเติมให้กับ

^๕ คัมภีร์เต๋าของเหลี่ยจื้อ, แปลโดย ปกรณ์ ลิ้มปฐุสรณ์, กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, ๒๕๔๕, หน้า ๑๖๔.

^๖ สกล นิลวรรณ, **ปรัชญาจีน**, (กรุงเทพฯ : วิทยาลัยครูสวนดุสิต, ๒๕๒๒), หน้า ๑๕๒.

^๗ ทั้งนี้เพราะในสมัยนั้นนักปรัชญาการเมืองได้รับการยกย่องมาก เม่งจื่อได้รับหน้าที่เป็นที่ปรึกษาของกษัตริย์หลายแคว้นโดยเฉพาะที่แคว้นซี และได้ใช้ชีวิตยามชราสั่งสอนลูกศิษย์ และเขียนหนังสือเกี่ยวกับความคิดและชีวิตระหว่างที่รับราชการมา

มนุษย์ได้ด้วยการศึกษาศิลปวิทยาการต่างๆ การศึกษาสามารถช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นได้ เขาเห็นว่าชนชั้นบริหารรัฐบาลควรเป็นผู้ที่มีการศึกษา ผู้มีการศึกษาจะสามารถเข้าใจถึงความต้องการของประชาชนได้ดีกว่า แนวคิดในส่วนนี้ของเม่งจื๊อตรงกันข้ามกับศิษย์ของขงจื๊ออีกคนคือซุนจื๊อโดยสิ้นเชิง^๔ ส่วนที่เกี่ยวกับชนชั้นในสังคม เม่งจื๊อสนับสนุนให้มีชนชั้นคือผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง เขากล่าวว่าทั้ง ๒ ชนชั้น มีหน้าที่ที่จะต้องสนับสนุนซึ่งกันและกันถ้าขาดผู้หนึ่งผู้ใดไป สังคมก็จะไม่สมบูรณ์ เม่งจื๊อเป็นนักคิดความหลักปรัชญาของขงจื๊อ และเขาเองก็มีหลักความคิดสำคัญที่เพิ่มเติมจากหลักคำสอนของขงจื๊อ คือกำเนิดความดีความชั่วของบุคคล กษัตริย์ปกครองประชาชนโดยคุณธรรมและพละกำลัง

๖. จวงจื๊อ ปราชญ์ฝ่ายเต๋าลำดับถัดมาจากเหลาจื๊อ ประวัติของเขาไม่ชัดเจนนัก นักวิชาการจีนบันทึกไว้ว่าน่าจะเกิดในราวปี ๓๖๙ ก่อนคริสตศักราชและตายในราวปี ๒๘๖ ก่อนคริสตศักราช มีชื่อเสียงในการเป็นนักคิดนักปรัชญา และนักเขียน เป็นปราชญ์ฐานะยากจนแต่มีความสุขสงบใจ มีความเป็นอิสระเสรีไม่ถูกผูกมัดจากกรอบของสังคมปวงชน ตามบันทึกทางประวัติศาสตร์ของสุมาเฉียนได้บันทึกว่า จวงจื๊อมีชื่อว่าโจว มีถิ่นกำเนิดในเมืองเหมิง ซึ่งปัจจุบันอยู่ในบริเวณพรมแดนระหว่างมณฑลชานตงกับโชนาน มีชีวิตอยู่ในรัชสมัยของกษัตริย์ฮุ่ยอ่องแห่งรัฐเหลียงหรือเว่ย และเซวียนอ่องแห่งรัฐฉี ดังนั้นจวงจื๊อจึงเป็นคนร่วมสมัยเดียวกับเม่งจื๊อ แต่ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทั้งคู่ไม่รู้จักกันซึ่งน่าจะเป็นเพราะความแตกต่างทางภูมิศาสตร์ แต่ค่อนข้างจะแน่ชัดว่าจวงจื๊อน่าจะอยู่ร่วมสมัยกับฮุ่ยจื๊อ ซึ่งเป็นนักตรรกวิทยา ดังจะพบในคัมภีร์จวงจื๊อว่าทั้งสองได้ปะทะความคิดกันอยู่เสมอ ฮุ่ยจื๊อเป็นนักการเมืองและนักปรัชญาเมธีมีชื่อเสียงคนหนึ่งในสมัยนั้น ทั้งคู่มีอัธยาศัยที่ถูกต้องเพราะต่างชอบปรัชญาชีวิต และเป็นคู่สนทนาที่มีความรู้พอไล่เลี่ยกัน แต่การดำเนินชีวิตต่างกันมาก ฮุ่ยจื๊อนั้นทะเยอทะยานที่จะไต่เต้าในตำแหน่งสำคัญทางการเมืองแต่จวงจื๊อกลับเพิกเฉยต่อสิ่งเหล่านี้

เสถียร โพรธินทออธิบายว่า จวงจื๊อเป็นชาวนครซ้อง ปัจจุบันคือมณฑลฮ่อกั๋ว เขามีชีวิตร่วมสมัยกับเม่งจื๊อ ปีเกิดของเขายังไม่แน่ชัด จวงจื๊อเป็นนักปรัชญาจีนคนเดียวที่สอนหนักไปในทางสละโลกียวิสัย เขาเคารพเลื่อมใสในเหลาจื๊อ และทำหน้าที่อรรถาธิบาย ประกาศคตินิยมของเหลาจื๊อในส่วนบำเพ็ญพรตเพื่อสำเร็จเต๋าให้พิสดารกว้างขวางออกไป ด้านการเมืองกลับกล่าวไว้น้อยมาตรงกันข้ามกับความรู้ตัวเอง เขาเป็นผู้เจนจบในวิชารัฐประศาสนศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์ วิชาพิชัยสงคราม และวิชาอื่นๆเท่าที่มีในสมัยนั้น ชื่อเสียงเกียรติคุณเป็นที่รู้จักแพร่หลาย มิตรสหายของเขา

^๔ ซุนจื๊อเห็นว่ามนุษย์มีธรรมชาติที่ชั่วร้ายเป็นพื้นฐาน เพื่อที่จะขจัดความชั่วร้ายนั้น ต้องมีการควบคุมและอบรมสั่งสอนให้ยึดมั่นคุณธรรมอย่างจริงจัง

เป็นบุคคลในทุกชั้นทุกวัย แต่เขากลับใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติป่าเขาลำเนาพยุหะ มีเพียงครั้งเดียวที่เขา
รับราชการคือ สมัครเป็นเจ้าพนักงานเฝ้าสวนต้นรัก^๙

อุดมคติครองชีวิตอย่างอิสระเสรีเป็นสิ่งที่จวงจื๊อ พัฒนาต่อยอดเพิ่มเติมจากเหลาจื๊อในเต๋า
เต็ก เก้ง ภาวะ “อิสระเสรี” ของจวงจื๊อคล้ายกับภาวะ “ตื่นรู้บรรลุนิยาม” ของนิยายเซนหรือภาวะ
“พระอรหันต์” ของนิยายเถรวาท ภาวะอิสระเสรีเป็นมนุษย์ที่แท้ ภาวะหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง เมื่อ
หลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงที่ปุถุชนเรามี เขาหลง เขายึดติด ชีวิตเราจึงมีเสรีภาพอย่างแท้จริง
จวงจื๊อสอนให้ล่องลอยไปตามครรลองของเต๋า (กฎธรรมชาติ) ตัวจวงจื๊อเองก็ใช้ชีวิตอย่างสันโดษ
จวงจื๊อไม่เลือกชีวิตที่ร่ำรวย สูงศักดิ์ มีอำนาจแต่เลือกใช้ชีวิตสมถะ สันโดษ เพื่อที่จะมีอิสระเสรีตามวิถี
ธรรมชาติ จวงจื๊อได้กลายเป็นหนึ่งในคัมภีร์มตะแห่งลัทธิเต๋าย่างเป็นทางการในราชวงศ์ถัง (ราวปี
๖๑๘-๙๐๗) แนวการประพันธ์ของจวงจื๊อ มักใช้รูปแบบเล่านิทานบรรยายอุดมคติของตน ทำให้ผู้อ่าน
เพลิดเพลินไปกับอารมณ์ของตนโดยไม่รู้สึกรู้สีกว่ กลวิธีการเขียนก็มีความพลิกแพลง ตื่นเต้น ลึกกลับ
ซับซ้อนเป็นหนึ่งในหนังสือที่เด่นที่สุดของหนังสือปรัชญาทั้งหลายในประวัติศาสตร์จีนและก็มีฐานะ
สำคัญในประวัติศาสตร์วรรณกรรมของจีน หนังสือเรื่อง “จวงจื๊อ” รวมกับหนังสืออีกสองเรื่องได้แก่
“เต๋าเต็กเก็ง” หรือเหลาจื๊อและ“โจวอ้อ”หรือ“อ้อจิง” รวมเป็นหนังสือสำคัญ ๓ เล่มที่สะท้อนถึงคุณค่าของ
ลัทธิเต๋าซึ่งเป็นปรัชญาแนวธรรมชาตินิยมได้เป็นอย่างดีที่สุด

๗. ชุ่นจื๊อ

“ธรรมชาติของมนุษย์ คือความชั่วช้าสามัญ ส่วนความดีงามนั้นเป็นสิ่งที่หามาได้ใน
ภายหลัง”^{๑๐}

ชุ่นจื๊อเป็นผู้สนับสนุนคำสอนของขงจื๊อ และขณะเดียวกันก็เป็นนักวิจารณ์เม่งจื๊อพร้อมกัน
ไปด้วยถ้าจะถือว่า เม่งจื๊อเป็นตัวแทนของปรัชญาฝ่ายจิตนิยมของคำสอนของขงจื๊อแล้ว ก็อาจกล่าวได้
ว่าชุ่นจื๊อนั้นเป็นตัวแทนของปรัชญาฝ่ายสัจนิยมของคำสอนของขงจื๊อ ย้ำความสำคัญของการควบคุม
สังคมและมีความเห็นว่า ความอ่อนแอคือธรรมชาติของมนุษย์ ถึงแม้จะเป็นผู้ป้องกันคำสอนของขงจื๊อ
อย่างเข้มแข็ง แต่ก็เป็นผู้ที่ยกย่องหน้าที่และสิทธิพิเศษของรัฐ อันเป็นพระศนะนิยมของนักปรัชญาฝ่าย
นิติธรรม (Legalists) ซึ่งเป็นปรัชญาที่มีอิทธิพลอย่างสูงในรัชสมัยของพระเจ้าฉินซีฮวงตี้ ชุ่นจื๊อเป็น

^๙ บันทึกของสุมาเฉียนยังบอกว่า จวงจื๊อเป็นคนดูแลสวนต้นรัก ประวัติที่เกี่ยวกับการเมืองสำคัญ
คือเว่ยอ๋องแห่งรัฐฉู่เคยส่งราชทูตพร้อมของกำนัลไปให้จวงจื๊อ เพื่อทาบทามจวงจื๊อให้ไปดำรงตำแหน่งเสนาบดี แต่
จวงจื๊อก็ปฏิเสธด้วยเหตุผลที่ว่า เต๋าที่อยู่ในโคลนตมย่อมมีความสุขกว่าเต๋าศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในพระราชวัง ซึ่งแม้จะถูก
เก็บไว้ในภาชนะและห่อด้วยผ้าอย่างดี แต่ก็เป็นเต๋าดายที่เหลือแต่ซากและกระดอง ดังนั้นเขาจึงเลือกที่จะเป็นเต๋าที่
อยู่ในโคลนตม จึงไม่ขอรับตำแหน่งพระราชทานใดๆทั้งสิ้น

^{๑๐} สกล นิลวรรณ, ปรัชญาจีน, หน้า ๒๒๗.

บุคคลที่มีความสามารถไม่แต่เพียง สรุปล่อกติความคิดทั้งปวงของงจื้อไว้ได้หมดเท่านั้นแต่ยังเป็นผู้ที่รับเอาคติความคิดที่ดีที่สุดของสำนักปรัชญาอื่นๆ เข้ารวมไว้ในคำสอนของตน ชุ่นจื้อนั้นมีชื่อเสียงว่าขงแต่เขายังเป็นที่รู้จักกันในนามของชุ่นซิง อีกชื่อหนึ่งเขาเป็นชาวเมืองแคว้นเจ้า อยู่ติดกับมณฑลซานซี เขามีชีวิตอยู่ในปีไหนนั้นยังไม่เป็นที่รู้จักแน่ชัด แต่ชีวิตการงานของเขานั้น ส่วนใหญ่มีปรากฏในศตวรรษที่สามก่อนคริสตกาล ชุ่นจื้อมีความสนใจในเรื่องการปกครองบ้านเมืองที่ดี แต่เขามีชีวิตอยู่ในยุคสมัยที่มีความปั่นป่วนทางสังคมและการเมืองยุคสมัยของ ชุ่นจื้อก็มีลักษณะที่คล้ายกันกับยุคสมัยของเม่งจื้อ เพียงแต่ว่าเลวร้ายยิ่งกว่านั้นมากนัก

อย่างไรก็ตามชุ่นจื้อ มีลักษณะแตกต่างจากเม่งจื้อในเรื่องทรรศนะที่สำคัญๆ หลายประการ ชุ่นจื้อปฏิเสธคำสอนของเม่งจื้อ^{๑๑} เขาโต้แย้งว่ามนุษย์นั้นมีความชั่วช้าสามัญเป็นธรรมชาติของตน อันเป็นความคิดเห็นที่เป็นผลมาจากสภาพของความเสื่อมโทรมทางสังคมและการเมืองอย่างเลวทรามยิ่งของยุคสมัยของเขาและในส่วนที่เกี่ยวกับสวรรค์นั้น ชุ่นจื้อมีความโน้มเอียงไปในแนวคิดของปรัชญาเต๋า ที่มีลักษณะภาวะเป็นธรรมชาติไม่มีตัวตน เขากล่าวว่าสวรรค์นั้นไม่ใช่อะไรอื่นคือกฎแห่งธรรมชาติ อันถาวรนั่นเอง ชุ่นจื้อมีลูกศิษย์อยู่สองคนที่เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงอย่างมากคือหลี่ ชู่และฮั่น เฟย์^{๑๒} ทั้งสองยืนหยัดต่อสู้เพื่อการปกครองที่ใช้อำนาจเผด็จการอย่างเข้มงวด และเพื่อการใช้กฎหมายเป็นโครงสร้างที่นำมาซึ่งความสงบเรียบร้อยของสังคม ด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้สาวกของปรัชญาของจื้อกล่าวหาชุ่นจื้อ ว่าเป็นผู้ฉ้อโกงให้แก่ปรัชญานิติธรรมได้มีอิทธิพลเหนือสำนักปรัชญาอื่นๆ จนทำให้เกิดการเผด็จการต่างๆ ทั่วทั้งแผ่นดินในปี ๒๑๓ ก่อนคริสตกาล ชุ่นจื้อถึงแก่กรรมลงประมาณปี ๒๓๘ ก่อนคริสตกาลคำสอนทั้งหมดของชุ่นจื้อมีบันทึกไว้ในหนังสือบทนิพนธ์ที่ใช้ชื่อเดียวกับเขา แต่เดิมนั้นบทนิพนธ์ชุ่นจื้อ มีบทความทั้งหมดอยู่สามร้อยยี่สิบสองบทแต่หลังจากที่ได้ชำระตรวจสอบแล้วจำนวนบทความตามที่ได้ชำระแก้ไขโดยหยางจิง ในสมัยราชวงศ์ถังนั้นมีอยู่เพียงสามสิบสองบท^{๑๓}

๘. ฮั่นเฟย์จื้อ

“บ้านเมืองนั้นไม่อาจจะเข้มแข็งได้อยู่ตลอดเวลาและก็ไม่อาจจะอ่อนแอตลอดเวลาเช่นกัน ถ้าหากเมื่อใดมีการใช้กฎหมายอย่างเข้มงวดแล้วเมื่อนั้นบ้านเมืองก็เข้มแข็ง เมื่อใดมีการใช้กฎหมายอย่างหย่อนยานแล้วเมื่อนั้นบ้านเมืองก็อ่อนแอ”^{๑๔}

^{๑๑} เม่งจื้อมองว่าธรรมชาติของมนุษย์นั้นมีความดีงามมาแต่กำเนิด

^{๑๒} หลี่ ชู่ (Li Ssu) ซึ่งเป็นอัครเสนาบดีของพระเจ้าจักรพรรดิองค์แรกของราชวงศ์ฉินและฮั่น เฟย์ (Han Fei) นักปรัชญาสำนักนิติธรรมผู้มีชื่อเสียง

^{๑๓} สกอล นิลวรรณ, **ปรัชญาจีน**, หน้า ๑๙๙.

^{๑๔} ฮั่น เฟย์ จื้อ บทที่ ๑๙.

ฮั่นเฟยจื่อ มาจากสกุลเจ้าผู้ครองแคว้นฮั่น วันเดือนปีเกิดของเขาเป็นเรื่องที่ยังไม่แน่นอน แต่ปีมรณะของเขานั้นกำหนดเอาประมาณปี ๒๒๓ ก่อนคริสตกาล เมื่อเขาอายุประมาณห้าสิบปี (ปีเกิดของเขาควรจะอยู่ในระหว่างปี ๒๘๒ กับ ๒๘๐ ก่อนคริสตกาล) ฮั่นเฟยจื่อเป็นครูและนักเขียนที่มีสติปัญญาสูง และเคยเป็นศิษย์ของซุนจื่อ พร้อมกันกับหลี่ ชู่^{๑๕} วิทยะวาทของฮั่นเฟยจื่อ ตรงกับยุคสมัยที่เลวร้ายที่สุดในประวัติศาสตร์ของแคว้นฮั่นอันเป็นมาตุภูมิของเขาแคว้นฮั่นนั้นเป็นแคว้นเล็กในบรรดาสามแคว้นที่แตกแยกออกมาจากแคว้นฉิน อาณาจักรของแคว้นฮั่นนั้นแขวนอยู่กับความเมตตากรุณาของแคว้นซางเคียง สภาพที่เป็นจริงทั้งหมดนี้มีความสำคัญต่อเขาเป็นอย่างมาก

ปรัชญาของฮั่นเฟยจื่อ มีศูนย์กลางอยู่ที่ผู้ปกครอง โดยมีทั้งสามอย่างที่ผู้ปกครองจะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไปไม่ได้ในการปกครองบ้านเมือง คือ

ฝ่า (法) กฎหมายและระบบกฎหมาย ปฏิบัติกรณียกิจไปตามกฎหมายก็จะเหมือนสวรรค์ คือปฏิบัติต่อทุกคนเท่ากันหมด นี่เป็นหน้าที่ของ ฝ่า

ชื่อ (勢) อำนาจ อำนาจการเมืองช่วยเพิ่มอนุภาพของพระบัญชาให้น่าเกรงขาม นี่เป็นหน้าที่ของ ชื่อ

ชู่ (术) การใช้คน ใช้คนแล้วยังไม่รู้วาทรงใช้อย่างไร ก็จะลึกลับเหมือนทูตผี นี่เป็นหน้าที่ของ ชู่

ฮั่นเฟยจื่อ กล่าวว่า "กษัตริย์ผู้ทรงพระปรีชาสามารถ ใช้อำนาจจะต้องเที่ยงธรรมเหมือนสวรรค์ ใช้คนจะต้องลึกลับเหมือนทูตผี เที่ยงธรรมเหมือนสวรรค์ก็จะมีใครตำหนิ ลึกลับเหมือนทูตผีก็จะยากแก่การคาดเดา“ ในการใช้อำนาจ 勢 จะต้องมีการกำกับดูแลอย่างเข้มงวด เพื่อให้การใช้ อำนาจมีประสิทธิภาพ ประชาชนจะได้ไม่กล้าฝ่าฝืน แล้วดำเนินการใช้ระบบกฎหมาย 法 ให้ทั่วถึง สามประการนี้เป็น “เครื่องมือของกษัตริย์ที่สำคัญอย่างสูงส่ง ขาดไม่ได้แม้แต่สักอย่าง”^{๑๖}

ชีวิตของฮั่นเฟยจื่อ ครอบคลุมสมัยของการเปลี่ยนแปลงจากราชสมัยของราชวงศ์โจว ไปสู่ราชสมัยของราชวงศ์ฉิน เป็นราชสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมของจีนอย่างใหญ่หลวงประมาณปี ๒๕๐ ก่อนคริสตกาล^{๑๗} แคว้นฉินปกครองโดยใช้หลักของปรัชญานิติธรรม ซึ่งถูกนำมาดัดแปลงให้เข้ากับสภาพการณ์ทางสังคมและทางเศรษฐกิจ

^{๑๕} ซึ่งเป็นอัศวินมหาเสนาบดีของพระเจ้าจี้กงที่หนึ่งในราชวงศ์ฉิน (ปี ๒๕๖-๒๒๑ ก่อนคริสตกาล)

^{๑๖} ฟัน ดอกบัว, ปวงปรัชญาจีน, หน้า ๒๔๓-๒๖๙.

^{๑๗} แคว้นฉินไม่เป็นแต่เพียงแคว้นที่มีความเข้มแข็งในทางเศรษฐกิจอย่างที่สุดในบรรดาแคว้นทั้งหลายเท่านั้น แต่ยังเป็นแคว้นที่เลิกระบบศักดินาในสังคมของตนเองอีกด้วย

แบบใหม่ จึงเป็นธรรมดาที่คำสอนของฮั่นเฟยจื๊อ นั้นเป็นพื้นฐานทางปรัชญาที่นำมาซึ่งความยิ่งใหญ่ใน
อนาคตของแคว้นจิ้น คำสอนของฮั่นเฟยจื๊อ มีอยู่ในหนังสือที่มีชื่อตามชื่อของเขา เป็นหนังสือที่
ประกอบด้วยบทความทั้งหมดห้าสิบห้าบท บทความเหล่านี้มีคติความคิดของปรัชญานิติธรรมของ
ศตวรรษที่สี่ และสามก่อนคริสตกาล รวมอยู่ด้วยกันอย่างสมบูรณ์^{๑๘}

สรุป

ปรัชญาจิ้นเกิดขึ้นมานานหลายพันปีและมีมากมาย ดังนั้นปรัชญาจิ้นจึงมีหลายสำนักแต่
เมื่อกล่าวถึงสำนักใหญ่ๆ ที่มีผลงานตกทอดมาถึงปัจจุบันกลับมีเพียง ๔ สำนักเท่านั้นคือ

๑. สำนักปรัชญาเต๋า มีเหลาจื๊อเป็นแกนหลัก และนักปรัชญาอื่นๆ ที่สำคัญของสำนักนี้ก็มี
จงจื๊อ ปรัชญาในสำนักนี้มีเต๋าเป็นจุดหมายสูงสุด เต๋าเป็นนามธรรม แต่ก็ยังเป็นบ่อเกิดของสรรพสิ่ง
คอยหล่อเลี้ยงสรรพสิ่ง และเป็นจุดหมายสูงสุดของสรรพสิ่ง เพราะฉะนั้นทุกสิ่งเกิดขึ้นได้เพราะเต๋า
ดำรงอยู่ได้เพราะเต๋าและกลับคืนสู่เต๋าก็อีก สำนักนี้เชื่อว่าคนเคยมีความสุขสบายในบุรพกาลมาแล้วแต่
เพราะความที่ขาดปัญญาจึงเห็นผิดเป็นชอบ ตอบสนองกิเลสตัณหาโดยหันหลังให้กับธรรมชาติดั้งเดิม
แล้วมุ่งสร้างวัฒนธรรมและอารยธรรมขึ้นมา ผลก็คือแต่ละคนมีความทุกข์ สังคมวุ่นวาย มีปัญหา
มากมายให้แก้อย่างไม่รู้จบสิ้น วิธีที่จะแก้ความยุ่งยากนั้นได้ก็โดยการกลับไปหาธรรมชาติดั้งเดิมของ
ตน นักปรัชญาสำคัญอีกคนหนึ่งคือหยางจื๊อ ถึงแม้จะมีปรัชญาไม่เหมือนใครโดยเฉพาะ แต่ก็มี
บางอย่างได้รับอิทธิพลจากปรัชญาเต๋า เช่นเรื่องชะตากรรมเป็นต้น เพราะฉะนั้นจึงอาจสังเคราะห์
หยางจื๊ออยู่ในสำนักปรัชญาเต๋าก็ได้โดยปริยาย

๒. สำนักปรัชญาขงจื๊อ นักปรัชญาที่สำคัญของสำนักนี้นอกจากขงจื๊อก็มี เม่งจื๊อและ
ซุนจื๊อ ปรัชญาสำนักนี้มุ่งสอนให้คนกลับสู่อดีตเช่นกัน จะต่างกันก็คือแทนที่จะเน้นธรรมชาติกลับเน้น
จารีตประเพณี ดนตรีและคุณธรรมที่ดั่งงามในอดีต สำนักนี้เชื่อว่าคนในสมัยอดีตเคยสุขสบาย สังคมมี
ระเบียบ เพราะทุกคนปฏิบัติตามจารีตประเพณีและคุณธรรมมาแล้ว เพราะฉะนั้นสำนักขงจื๊อ
จึงรณรงค์ให้ฟื้นฟูจารีตประเพณี ดนตรี และคุณธรรมที่เคยดั่งงามมาแล้วในอดีตให้กลับมาอีกครั้ง วิธีนี้
เท่านั้นที่จะทำให้คนมีความสุข สังคมมีระเบียบวินัย

๓. สำนักปรัชญาม่อจื๊อ ปรัชญาสำนักนี้แตกต่างกับปรัชญาทั้งสำนักเต๋าและสำนักขงจื๊อ
เพราะทั้ง ๒ สำนักเน้นเรื่องอดีตดังที่กล่าวมาแล้ว ส่วนสำนักม่อจื๊อเน้นปัจจุบันเท่านั้น ม่อจื๊อเชื่อว่า
อดีตเป็นความผันผ่านไปแล้วก็ไม่อาจหวนกลับมาอีก กาลเวลาผ่านไปทุกอย่างก็ผ่านไปเช่นกัน สิ่ง

^{๑๘} ชู ไช, The story of Chinese philosophy, แปลโดย สกล นิลวรรณ, (กรุงเทพฯ : วิทยาลัยครู
สวนดุสิต, ๒๕๒๒), หน้า ๒๕๒.

เหมาะสมกับสมัยหนึ่ง เพราะฉะนั้น คนมีปัญญาควรสร้างกฎเกณฑ์ใหม่ขึ้นมาให้สอดคล้องตรงกับความจริงในปัจจุบัน อย่างเช่น ทุกคนต้องการความสุข เกลียดความทุกข์ด้วยกัน ต้องการมีเกียรติมีศักดิ์ศรีเหมือนกัน เพราะฉะนั้นคนเราจึงควรเห็นอกเห็นใจกัน แม้ความรักความเมตตาให้กัน ช่วยเหลือกัน ไม่แบ่งแยกชนชั้นให้ต่างกัน

๔. สำนักปรัชญานิตินิยม โดยมีฮันเพนจ์เป็นตัวแทน ปรัชญาสำนักนี้ชี้ให้เห็นว่าอำนาจและกฎหมายมีความจำเป็น และสำคัญที่สุดในการนำความสงบสุขมาสู่บุคคลและสังคม ทั้งนี้ก็เพราะฮันเพนจ์ได้รับอิทธิพลจากปรัชญาของฮุนท์ซึ่งเป็นอาจารย์ของตนว่า ธรรมชาติแท้หรือจิตสันดานของคนมีแต่ความเลวร้าย จึงจำเป็นต้องใช้อำนาจและกฎหมายมาเป็นเครื่องควบคุม ฮันเพนจ์เชื่อว่าวิธีการใช้อำนาจและกฎหมายมาใช้ในการสอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ เพราะมนุษย์ต้องการได้อิสรุธรรมณ์ คืออารมณ์ที่น่าปรารถนา มีลาภ ยศ สรรเสริญ สุข และไม่ต้องการอนิสรุธรรมณ์ คืออารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนา ไม่น่าพอใจ มีเสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ทุกข์ ด้วยกันทั้งนั้น เพราะฉะนั้นการใช้อำนาจและกฎหมายจึงทำให้คนอยากทำดี เพื่อจะได้รับรางวัลตอบแทนและไม่กล้าทำความชั่ว เพราะกลัวถูกโทษทัณฑ์ หากเป็นได้ดังกล่าวก็น่าจะทำให้สังคมสงบสุข

ปรัชญาทั้ง ๔ สำนักนี้เกิดขึ้นในสมัยราชวงศ์โจว ซึ่งนักปรัชญาถือว่าเป็นสมัยทองแห่งปรัชญาส่วนปรัชญาสำนักอื่นๆ ที่เกิดขึ้นภายหลัง ต่างก็อ้างอิงปรัชญาในสมัยราชวงศ์โจวเป็นหลักด้วยกัน ทั้งนี้เพราะฉะนั้นปรัชญาทั้ง ๔ สำนักจึงเป็นสายธารใหญ่ที่แตกตัวออกไปเป็นสาขาต่างๆ

๒.๒ จริยศาสตร์ทั่วไป

จริยศาสตร์เป็นปรัชญาสาขาหนึ่งที่ว่าด้วยการศึกษาหาความดีสูงสุดของชีวิตมนุษย์เป็นการค้นหาหลักเกณฑ์เพื่อตัดสินความประพฤติของมนุษย์ว่า การกระทำอย่างไรถือว่าถูกต้องไม่ถูกต้อง ดีหรือไม่ดี ควรหรือไม่ควรอย่างไร ในที่นี้ผู้วิจัยได้ยกทัศนะต่างๆมาพอสังเขป เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาจริยศาสตร์ของเหลาจื้อให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ในความหมายของจริยศาสตร์นั้น คำว่า “จริยศาสตร์” เป็นคำศัพท์สันสกฤต แยกออกได้เป็น ๒ คำ คือ จริยะ แปลว่า ความประพฤติ และคำว่า ศาสตร์ แปลว่า ความรู้ หรือ วิชา จริยศาสตร์จึงมีความหมายว่า วิชาที่ว่าด้วยความประพฤติ แปลมาจากศัพท์ภาษาอังกฤษว่า **Ethics** ซึ่งมาจากคำในภาษากรีกว่า **Peri ethikes** โดยมีรากศัพท์มาจากคำว่า **Ethos** แปลว่า ขนบธรรมเนียม ภาวละตินทับศัพท์กรีกว่า **Ethica** แปลว่า จริยศาสตร์ มีชื่อเรียกหลายอย่าง เช่น Moral Philosophy ปรัชญาศีลธรรม Ethical Philosophy ปรัชญาจริยศาสตร์

เมย์และชาร์รัตต์^{๑๙} อธิบายว่า จริยศาสตร์คือการที่บุคคลทำตามหลักมนุษยธรรมของตนเอง เช่น กลุ่มประโยชน์นิยม มีแนวคิดที่ว่าสิ่งที่ดีที่สุดคือสิ่งที่เป็นประโยชน์ของชนส่วนใหญ่ตามหลักมหาสุข สำหรับเมย์และชาร์รัตต์นั้นหัวข้อสำคัญของจริยศาสตร์ร่วมสมัยคือ สิทธิมนุษยชน จริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม ความยากจน สงครามและความรุนแรง บทบาทของสตรีและจริยธรรม เรื่องการทำแท้ง เรื่องเอดส์

แมคคินนอน^{๒๐} กล่าวว่า จริยศาสตร์หรือปรัชญาจริยธรรม (Moral Philosophy) อธิบายเรื่องชีวิตที่ดีและอะไรคือสิ่งที่ดีกว่าสำหรับชีวิตนี้ อธิบายครอบคลุมในเรื่องทางเพศ สิ่งแวดล้อมและสัตว์ ความยุติธรรมทางเศรษฐกิจและการจัดระเบียบโลกใหม่

วิทย์ วิศทเวทย์^{๒๑} อธิบายว่าจริยศาสตร์ศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ทางด้านคุณค่าของความดี ซึ่งเป็นค่าทางจริยธรรม ความดีมีความหมายต่างกันคือ ๑.ความดี หมายถึงการนำไปสู่เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความดีข้อนี้ไม่เป็นคุณค่าทางจริยธรรม ๒.ความดีหมายถึงนำพึงประสงค์หรือนำพึงปรารถนาหรือที่ตรงกันข้ามกับผิด ไม่ควร หมายถึงถูก ควร ดี

ดังนั้นสรุปได้ว่าจริยศาสตร์ เป็นวิชาที่ว่าด้วยความดี ความชั่ว ความถูก ความผิด สิ่งที่ดีควร เว้น สิ่งที่ดีควรทำ หมายถึงศาสตร์ที่ว่าด้วยศีลธรรม หลักศีลธรรม กฎที่ว่าด้วยความประพฤติและพฤติกรรม ลักษณะเนื้อหาและขอบเขตของจริยศาสตร์มีดังนี้

(๑) เน้นหนักในลักษณะเรื่องความดีอันควรจะเป็น ควรจะทำและคุณค่าต่างๆ เกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์อันเกิดมาจากการมีเสรีภาพในการตัดสินใจ

(๒) เน้นอยู่ในวงขอบเขตเกี่ยวกับอุดมคติทางศีลธรรม เกณฑ์ในการตัดสินความประพฤติ ว่าดีหรือชั่ว กล่าวถึงเสรีภาพแห่งเจตจำนง (Freedom of will) อิสรภาพของมนุษย์ ความรับผิดชอบ สิทธิหน้าที่

(๓) เป็นศาสตร์ที่เน้นคุณค่าทางศีลธรรม ให้อิสระในการเลือกปฏิบัติในสิ่งที่ตนปรารถนา

มีปัญหาพื้นฐานที่สำคัญทางจริยศาสตร์ เช่นอะไรคือความดีซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิตมนุษย์ ?, มีเกณฑ์อะไรในการตัดสินความดีชั่วของมนุษย์ ?, เราจะนิยามดีชั่วได้หรือไม่?, มนุษย์ทำเพื่อตนเองหรือผู้อื่นกันแน่ ซึ่งการศึกษาในทางจริยศาสตร์มี ๓ ลักษณะ คือ

^{๑๙} May, Larry and Sharratt, Shari Collins, Ed, **Applied Ethics, A Multicultural Approach**, (Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1994), p. 4.

^{๒๐} Mackinnon, Barbara, **Ethics Theory and Contemporary Issues**, (Belmont: Wadsworth Publishing, 1995), p. 5.

^{๒๑} วิทย์ วิศทเวทย์, **จริยศาสตร์เบื้องต้น**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๒), หน้า ๙, ๖๕-๑๔๔.

(๑) เป็นการศึกษาในลักษณะพรรณนาหรือลักษณะเชิงประจักษ์ (descriptive – empirical study) เป็นการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลหลักฐานมาอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ พบได้จากพหุमानุษยวิทยานักประวัติศาสตร์นักสังคมวิทยา เป็นต้น

(๒) เป็นการศึกษาเพื่อหาเกณฑ์บรรทัดฐาน (normative study) โดยอาศัยฐานข้อมูลจากที่รวบรวมได้ นักจริยศาสตร์จะทำการวิเคราะห์เพื่อหาคำตอบว่า อะไรคือความดี – ชั่ว มีเกณฑ์อะไรในการตัดสินการกระทำว่าถูกว่าผิด เรียกว่าเป็น จริยศาสตร์เชิงบรรทัดฐาน (normative ethics) เป็นการศึกษาที่นิยมกันมานานในการศึกษาจริยศาสตร์

(๓) เป็นการศึกษาในลักษณะการวิเคราะห์และวิจารณ์ (analytical – critical study) การศึกษาแบบนี้เป็นการนำเกณฑ์บรรทัดฐานมาวิเคราะห์ว่าดี ชั่ว นั้น สามารถนิยามได้หรือไม่ การศึกษาแบบนี้เป็นที่นิยมในราวกลางศตวรรษที่ยี่สิบที่เรียกว่าอภิจริยศาสตร์^{๒๒}

ปัจจุบันจริยศาสตร์ที่ศึกษากันอยู่โดยทั่วไปมี ๒ กระแสหลัก คือ

(๑) พื้นฐานแนวคิดทางจริยศาสตร์ตะวันตก วิวัฒนาการด้านจริยธรรมของตะวันตกมีพื้นฐานความเป็นมา และกระบวนการต่อเนื่อง มีจุดกำเนิดจากปรัชญาพื้นฐานของมนุษย์ในเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ ซึ่งการทำความเข้าใจในวิวัฒนาการด้านจริยธรรมตะวันตกจะทำให้เห็นคุณค่าที่แท้จริงของจริยธรรม ทั้งนี้แนวคิดเกี่ยวกับจริยธรรมที่สำคัญของตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดในช่วงต่อมา คือ โซเครตีส ได้สร้างหลักการสำคัญเกี่ยวกับคุณธรรม หรือจริยธรรม คือ ความรู้ คุณธรรม เป็นสิ่งที่อาจแสวงหาค้นพบได้ และคุณธรรมเป็นสิ่งที่อาจสอนและเรียนรู้ได้ คุณธรรมทางสังคมที่สูงที่สุด คือ ความยุติธรรม

เพลโต มีแนวความคิดหลักด้านจริยธรรมว่า ผู้ทรงคุณธรรมควรเป็นผู้ปกครอง และเมื่อความรู้ คือคุณธรรม เพลโตแบ่งประเภทของคุณธรรมออกเป็น ๔ ประเภท คือ ปรัชญา ความกล้าหาญ การรู้จักประมาณ และความยุติธรรม

อริสโตเติล คุณธรรมหลักตามแนวคิดของอริสโตเติล มี ๔ ประการ คือ ความรอบคอบ ความกล้าหาญ การรู้จักประมาณ และความยุติธรรม

จากแนวคิดปรัชญาตะวันตกที่ได้กล่าวมาข้างต้น ถือเป็นพื้นฐานแนวคิดที่สำคัญอันนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงของแนวคิดจริยธรรมตะวันตกในช่วงต่อมามาก โดยสามารถจำแนกวิวัฒนาการของแนวคิดทางปรัชญาทางด้านจริยธรรมตะวันตกได้เป็น ๔ ยุค คือ

^{๒๒} จริยศาสตร์ จะสังเกตพิจารณาความจริงซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางศีลธรรม จัดประเภทศีลธรรมอธิบายศีลธรรมโดยยึดเอาความดีสูงสุดเป็นแม่บท ซึ่งความดีสูงสุดนี้อยู่เหนือข้อเท็จจริง (fact) ทางวิทยาศาสตร์ วิธีการนี้จึงเป็นทั้งวิธีทางวิทยาศาสตร์และปรัชญา

๑. ปรัชญากรีกโบราณ (Ancient Greek Philosophy) กรีกสมัยโบราณอยู่ในช่วงเวลาประมาณ ๖๐๐ ปีก่อนคริสตกาล (ใกล้เคียงพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธศาสนาเกิดก่อนศักราชประมาณ ๕๔๓ ปี) ลักษณะแนวคิดของกรีกโบราณในช่วงเริ่มแรกมีลักษณะเป็นอภิปรัชญา ซึ่งเป็นการคิดแบบปรัชญา-วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ นักคิดที่มีอิทธิพลในช่วงแรก ๆ คือ Thales โดยการตั้งคำถามว่า อะไร คือ ปฐมธาตุของจักรวาล (What is the First Element?) ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของวิชาอภิปรัชญา ขณะเดียวกันก็เกิดกลุ่มนักปราชญ์ที่เรียกตัวเองว่า "โซฟิสต์" ซึ่งไม่สนใจปัญหาของ Thales ที่ว่า "โลกเกิดจากอะไร หรือสรรพสิ่งเกิดจากอะไร" แต่กลุ่มโซฟิสต์กลับตั้งปัญหาขึ้นว่า "ชีวิตที่ดีเป็นอย่างไร?" (What is Good Life?) "เราควรดำรงอยู่อย่างไรจึงจะมีความสุข" (How should Man Live?) จึงกล่าวได้ว่ากลุ่มแรกที่เริ่มตั้งปัญหาทางจริยศาสตร์ คือ กลุ่มโซฟิสต์ พร้อมทั้งประกาศแนวความคิดของกลุ่มตัวเองอย่างชัดเจน

ต่อมาเกิดนักคิดอีกกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดของพวกโซฟิสต์ คือ โซเครตีส เพลโต และ อริสโตเติล โดยได้ประกาศคำโต้แย้งกับกลุ่มโซฟิสต์ ซึ่งถือเป็นปัญหาโต้แย้งทางจริยศาสตร์ที่เกิดขึ้นโดยตรงเป็นครั้งแรกและเป็นประเด็นสำคัญของกรีกโบราณ โดยการโต้แย้งว่า ควรมีการแสวงหาคำตอบของคำถามที่ว่า อะไรคือความสุขที่แท้จริงของชีวิต? ความยุติธรรมคืออะไร เราจะแสวงหาความสุขในชีวิตได้อย่างไร? แนวคิดดังกล่าวเป็นประเด็นทางจริยศาสตร์ที่ถือเป็นหลักในการดำเนินชีวิตที่ชัดเจน อย่างไรก็ตาม แนวคิดดังกล่าวได้ลดความสำคัญลงเมื่ออริสโตเติลตายและอาณาจักรกรีกล่มสลาย ทำให้กรีกตกอยู่ใต้อิทธิพลของโรมัน^{๒๓} แนวคิดทาง จริยศาสตร์ของทั้งสามท่านนี้เป็นที่รู้จักกันในชื่อ ทฤษฎีคุณธรรม (Virtue Theory) ซึ่งเป็นทฤษฎีจริยศาสตร์ที่เน้นการสร้าง คนดี หรือคนมีคุณธรรม(Virtuous Person) แนวคิดทางจริยศาสตร์ในยุคนี้ถือว่า คุณธรรมพื้นฐานที่คนเราต้องมีคือ ปัญญา (Wisdom) ความรู้จักประมาณ (Temperance) ความสุขุมรอบคอบ (Prudence) ความกล้าหาญอดทน (Fortitude) และความยุติธรรม (Justice)^{๒๔}

๒. ปรัชญาสมัยกลาง หรือยุคบุพกาล (Medieval Philosophy), (๑-๑๕ A.D. / ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ ๑-๑๕) แม้ว่ายุคปรัชญาสมัยกลางถือว่าเป็นยุคทองของศาสนาคริสต์ แต่หลักปรัชญาคำสอนของนักปรัชญาชาวกรีกยังคงมีอิทธิพลอยู่มาก ดังนั้น นักปรัชญาชาวคริสต์จึงพยายามรวบรวม

^{๒๓} ซึ่งแม้โรมันจะเปิดโอกาสให้ตั้งสำนักปรัชญาอย่างมากมาย แต่ทุกสำนักทุกศาสนาต้องมีความเคารพนับถือจักรพรรดิโรมันเสมือนเคารพต่อเทพเจ้า เพราะฉะนั้น ทุกศาสนาจึงแบ่งแยกชาวกรีกออกเป็นหลายกลุ่ม แต่ละกลุ่มก็มีแนวคิดต่างกันไป จึงเป็นเหตุให้เกิดสำนักจริยศาสตร์มากมายในภายหลังจากที่อริสโตเติลตายไปแล้ว ซึ่งสำนักที่มีชื่อเสียง คือ Epicureanism และ Stoicism ซึ่งเป็นสำนักที่มีคำสอนทางปรัชญาคล้ายพระพุทธศาสนา

^{๒๔} สรรเสริญ อินทร์ตัน, ไพฑูรย์ พัฒนใหญ่ยิ่ง, นฤมล นิตยจินต์, คำพอง งามภักดิ์, สุรพศ ทวีศักดิ์, **จริยศาสตร์**, (พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพฯ: เสมาธรรม,๒๕๕๒), หน้า ๔.

และพิสูจน์คำสอนให้ประชาชนเห็นว่า คำสอนหรือความเชื่อของศาสนาคริสต์กับปรัชญากรีกเป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยการบูรณาการปรัชญากรีกเข้ากับคำสอนของศาสนาคริสต์ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับจริยศาสตร์คือ การอธิบายจริยศาสตร์กรีกให้เข้ากับจริยศาสตร์ของศาสนาคริสต์ เพื่อสนับสนุนความเชื่อในพระเจ้าองค์เดียว (เอกเทวนิยม) หลักคิดทางจริยศาสตร์ในยุคนี้เน้นทั้งด้านคุณธรรมและหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติตาม เทวบัญชา^{๒๕} ดังนั้นคุณธรรมพื้นฐานที่คนเราจำเป็นต้องมีในยุคนี้คือ ความศรัทธา (Faith) ความรัก (Love) และความหวัง (Hope)

๓. ปรัชญาสมัยใหม่ (Modern Philosophy), (ศตวรรษที่ ๑๖-๑๘) ยุคภูมิปัญญาตะวันตกสมัยใหม่ เริ่มจากยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance) ซึ่งเป็นยุคแห่งการปลดแอกการครอบงำทางความเชื่อของคริสต์ศาสนา มีการฟื้นฟูแนวคิดปรัชญาและศิลปะยุคกรีกขึ้นมาอีกครั้ง เป็นยุคที่ศาสนาคริสต์เริ่มหมดอิทธิพล ประชาชนเริ่มให้ความสนใจกับแนวคิดของศาสนาอื่นๆ เพิ่มมากขึ้น และถือเป็นยุคเริ่มต้นของวิทยาศาสตร์ มีการพัฒนาวิทยาศาสตร์ การปฏิวัติอุตสาหกรรม ทั้งยังเป็นช่วงที่ปรัชญาทางการเมืองมีความเด่นชัดมาก ถือเป็นยุคกำเนิดและเฟื่องฟูของกฎหมาย รวมถึงขบวนการฟื้นฟูศิลปวิทยาการ นักปรัชญา และสำนักปรัชญาที่สำคัญ คือ Immanuel Kant หรือ Kant's Ethics และสำนัก Utilitarianism (ประโยชน์นิยม) ซึ่งมีนักคิดที่สำคัญคือ John Stuart Mill

ในยุคนี้นักปรัชญาจะโต้แย้งกันเรื่อง "อภจริยศาสตร์" (Meta-Ethics) เป็นการใช้คุณค่าทางจริยธรรม คือการโต้แย้งถึงคุณค่าการกระทำว่าเป็นอย่างไร โดยศึกษาเกี่ยวกับ good/bad, right/wrong, ought/ought not, should/should not โดยมีแนวคิดหลักที่สำคัญคือ เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรม หรือการตัดสินการกระทำ (Moral Judgment) การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมมาเป็นเกณฑ์ (Moral Reasoning) แนวคิดทางปรัชญาและจริยศาสตร์สมัยใหม่คือ "ทฤษฎีหน้าที่" (Duty Theory) ซึ่งมีหลักคิดทาง จริยศาสตร์ที่เน้นการให้มนุษย์ใช้เหตุผลแสวงหา "กฎ" (Rule) จริยธรรมที่ถูกต้องด้วยตนเองเพราะว่ากฎจริยธรรมไม่ได้มาจากพระเจ้าอย่างที่ศาสนาสอนกัน^{๒๖} มนุษย์ต่างหากที่

^{๒๕} เนื่องจากถือว่ากฎจริยธรรมที่ถูกต้องเป็นพระบัญญัติของพระเจ้า (เช่น พระบัญญัติ 10 ประการ) มนุษย์มี "พันธะทางจริยธรรม" (Moral Obligation) ที่จะต้องทำตาม เทวบัญชา มีนักปรัชญาที่สำคัญยุคนี้คือ เซนต์ โทมัส อควีนาส, เซนต์ ออัสติน เป็นต้น

^{๒๖} แนวคิดจริยศาสตร์ตะวันตกสมัยใหม่ดังกล่าว ได้ก่อให้เกิด "หลักจริยธรรมสากล" ในเวลาต่อมา คือ หลักสิทธิ (Right) หน้าที่ (Duty) เสรีภาพ (Freedom) ความเสมอภาค (Equality) และความยุติธรรม (Justice) ซึ่งกลายมาเป็นหลักปรัชญาสังคมและการเมือง ปรัชญากฎหมาย และเป็นพื้นฐานของปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนในที่สุด แนวคิดทางจริยศาสตร์ยุคปรัชญากรีกและสมัยกลาง เน้นการสร้าง คนดีหรือคนมีคุณธรรม ส่วนยุคภูมิปัญญาตะวันตกสมัยใหม่เน้นการสร้าง "กฎ" หรือ "ระบบ" ที่ดีจึงทำให้เกิดทฤษฎีใหม่คือ "ทฤษฎีจริยศาสตร์องค์รวม" (Total Theory) ที่ถือว่าการสอนจริยศาสตร์ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักใช้วิธีคิดเชิงวิพากษ์วิจารณ์ (Critical Thinking) เพื่อแสวงหาหลักการหรือกฎจริยธรรมที่ถูกต้อง

เป็นผู้สร้างกฎจริยธรรม และกฎจริยธรรมที่ดีจะต้องมาจากการที่มนุษย์แต่ละคนที่มีเสรีภาพและมีเหตุผลกำหนดขึ้นได้ด้วยตนเอง ดังนั้น ทฤษฎีหน้าที่จึงเน้นการใช้เหตุผลแสวงหากฎจริยธรรมที่ถูกต้องมากกว่าที่จะมุ่งสร้างคนดีหรือคนมีคุณธรรมแบบยุคกรีกและยุคกลาง โดยถือว่า กฎจริยธรรมที่ถูกต้องมีลักษณะเป็น “พันธะทางจริยธรรม” ที่มนุษย์ทุกคนพึงยึดถือปฏิบัติร่วมกัน^{๒๗}

๔. ปรัชญาร่วมสมัยหรือปรัชญาสมัยปัจจุบัน (Contemporary Philosophy), (ศตวรรษที่ ๑๙-๒๐) ปรัชญาด้านจริยธรรมร่วมสมัยที่สำคัญได้แก่ สำนักปฏิฐานนิยมตรรกะวิทยา Logical Positivism ซึ่งเน้นหลักเหตุผล คำว่า Logical Positivist เป็นคำที่ใช้เรียกชื่อตัวนักปรัชญาสำนักนั้นๆ ซึ่งนักปรัชญาในสำนักนี้จะเป็นนักวิทยาศาสตร์ทั้งหมด จะไม่เห็นด้วยกับปรัชญาเก่าๆ และเห็นว่า "ความรู้ที่ถูกต้องคือความรู้ทางวิทยาศาสตร์เท่านั้น" และอัตถิภาวนิยม (Existential) นักคิดในแนวนี้เป็นปรัชญาแห่งเสรีภาพเน้นภาวะ การมีอยู่ของมนุษย์

(๒) **พื้นฐานความคิดของจริยศาสตร์ตะวันออก** มาจากหลักคิดทางศาสนาและปรัชญาตะวันออก ซึ่งอาจเห็นได้จากกระแสภูมิปัญญาหลักของตะวันออกที่สำคัญ ๓ กระแส คือ

๑. กระแสศาสนาและปรัชญาอินเดีย ภูมิปัญญาทางจริยศาสตร์ที่สำคัญมาจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู พุทธศาสนา และศาสนาเชน ทั้งสามศาสนาแม้จะมีพื้นฐานความเชื่อต่างกัน คือ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เชื่อพระเจ้า พุทธศาสนา และศาสนาเชนปฏิเสธพระเจ้า แต่ทั้ง ๓ ศาสนาเชื่อเหมือนกันว่าจุดหมายสูงสุดของชีวิตคือความหลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์ และมนุษย์สามารถบรรลุถึงความพ้นทุกข์ได้ด้วยฝึกฝนบำเพ็ญบุคลิภาพหรืออุปนิสัยที่มีศีล มีจิตใสงสงบ และมี “ปัญญา” รู้แจ้งสัจธรรมจนทำลายอวิชชา (Ignorance) หลุดพ้นจากกิเลส และความทุกข์ทั้งปวง หลักจริยศาสตร์ของศาสนาทั้ง ๓ เน้นทั้ง “คุณธรรมทางโลก” และ “คุณธรรมทางจิตวิญญาณ” เช่น ตามทัศนะของพุทธศาสนา การมีชีวิตที่ดีแบ่งเป็น ๒ ระดับ^{๒๘}

๒. กระแสปรัชญาจีน ภูมิปัญญาทางจริยศาสตร์ที่สำคัญมาจากปรัชญาเต๋าของเหลาจื๋อ ปรัชญาของจวงจื๋อ และขงจื๋อ หลักคุณธรรมจริยธรรมเน้นการดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่ายสอดคล้องกับธรรมชาติ การมีสัมพันธภาพที่ดีงามทางสังคม ความมีปัญญา ความสุภาพอ่อนโยน ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู

๓. กระแสปรัชญาตะวันออกกลาง ได้แก่หลักปรัชญาแห่งศาสนาอิสลามที่ถือว่าความภักดีและการยอมมอบตัวต่อพระเจ้าหรือศรัทธาเชื่อถือในพระเจ้าเพียงพระองค์เดียวอย่างไม่มีเงื่อนไข

^{๒๗} นักปรัชญาที่มีแนวคิดเช่นนี้มีค่านั้,มิลล์,ล๊อค,ฮ็อบบ์,รูสโซ,รอลส์,ชาร์ตส์ เป็นต้น

^{๒๘} คือการมีชีวิตที่ดีทางโลกคือการดำเนินชีวิตที่มีคุณธรรมต่างๆที่ทำให้ประสบความสำเร็จทางโลก เช่น การดำเนินชีวิตตามหลักฆราวาสธรรม ๔ สังคหวัตถุ ๔ อธิปาป ๔ พรหมวิหาร ๔ และการมีชีวิตที่ดีทางจิตวิญญาณคือการดำเนินชีวิตตามหลักมรรคมีองค์ ๘ จนบรรลุนิพพานหรือความพ้นทุกข์

หลักจริยธรรมจึงมีลักษณะเป็น เทวบัญชาที่มนุษย์มีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด กฎจริยธรรมจึงมีสถานะเป็นทั้งกฎของพระเจ้าและเป็นกฎหมายด้วย

๒.๒.๑ อุดมคติของชีวิต

อุดมคติของชีวิตหรือสิ่งดีสูงสุดที่มนุษย์ควรแสวงหา มีนักปรัชญาหลายกลุ่มหลายสำนัก แสดงความคิดเห็นต่างๆ กันแต่นำมากล่าวในที่นี้เพียง ๒ กลุ่ม คือ

(๑). สุขนิยม (Hedonism)

-สุขนิยมแบบอัตนิยมของโทมัส ฮอบส์ กล่าวโดยสรุปตามทัศนะของฮอบส์เห็นว่า ธรรมชาติของมนุษย์เห็นแก่ตัว ทุกการกระทำล้วนเกิดจากความเห็นแก่ตัว เพื่อประโยชน์ของตนทั้งสิ้น การกระทำบางอย่างดูเหมือนไม่เห็นแก่ตัว แต่แท้จริงแล้วเกิดจากความเห็นแก่ตัวที่ซ่อนอยู่นั่นเอง ไม่มีใครทำอะไรเพื่อผู้อื่น เพื่อความสุขสบายของตนเองทั้งสิ้น

-สุขนิยมทางสายกลางของ เอฟิคุริส^{๒๙} มีทัศนะว่าความสุขเป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์ เขาให้ความเห็นว่าชีวิตที่มีความสุขนั้นจะต้องเป็นชีวิตที่มีความเป็นอยู่อย่างง่ายๆ เอฟิคุริสถือว่า ชีวิตที่ประเสริฐที่สุด คือชีวิตที่อยู่อย่างง่ายๆ และสงบ เป็นชีวิตที่ไม่ผูกพันกับสิ่งใดๆ เป็นชีวิตที่มีอิสระ ไม่มีเรื่องต้องกังวลใจการกระทำใดๆ ที่นำไปสู่การมีชีวิตง่ายๆ และสงบนี้ จึงเป็นกระทำที่ถูกต้องและควรอาจสรุปได้ว่าชีวิตที่สุขต้องมี การดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย ฉลาดการเลือกความสุขที่มากและยาวนาน หลีกเลี่ยงความสุขที่ไม่จำเป็นและหายาก ไม่เชื่อว่ามีโลกหน้า ความสุขอยู่ในโลกนี้

-สุขนิยมเชิงปริมาณของเจเรมี เบนธัม^{๓๐} กล่าวว่าหากหาความสุขบางครั้ง ก็ต้องมีความทุกข์เจือปน สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่มีความทุกข์ทั้งนั้น แต่ก็ทุกข์เพื่อความสุขนั่นเอง สรุปความสุขเชิงปริมาณในทัศนะของเบนธัมคือ ความสุขขึ้นอยู่กับความเข้มข้นของมัน, ระยะเวลาของมัน, ความแน่นอนหรือไม่แน่นอนของมัน, ความใกล้หรือไกลของมัน, ผลดีภาวะของมัน, ความบริสุทธิ์ของมัน, การแผ่ขยายของมัน

-สุขนิยมเชิงคุณภาพของจอห์น สจวร์ต มิลล์^{๓๑} เห็นว่ามนุษย์กับสัตว์มีความสุขบางอย่างที่มีได้เหมือนกันคือ การกินการนอนการสืบพันธุ์ แต่มนุษย์มีความรู้ความสุขบางอย่างที่สัตว์มีไม่ได้ เช่น ความสุขจากความสงบใจความสุขจากความไม่เห็นแก่ตัวถ้ามนุษย์พบกับความสุขจากความสงบใจแล้ว เขาก็ไม่กลับไปหาความสุขจากรสต่างๆ อีกเพราะความสงบใจเป็นความสุขที่ถาวร สรุปความสุขของมิลล์ คือ มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ มนุษย์มีปัญญา, มนุษย์แสวงหาความสุขจากการใช้ปัญญา จินตนาการ และสำนึกทางศีลธรรม

^{๒๙} เอฟิคุริส (๓๔๑-๒๗๐ ปีก่อน ค.ศ.)

^{๓๐} เบนธัม (Jeremy Bentham, ๑๗๔๘-๑๘๓๒)

^{๓๑} มิลล์ (John Stuart Milles, ๑๘๐๖-๑๘๗๕)

สรุปสุขนิยมเห็นว่า สิ่งที่ดีในชีวิตคือ ความสุข สิ่งอื่นอาจพอจะถือว่ามีค่าดีก็เพราะสิ่งนั้นพาความสุขมาให้มนุษย์เท่านั้น

(๒). อสุขนิยม (Non-Hedonism)

ปัญญานิยม (Rationalism) ปรัชญากลุ่มนี้เห็น^{๓๒}ว่าความสุขไม่ใช่สิ่งที่ดีที่มนุษย์แสวงหา เพราะถ้าความสุขดีที่สุดแล้ว คนก็ไม่ต่างจากสัตว์เพราะสัตว์ก็มีความสุขได้ มนุษย์จึงเป็นเพียงสัตว์ที่สมบูรณ์ไม่ใช่มนุษย์ที่สมบูรณ์ ความสุขไม่ใช่สิ่งที่มีค่าในตัวเอง แต่ถ้าคนไม่มีความสุข คนก็ยากที่จะทำได้ด้วยปัญญาได้ ดังนั้น ความสุขจึงเป็นทางให้เกิดปัญญา แต่ไม่ใช่ทุกครั้งไป เพราะถ้าบางครั้งเมื่อ คนมีความสุขก็ยิ่งทำให้คนหาปัญญามากขึ้น ความสุขจึงไม่ใช่สิ่งที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์ จึงสรุปได้ว่าความรู้เป็นสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์พึงแสวงหา ในทางปรัชญา เห็นว่าคุณสมบัติเฉพาะที่ทำให้สิ่งๆ หนึ่งแตกต่างจากสิ่งอื่นๆ ในประเภทเดียวกันนั้น คือ สาร หรือสารัตถะ (Essence) ของสิ่งนั้นๆ สารัตถะของความเป็นมนุษย์ก็คือการใช้ความคิด เหตุผล การใช้สติปัญญา และการแสวงหาความรู้

วิมุตตินิยม (Salvationism)

ชินนิค (Cynic)^{๓๓} พวกชินนิคมีความเห็นว่า ชีวิตที่มีความสุขนั้น คือ ชีวิตที่มีความเป็นอยู่ง่ายๆ ยิ่งเรามีความเกี่ยวข้องกับสิ่งอื่นๆ น้อยลงเท่าไร เราก็ ยิ่งมีความสุขขึ้นเท่านั้น ลัทธิ ชินนิคสอนให้เราตัดสิ่งที่ไม่จำเป็น หรือที่เรียกว่ากิเลสทั้งหลายให้น้อยลงที่สุดจนไม่มีกิเลสเหลืออยู่เลย ชีวิตที่ไม่มีกิเลสจึงเป็นชีวิตที่มีความสุขที่สุด จริยธรรมของพวกชินนิค จึงมุ่งไปสู่การตัดกิเลสต่างๆ เพื่อมิให้มีจิตมายุ่งอยู่กับกิเลสเมื่อจิตไม่มีกิเลสก็จะเกิดความสุขแก่จิต จึงถือว่าเป็นการกระทำที่ดีที่สุด

สโตอิก (Stoic)^{๓๔} พวกสโตอิกมีแนวคิดคล้ายกับพวกชินนิค แต่เป็นกลุ่มที่มีคำสอนมากกว่ามีจุดหมายที่แน่นอน เชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างจะเป็นไปตามที่มันจะเป็น สโตอิกมีความเห็นว่าเราควรมีชีวิตอยู่อย่างสันโดษ เราต้องให้เหตุผลของเราพิจารณา ให้เข้าใจธรรมชาติแล้วพิจารณาดูว่าอะไรคือสิ่งที่จำเป็นสำหรับชีวิตเรา การตัดสิ่งที่ไม่จำเป็นออกไป จะทำให้จิตใจของเราบริสุทธิ์จากกิเลส พบกับความสงบอย่างแท้จริง จริยธรรมของพวกสโตอิก จึงหมายถึงการกระทำที่นำไปสู่การตัดสิ่งที่ไม่จำเป็นทั้งหลายเพื่อทำให้จิตใจเกิดความสงบ จึงควรศึกษาให้เข้าใจธรรมชาติ เพื่อจะได้ดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติให้มากที่สุด

กลุ่มวิมุตตินิยมทั้งสองกลุ่มนี้ รวมทั้งศาสนาต่างๆ เช่นศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ล้วนสอนจิตใจให้สงบด้วยกันทั้งนั้น เพราะเชื่อว่าสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์ คือความสงบใจ

^{๓๒} นักปัญญานิยม ได้แก่ โสเครตีส เพลโต อริสโตเติล

^{๓๓} ลัทธิชินนิคเป็นลัทธิที่ก่อตั้งขึ้นภายหลังสมัยโสเครตีส ผู้ก่อตั้งลัทธิมีชื่อว่า อันติโฟนิสแห่งเอเธน (Antiphonies of Athens ๔๔๔-๓๖๘ ปีก่อน ค.ศ.) ซึ่งเคยเป็นศิษย์ของโสเครตีสมาก่อน

^{๓๔} ผู้ก่อตั้งลัทธินี้มีชื่อว่า เซโนแห่งซิติกุม (Zeno of Citium ๓๔๒-๒๗๐ ปีก่อน ค.ศ.)

กล่าวโดยสรุปตามทรรศนะของวิมุตินิยมถือว่า ความสงบของจิต ความหลุดพ้นจากความต้องการเป็นสิ่งที่ดีที่สุด ความหลุดพ้นในที่นี้ หมายถึงจิตที่หลุดพ้นจากความต้องการ จิตสะอาดปราศจากกิเลสทั้งหลาย เป้าหมายของชีวิตคือความสงบ มองสรรพสิ่งภายใต้กฎธรรมชาติ เช่น ความแก่ชรา แดกสลายหรือเน่าเสีย เป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เน้นให้มนุษย์รู้จักตนเอง รู้จักควบคุมความต้องการ และรู้จักการเอาชนะใจตนเอง เป็นวิถีชีวิตที่มุ่งสละโลก ใช้ชีวิตเรียบง่าย

ส่วนมนุษยนิยมไม่เห็นด้วยกับฝ่ายสุขนิยม เพราะพวกสุขนิยมให้ความสำคัญแก่ความสุขสบายมากเกินไป และไม่เห็นด้วยกับพวกปัญญานิยมและวิมุตินิยม เพราะพวกปัญญานิยมและวิมุตินิยมให้ความสำคัญแก่จิตมากเกินไป มนุษยนิยมเห็นว่า ร่างกายของมนุษย์เป็นสิ่งสำคัญ เพราะถ้าไม่มีร่างกายมนุษย์ก็ไม่ใช่มนุษย์ ส่วนจิตใจนั้น ก็อาศัยร่างกายไม่สามารถแยกอิสระจากร่างกายได้ มนุษยนิยมเห็นความสำคัญของทั้งร่างกายและใจเสมอกัน แต่พวกมนุษยนิยมถือว่าร่างกายของมนุษย์เป็นสิ่งที่ประกอบที่ดีที่สุดในมนุษย์พร้อมกับจิตใจ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างเกิดจากร่างกายและจิตใจของมนุษย์ทั้งสิ้น สิ่งที่มนุษย์ต้องรักษาให้ดีที่สุด เพราะเป็นสิ่งที่มีความที่สุด คือ “ร่างกาย และ จิตใจ”

สรุปได้ว่าฝ่ายอสุขนิยมถือว่า ความสุขทางกายไม่ใช่สิ่งที่ดีที่สุดสำหรับชีวิต ทุกคนล้วนชอบความสุขสบาย แต่ความชอบนี้อาจนำมาเป็นความดีหรืออุดมคติของชีวิตได้ ความสุขทางอายณะไม่ใช่สิ่งประเสริฐ คนแตกต่างจากสัตว์ ไม่ควรแสวงหาความสุขอย่างง่าย ปัญญานิยมถือว่า ปัญญาหรือความรู้เป็นสิ่งที่ดีที่สุดในตัวมนุษย์ วิมุตินิยมถือว่า สิ่งที่มนุษย์ควรแสวงหาคือความสงบทางจิตที่ปราศจากความทุกข์และความทุกข์

๒.๒.๒ เกณฑ์ตัดสินทางจริยศาสตร์

จริยศาสตร์เป็นวิชาที่ว่าด้วยคุณค่า คือเรื่องความดี ไม่ดี แต่ก็เป็นการศึกษาที่จะชี้ขาดลงไปว่าอะไรดี อะไรไม่ดี อะไรถูก อะไรผิด อะไรควร อะไรไม่ควร นักปรัชญาจึงพยายามหาหลักเกณฑ์เพื่อเป็นแนวทางในการตัดสินการกระทำ ในที่นี้จะขอเสนอแนวคิดใหญ่ๆดังนี้

๑. สัมพัทธนิยม (Relative) หมายความว่า สิ่งนั้นขึ้นอยู่กับหรือเปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งอื่น เช่น รูปร่าง ลักษณะของน้ำเป็นสิ่งสัมพัทธ์ เพราะรูปร่างลักษณะของน้ำ ไม่แน่นอนตายตัว แต่เปลี่ยนไปหรือขึ้นอยู่กับภาชนะที่บรรจุ ส่วนพวกสมบูรณนิยม ถือว่าความดี ความชั่ว เป็นของมีค่าแน่นอนตายตัว ไม่ขึ้นอยู่กับอะไร ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่มีเงื่อนไขใดๆ ทั้งสิ้น นักปรัชญาสัมพัทธนิยมนิยมมีความเห็นต่างกันหลายฝ่ายซึ่งอาจแยกกล่าวได้ ดังนี้

โธมัส ฮอบส์ กล่าวว่า อะไรก็ตามที่คนชอบ คนอยากได้ หรือเป็นสิ่งที่ตรงกับความชอบ ความอยากได้ของคนใดคนนั้นก็ว่าดี อะไรที่เขาไม่ชอบก็ว่าสิ่งนั้นไม่ดี คำว่าดี ไม่ดี ควร ไม่ควร ชอบ ไม่ชอบ นั้น เป็นสิ่งที่เขาพูดเอง ไม่มีเกณฑ์อะไรมาตัดสินนอกจากบุคคล^{๓๕}

โปรทาโกรัส (Protagoras) กล่าวว่า “คนเป็นผู้วัดทุกสิ่งทุกอย่างว่าดี ไม่ดี จริง ไม่จริง ถูก ไม่ถูก ควร ไม่ควร นอกจากคนไม่มีอะไรเป็นเครื่องตัดสินได้”^{๓๖}

เวสเตอร์มาร์ค กล่าวว่ามีการตัดสินทางศีลธรรม เกิดจากความรู้สึกทางศีลธรรมของฉันท การตัดสินใจความประพฤติของผู้อื่น มิได้มาจากเขา แต่มาจากความรู้สึกของฉันท ความรู้สึกทางศีลธรรมเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตจิตใจของเราซึ่งลึกซึ้งกว่าความพอใจธรรมดาจึงเปลี่ยนแปลงความพอใจของเราไม่ได้^{๓๗}

๒. มโนธรรมสมบูรณ์ เกณฑ์ตัดสินความดีอีกประการหนึ่งคือ ลัทธิมโนธรรมสมบูรณ์ ลัทธินี้ถือว่าการตัดสินคุณค่าทางจริยะนั้นทำได้ตามจิตสำนึก เกณฑ์มาตรฐานในการตัดสินคุณค่าตามความต้องตัดสินคุณค่าทางจริยะนั้นทำได้ตามจิตสำนึก เกณฑ์มาตรฐานในการตัดสินคุณค่าตามความคิดของนักปรัชญากลุ่มนี้เรียกว่า มโนธรรม^{๓๘} ลัทธิมโนธรรมสมบูรณ์เชื่อว่า ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกต้องมีลักษณะที่เป็นแก่นแท้ของสิ่งทั้งหลายที่มีในสิ่งๆนั้นเสมอ

๓. ประโยชน์นิยม (Utilitarianism) ในที่นี้หมายถึง ความสุขนั่นเอง ค่าของสิ่งของต่างๆที่เราใช้อยู่ นั้น ก็เพราะว่าของสิ่งนั้นพาให้เรามีความสุข ความดี ของมันอยู่ที่ก่อให้เกิดความสุขแก่เราแต่การดูว่าสิ่งใดมีความสุขมากนั้นต้องดูตัวเราและดูตัวคนอื่นด้วย หมายความว่า การกระทำนั้นต้องให้ความสุขแก่เราด้วย แก่คนอื่นด้วยจึงเป็นหลักของประโยชน์นิยมที่ถูกต้อง นักปรัชญาฝ่ายประโยชน์นิยม เป็นฝ่ายที่มีความคิดอันเป็นรากฐานของศีลธรรมที่ถือว่า “ความถูกต้องของการกระทำขึ้นอยู่กับแนวโน้มที่ว่า การกระทำนั้นจะก่อให้เกิดความสุข ถ้าการกระทำใดจะก่อให้เกิดความสุข สิ่งนั้นเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง

^{๓๕} <https://plato.stanford.edu/entries/hobbes/2> Thomas Hobbes, First published Wed Mar 11, 2009; substantive revision Fri Jan 27, 2017.

^{๓๖} <https://plato.stanford.edu/entries/sophists/> The Sophists, First published Fri Sep 30, 2011; substantive revision Wed Sep 9, 2015.

^{๓๗} Edward Alexander Westermarck (20 November 1862 – 3 September 1939), <https://plato.stanford.edu/entries/moral-sentimentalism/> Moral Sentimentalism, First published Wed Jan 29, 2014.

^{๓๘} มโนธรรมหมายถึง สำนึกที่มนุษย์ทุกคนมีโดยธรรมชาติที่มนุษย์ เป็นเสียงในจิตใจมนุษย์ที่ทำให้ตัดสินอะไรได้ว่าสิ่งนั้นถูกหรือผิดอย่างไร ความสำนึกในเรื่องความดี ความชั่ว ไม่จำเป็นต้องอธิบายเหตุผล เรารู้อยู่แล้วสิ่งนั้นผิด เพราะมันผิดไม่ดีในตัวของมันเองจึงไม่ควรทำ

นักปรัชญามีชื่อเสียงของกลุ่มนี้คือ อิมมานูเอล คานท์^{๓๙} เขาเห็นว่าความดี ความชั่ว ความถูก ความผิด นั้น เป็นสิ่งตายตัว หมายความว่าถ้าการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งดีมันจะต้องดีเสมอโดยไม่ต้องขึ้นอยู่กับเวลา สถานที่ สิ่งแวดล้อม หรือตัวบุคคล ใดๆ เลย เช่นพูดความจริงไม่ว่าจะพูดเวลาไหนย่อมดีเสมอ ค่าทางจริยธรรมเป็นสิ่งที่มิจริง เมื่อมีจริงก็ต้องตายตัว และเมื่อตายตัวก็จะเอาผลการกระทำตัดสินไม่ได้ ไม่มีอะไรในโลกที่คิดได้ว่า เป็นสิ่งที่จะวัดความดีความชั่วได้นอกจากเจตนาดี คานท์ถือว่า “การกระทำที่เกิดจากการเจตนาดี คือการกระทำตามหน้าที่ หรือจะพูดว่าการกระทำตามหน้าที่คือการกระทำด้วยเจตนาดีนั่นเอง” พอสรุปความเห็นของคานท์ได้ดังนี้

- การกระทำที่ถูกต้อง คือ การกระทำที่เกิดจากเจตนาดี
- การกระทำที่เกิดจากเจตนาดีคือการกระทำที่เกิดจากการสำนึกในหน้าที่
- การกระทำที่เกิดจากการสำนึกในหน้าที่คือ การกระทำที่เกิดจากเหตุผล
- การกระทำที่ตั้งอยู่บนเหตุผล คือ การกระทำที่เกิดจากศีลธรรม
- การกระทำที่เกิดจากศีลธรรม คือ การกระทำตามกฎสากล
- กฎสากล คือ กฎที่ทุกคนในสังคมยอมรับและเห็นด้วย

ซึ่งสามารถโยงให้เห็นได้ดังนี้ ความเห็นที่ทุกคนยอมรับ – กฎสากล – กฎศีลธรรม – เหตุผล – ความสำนึกในหน้าที่ – เจตนาดี – การกระทำที่ถูกต้อง^{๔๐} ตามทฤษฎีของคานท์แล้วหน้าที่เป็นเรื่องสำคัญที่สุดในจริยธรรม การกระทำดี คือการกระทำที่เกิดจากเจตนาดี การกระทำที่เกิดจากเจตนาดี คือ การกระทำโดยสำนึกว่าเป็นหน้าที่ (Categorical imperative) โดยไม่คำนึงถึงเรื่องส่วนบุคคลหรือหวังผลตอบแทนใดๆทั้งสิ้น^{๔๑} การกระทำที่ดีจึงเกิดจากหน้าที่ หน้าที่ที่มาจากสำนึกของตน

๒.๒.๓ แนวคิดจริยศาสตร์จีน

ปรัชญาจีนซึ่งมีแนวคิดเน้นที่การปฏิบัติ มีลักษณะเป็น Ethical Philosophy ที่เน้นด้านความคิด (Wisdom) การมีมโนธรรม และการปฏิบัติ เพราะฉะนั้นปรัชญาจีนจะเป็นปรัชญาของการปฏิบัติจริงๆ ในสังคม และในชีวิตประจำวัน โดยไม่ได้กล่าวถึงชีวิตหลังความตาย ซึ่งแตกต่างจากปรัชญาของอินเดียที่ไม่แยกขาดจากศาสนา ปรัชญาอินเดียทุกระบบจะรวมอยู่กับศาสนา นอกจาก

^{๓๙} อิมมานูเอล คานท์ (KANT ๒๗๒๔-๑๘๐๔) เป็นนักปรัชญาชาวเยอรมัน

^{๔๐} ประพัฒน์ โพธิ์กลางดอน, ผ่องพรรณ ปิ่นทรานนท์, **ปรัชญาเบื้องต้น**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (ม.ป.พ : ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๓๙), หน้า ๗๔.

^{๔๑} น้อย พงษ์สนธิ, **จริยศาสตร์ : ปรัชญาว่าด้วยจริยธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่: มิตรนราการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๕๔.

จะเน้นที่ปรัชญา เน้นที่มโนธรรมแล้ว ยังมีเรื่องศรัทธา (Faith) กับความเชื่อ (Believe) ด้วย ซึ่งทำให้มีข้อผูกมัด (Commitment) กับหลักศีลธรรมหรือหลักจริยธรรม จึงออกมาเป็นการปฏิบัติได้ พุทธศาสนาเป็นปรัชญาอินเดีย เพราะฉะนั้นจริยธรรมในพุทธศาสนาจึงมีลักษณะของปรัชญาอินเดีย มีศรัทธา ความเชื่อ และการปฏิบัติ เข้ามาเกี่ยวข้อง

แนวคิดพื้นฐานทางด้านจริยธรรมที่สำคัญ ได้แก่ ปรัชญาเต๋า(เหลาจื๋อ) ปรัชญาขงจื๊อ ปรัชญาม่อจื๊อ ปรัชญาของเม่งจื๊อ แนวคิดของซุนจื๊อ โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

ปรัชญาเต๋า ถือเป็นกระบวนความคิดทางธรรมและทางปรัชญาที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของชาวจีนมากที่สุด ซึ่งประกอบด้วย ๒ แนวทาง คือ ลัทธิธรรมของขงจื๊อ และปรัชญาเต๋าของเหลาจื๊อ ซึ่งทั้งสองแนวคิดนี้เป็นรากฐานสำคัญที่หล่อหลอมอารยธรรมจีนให้มีลักษณะเด่นชัดและเป็นตัวของตัวเองอย่างแท้จริง

เหลาจื๊อเห็นว่า กฎธรรมชาติที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ซึ่งครอบคลุมสิ่งทั้งหลายทั่วสากลจักรวาล คือ เต๋า ซึ่งแปลว่า ทางหรือสัจธรรม และสิ่งมีชีวิตไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ สัตว์ พืช หรืออื่นๆจะมีคุณสมบัติอย่างหนึ่งที่ซ่อนเร้นอยู่ในตัว เรียกว่าเต็ก(เต๋อ) ซึ่งแปลว่าพลังอำนาจ หรือคุณธรรม หลักจริยธรรมของเหลาจื๊อ จำแนกได้ ๔ ประการ คือ ๑.การรู้จักตนเอง ๒.การชนะตนเอง ๓.ความสันโดษ และ ๔.อุดมคติแห่งเต๋า

ขณะที่ขงจื๊อเห็นว่า ปรัชญาการเมืองมีรากฐานมาจากคุณธรรม ความกตัญญู ความเมตตา คุณงามความดี ความถูกต้อง ความตรงไปตรงมา การสนับสนุนและความไว้วางใจจากประชาชน โดยสั่งสอนให้คนปลูกฝังตนเองก่อน ดูแลจัดการเรื่องในครอบครัวให้เรียบร้อย จึงจะปกครองประเทศให้มีสันติสุขได้ ดังนั้น คำสอนของขงจื๊อจึงถือว่าคุณธรรมกับการเมืองเป็นเรื่องเดียวกัน

ปรัชญาม่อจื๊อ ถือว่าคุณธรรมของผู้ปกครองเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด เนื่องจากอำนาจรัฐเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะต้องให้ประชาชนปฏิบัติตามหลัก ความรักสากล (Universal love) ดังนั้น หน้าที่ที่สำคัญของผู้ปกครองของรัฐ คือ การดูแลความประพฤติของประชาชน คอยให้รางวัลแก่ผู้ปฏิบัติตามหลัก “ความรักสากล” และคอยลงโทษผู้ที่ไม่ปฏิบัติตาม

แนวคิดทางด้านจริยธรรมของเม่งจื๊อ ได้แก่

๑) การเริ่มต้นจากการมองว่าโดยธรรมชาติมนุษย์ดีมาแต่กำเนิด มีความรู้สึกที่ดี ๓ ประการ คือความเห็นอกเห็นใจ ความละอายในสิ่งที่ผิดและความภาคภูมิใจในสิ่งที่ถูก ความอ่อนน้อมถ่อมตน และความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ความรู้สึกเห็นอกเห็นใจเป็นจุดเริ่มต้นของมนุษยธรรม ความรู้สึกละอายในสิ่งที่ผิดและภาคภูมิใจในสิ่งที่ถูกเป็นจุดเริ่มต้นของความชอบธรรม ความรู้สึกอ่อนน้อมถ่อมตนเป็นจุดเริ่มต้นของความประพฤติอันเหมาะสม ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีเป็นจุดเริ่มต้นของสติปัญญา

๒) มนุษย์เป็นสัตว์การเมือง และมนุษย์จะสามารถพัฒนาตัวเองได้เต็มที่ เมื่ออาศัยอยู่หรือดำรงอยู่ในรัฐหรือในสังคมเท่านั้น ขณะที่รัฐเป็นสถาบันทางศีลธรรม และผู้ปกครองของรัฐเป็นผู้นำที่ทรงคุณธรรม

๓) สิ่งที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับจักรวาล คือความถูกต้องชอบธรรมและศีลธรรมอันยิ่งใหญ่

แนวคิดของซุนจื่อ ถือว่าธรรมชาติของมนุษย์เลวมาแต่กำเนิด ความดีเกิดจากการฝึกฝนอบรม ความดีหรือคุณธรรมมีมาจากการที่มนุษย์อยู่รวมกันเป็นสังคม โดยร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้มีสภาพชีวิตที่ดีขึ้น และเพื่อที่จะเอาชนะสัตว์อื่น การที่มนุษย์สามารถแยกความสัมพันธ์ในสังคม เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูก สามีกับภรรยา พี่กับน้อง เพื่อนกับเพื่อน ผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง และสามารถปฏิบัติต่อกันได้อย่างถูกต้องเหมาะสมตามระเบียบกฎเกณฑ์ทางสังคม ความดีจึงเกิดขึ้น ในขณะที่สัตว์ไม่สามารถแยกแยะเรื่องเหล่านี้ได้

๒.๓ ประวัติของเหลาจื๋อ

การศึกษาปรัชญาเต๋า ดำรงที่ใช้เป็นหลักคือคัมภีร์เต๋า เต็ก เก็ง หรือบางที่เรียกว่าคัมภีร์เหลาจื๋อ โดยใช้เหลาจื๋อมาเป็นชื่อของคัมภีร์ด้วยเพราะเชื่อกันว่าคัมภีร์นี้แต่งขึ้นโดยเหลาจื๋อ แต่ในปัจจุบันก็ยังไม่สามารถแก้อรรถสัจได้ว่าเหลาจื๋อ นั้นเป็นใครกันแน่มีตัวตนจริงหรือไม่

เหลาจื๋อเป็นนักปราชญ์ที่มีชื่อเสียงที่สุดท่านหนึ่งของชนชาติจีนที่เชื่อกันว่าอาศัยอยู่ในช่วง ๔๐๐ ปีก่อนคริสต์ศักราช ในช่วงของสงครามปรัชญา และสงครามการเมืองยุคชุนชิว เหลาจื๋อเป็นนักปราชญ์ที่เชี่ยวชาญทางเต๋า ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์และดาราศาสตร์ ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์เรารู้จักเหลาจื๋อน้อยมากแต่มีพงศาวดารจีนหลายชิ้นที่กล่าวถึงเหลาจื๋อ ในฐานะที่เป็นผู้แต่งคัมภีร์ เต๋าเต็กเก็งหรือเต๋าเต๋อจิง^{๔๒} ซึ่งเนื้อหาในคัมภีร์นี้มีความสำคัญกับวัฒนธรรมจีนในรุ่นต่อๆมาอย่างมากถือได้ว่าเทียบเท่าได้กับขงจื๊อ ประวัติของเหลาจื๋อที่นักประวัติศาสตร์คนสำคัญของจีนบันทึกไว้ในหนังสือ สือ จี^{๔๓} กล่าวไว้ว่าเหลาจื๋อเป็นพลเมืองแห่งหมู่บ้านฉู-เยน ตำบลหลี่เวียงอำเภอคู รัฐชู่ (ฉ้อ) มีชื่อว่าเออ ได้รับสมัญญาคือว่าตาน และอยู่ในตระกูลลี (แซ่ลี) เหลาจื๋อรับราชการเป็นพนักงานประจำหอพระสมุดในเมืองจู่ หรือเกิดในแคว้นชู่(ซึ่งในปัจจุบันคือบริเวณอำเภอลู่อี้ ของมณฑลเหอหนาน) บางตำนานกล่าวไว้ว่าเหลาจื๋อ เมื่อเกิดมามีผมสีขาวและอยู่ในครรภ์มารดา

^{๔๒} อ่านออกเสียงแบบสำเนียงแมนดาริน

^{๔๓} พงศาวดาร “สือ จี” แบ่งออกเป็น ๑๓๐ บทเริ่มต้นตั้งแต่สมัยพระเจ้าหวงจงถึงราชสมัยพระเจ้าฮั่นอู่ดี โดยเรียบเรียงถึงประวัติศาสตร์เป็นเวลา ๓,๐๐๐ ปี เป็นพงศาวดารชุดแรกที่บันทึกตามกาลเวลา เนื้อเรื่องเกี่ยวโยงถึงการเมือง เศรษฐกิจวัฒนธรรม การทหาร ฯลฯ ภาษาที่ใช้ในตำบทยกกระทัดรัดเรียบง่ายและมีชีวิตชีวา พงศาวดารสือ จี เป็นทั้งผลงานทางประวัติศาสตร์ที่ล้ำค่าและวรรณคดีที่เลิศ

นานถึง ๘ ทศวรรษหรือ ๘๐ ปี ชื่อของเหลาจื๊อแปลโดยนัยได้ ๒ แบบว่า “อาจารย์ผู้อาวุโส” หรือ “เด็กผู้อาวุโส” เกิดที่หมู่บ้านซีเหียนลี อำเภอซูเสียน แคว้นฉู่ เมื่อวันที่ ๑๕ เดือนนี้ก่อนค.ศ.ราว ๕๗๖ ปี (ก่อนพ.ศ. ๓๓ ปี) จากพงศาวดารของซือหม่าเชียน^{๔๔} กล่าวว่าเหลาจื๊อมีอายุมากกว่าขงจื๊อแต่อยู่ในยุคสมัยเดียวกันและเคยได้พบปะเสวนากัน เหลาจื๊อได้ทำงานในหอสมุดราชวงศ์โจว ขงจื๊อและเหลาจื๊อได้มาพบเจอโดยบังเอิญในแคว้นโจว (ปัจจุบันคือแถบเมืองลั่วหยาง) โดยขงจื๊อได้มาค้นหาตำราในห้องสมุด ทั้งสองได้แลกเปลี่ยนทรรศนะคติความเห็นในหลายๆด้านเป็นเวลาหลายเดือน

เหลาจื๊อปฏิบัติเต๋า คำสอนของเขานั้นมุ่งที่จะขจัดความยึดมั่นในตัวตน และแสวงหาความไม่ยึดติด เมื่อได้อยู่ในเมืองจูเป็นเวลานานพอสมควรแล้ว เขาเห็นว่าการปกครองในเมืองนั้นเสื่อมลงจึงออกจากเมืองไป ขณะที่ไปถึงประตูเมืองนั้นนายประตูขอร้องว่า ท่านจะจากไปแล้ว ขอจงเขียนหนังสือทิ้งไว้ให้ข้าพเจ้าสักเล่มหนึ่งเถิด เหลาจื๊อจึงเขียนหนังสือเป็นสองตอนว่าด้วยเรื่องเต๋าและเต๋า (คุณธรรม) เป็นอักษรจีนรวมได้ ๕,๒๕๐ ตัว แล้วก็จากไป ไม่มีใครทราบว่าจะจากนั้นเหลาจื๊อ ไปที่แห่งใด จบชีวิตลงอย่างไร^{๔๕}

เสถียร โพธิ์นันทะ กล่าวว่าในหนังสือที่ชื่อ สื่อ-จิ ได้บันทึกไว้ว่า มีบางคนกล่าวว่าเหลา ไ่จื๊อ ก็เป็นชาวจีนผู้มี เป็นผู้เขียนคัมภีร์ไ่วมี ๑๕ บท ว่าด้วยคุณสมบัติในลัทธิเต๋า เขามีชีวิตร่วมสมัยกับขงจื๊อ เหลาจื๊อนั้นมีอายุยืน ๑๖๐ ปีบ้างก็ว่ามีอายุ ๒๐๐ ปีทั้งนี้เพราะเหลาจื๊อได้บำเพ็ญเต๋าทำให้สามารถมีอายุยืนได้อย่างนั้น เมื่อขงจื๊อเสียชีวิตไปแล้ว ๑๒๙ ปี แต่กระนั้นก็มีขุนนางผู้บันทึกประวัติศาสตร์ราชสำนักจึงคนหนึ่งชื่อตัน ฯลฯ บางคนก็ว่าผู้นี้แหละคือเหลาจื๊อบ้างก็ว่าไม่ใช่^{๔๖}

^{๔๔} ซือหม่าเชียน (司馬遷) เป็นนักบันทึกประวัติศาสตร์ผู้ยิ่งใหญ่ที่โดดเด่นองคชาตในสมัยราชวงศ์ฮั่นตรงกับรัชสมัยจักรพรรดิฮั่นอู่ตี้ (๑๔๐-๘๗ ก่อนคริสตกาล) ถือกำเนิดในครอบครัวปัญญาชนครอบครัวหนึ่งบิดาของเขาเป็นขุนนางด้านประวัติศาสตร์ของกษัตริย์ ด้วยเหตุนี้ตั้งแต่อายุ ๑๐ ขวบก็เริ่มศึกษาวิชาวรรณคดี ประวัติศาสตร์และคัมภีร์ของสำนักต่างๆ กับผู้ทรงคุณวุฒิที่มีชื่อเสียงในยุคนั้น ในวัยเด็ก ซือหม่าเชียนก็เป็นคนช่างขบคิด มีความรู้ต่าง ๆ นานาเกี่ยวกับบุคคลและเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์อย่างกว้างขวาง เขาได้ออกเดินทางจากกรุงฉางอานไปท่องเที่ยวดินแดนต่างๆ อย่างกว้างขวางเมื่ออายุได้ ๒๐ ปีเมื่อถึงท้องที่หนึ่งเขาก็จะบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นนั้นอย่างละเอียด และเก็บสะสมประวัติและข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับบุคคลและเหตุการณ์ที่มีชื่อเสียงในประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นนั้นๆ ด้วยเมื่อ ๑๐๘ ปีก่อนคริสต์ศักราช เขาได้ขึ้นมาสืบทอดตำแหน่งของบิดาในราชสำนัก มีหน้าที่ดูแลพระคลังเก็บหนังสือของพระมหากษัตริย์ ในช่วงเวลาดังกล่าว เขาได้ตามเสด็จพระมหากษัตริย์ไปในโอกาสต่างๆ ได้ไปดูงานตามสถานที่โบราณมากมายทั่วดินแดนอีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่ได้สั่งสมข้อมูลอย่างอุดมสมบูรณ์แล้ว ซือหม่าเชียนก็ใช้เวลาอกราชการเตรียมลงมือเขียนสื่อ จี ซึ่งเป็นสารานุกรมด้านประวัติศาสตร์ ๓,๐๐๐ ปีของจีน

^{๔๕} เสถียร โพธิ์นันทะ, **เมธีตะวันออก**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์บุ๊ค, ๒๕๔๔), หน้า ๘๕.

^{๔๖} เสถียร โพธิ์นันทะ, **เมธีตะวันออก**, หน้า ๘๕.

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ กล่าวว่าเหลา ไหล่ จื้อเป็นอีกผู้หนึ่งที่มีชีวประวัติผูกพันกับเหลาจื้อ แต่เดาไม่ออกว่าเพราะเหตุใด สุมาเฉียนจึงกล่าวถึงในประวัติศาสตร์ของเหลาจื้อด้วย สุมาเฉียนอาจจะเพียงต้องการชี้ให้เห็นในสมัยนั้นมีการเข้าใจผิดว่า บุคคลทั้งสองเป็นคนเดียวกัน แต่เป็นที่ประจักษ์ว่า สำหรับสุมาเฉียนเองนั้น แน่ใจว่าเป็นบุคคลสองคน คนหนึ่งเขียนหนังสือแบ่งเป็นสองภาคว่าด้วยวิถีแห่งเต๋าและคุณธรรม และอีกคนหนึ่งเป็นผู้เขียนหนังสืออีกเล่มหนึ่งซึ่งแบ่งเป็น ๑๕ ตอนกล่าวถึงภาคปฏิบัติตามหลักของเต๋า ซึ่งข้าพเจ้าเข้าใจว่าเล่มแรกเป็นปรัชญาเต๋า ในขณะที่เล่มที่สองเนื้อหาหนักไปทางศาสนาเต๋า^{๔๗} ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์กล่าวสรุปว่าเหลาจื้อเป็นบุคคลในประวัติจริงและได้พบปะกับขงจื้อ จนเกิดมีบันทึกข้อความที่เหลาจื้อ สอนขงจื้อขึ้นโดยเหตุผลที่ฝ่ายลัทธิขงจื้อเองก็ไม่เคยแม้จะสร้างความพยายามเพื่อทำลายล้างหลักฐานนี้เสียทั้งๆเป็นหลักฐานที่นอกจากจะเชิดชูเหลาจื้อแล้ว ในการเปรียบเทียบจะเห็นว่า ขงจื้อเป็นรองเหลาจื้ออีกด้วย ถ้าการพบกันครั้งนั้นไม่ได้เกิดขึ้นจริงอย่างแน่นอนแล้ว ฝ่ายขงจื้อน่าจะยกเหตุผลขึ้นมาทำลายหลักฐานนี้เสีย

นักประวัติศาสตร์ได้บันทึกไว้ว่า ๑๒๙ ปีหลังจากที่ขงจื้อสิ้นชีวิตไปแล้ว มีนักประวัติศาสตร์คนสำคัญชื่อตานแห่งเมืองจู่ ได้เข้าพบผู้ปกครองชื่อเฉียน แห่งเมืองชินและในการสนทนานั้นมีความว่า ตอนเรียนชินรวมตัวกับจู่แล้วก็แยกออกไป ต่อจากนั้นอีก ๕๐๐ ปีก็รวมตัวกันอีก จากนั้นอีก ๗๐ ปีจะเกิดมีเจ้าเมืองเล็กๆขึ้น บางคนบอกว่่านักประวัติศาสตร์ชื่อตานนี้เป็นคนเดียวกับเหลาจื้อแต่ก็มีหลายคนที่ไม่ยอมรับ

สุมาเฉียน(ชื่อหมาเขียน)บันทึกว่า ตาน ไปพบเจ้าเมืองชินในปี ๓๗๔ ก่อนคริสตกาลแต่ไม่แน่ใจว่าตนคนนี้เป็นเหลาจื้อ หรือไม่เพราะบางเสียงก็บอกว่าใช่บางเสียงก็ว่าไม่ใช่ บางคนเชื่อว่า ตานกับเล่าตานเป็นคนละคนกัน แต่เนื่องจากคนทั้งสองรับราชการมีชื่อเสียงคล้ายกันและทั้งคู่เดินทางไปทางตะวันตกจึงทำให้เกิดการสับสนนึกว่าเป็นคนเดียวกัน อีกตอนหนึ่ง สุมาเฉียนบันทึกไว้ว่า เหลาจื้อเป็นนักพรต มีบุตรชื่อสูง ผู้ซึ่งต่อมาได้เป็นแม่ทัพแห่งรัฐเว่ย บุตรของสูงชื่อจู่ และบุตรของจู่ชื่อกุงกุง มีหลานชื่อเจีย ซึ่งได้รับราชการกับพระเจ้าเจียวเวนแห่งราชวงศ์ฮั่น บุตรชายของเจีย ชื่อเจียะ ผู้ซึ่งได้เป็นอาจารย์พิเศษถวายความรู้แก่เจ้าชายเจียวสีแห่งเมืองซุง และย้ายไปอยู่เมืองซี

พอจะสรุปได้ว่า มีการพูดถึงบุคคลทั้งหมด ๓ คนๆแรกคือเหลาจื้อที่ขงจื้อไปพบปะสนทนาด้วย คนที่สองคือเหลา ไหล่ จื้อ และอีกคนหนึ่งคือนักประวัติศาสตร์ชื่อตาน จะเห็นได้ว่าสุมาเฉียนซึ่งเป็นผู้บันทึกเรื่องราวเองก็เต็มไปด้วยความไม่แน่ใจ สังเกตได้จากการใช้คำพูดว่า “มีบางคนพูดว่า” “อาจเป็นไปได้ว่า” เหล่านี้เป็นต้นศาสตราจารย์ชาน วิง สิท ตั้งข้อสังเกตว่าที่สุมาเฉียนพูดว่า

^{๔๗} ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, *คัมภีร์เต๋าลับสมบุรณ์พร้อมมรรคถา*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (เชียงใหม่ : จารึก, ๒๕๓๐), หน้า ๘๗.

เหลาจื้อมีอายุยืนพิศมิตธรรมดานั้นอาจจะเป็นวิธีหนึ่งที่จะเสริมข้อมูลเพื่อผูกเรื่องราวต่างๆให้เป็นเรื่องราวที่ปะติดปะต่อกันได้

จะเห็นได้ว่าข้อมูลเหตุผลและข้อขัดแย้งต่างๆ ไม่มีเหตุผลของฝ่ายใดที่จะนำมายืนยันได้อย่างเต็มที่ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องชีวประวัติของเหลาจื้อม์ การพบกับขงจื๊อหรือความสัมพันธ์กับบุคคลต่างๆ ที่ถูกกล่าวอ้างถึงและมีการเสนอถึงขั้นที่ว่าเหลาจื้อม์ อาจจะไม่มิตัวตนจริงในประวัติศาสตร์ ซึ่งทำให้เกิดคำถามโยงไปยังตัวคัมภีร์ด้วยตัวอย่างเช่นเสียงซี-เซา ที่ประกาศทฤษฎีโค่นล้มความเชื่อทั้งปวงที่ว่าคัมภีร์เต๋าเป็นคัมภีร์ที่เขียนในสมัยเหลาจื้อม์โดยให้เหตุผลว่า แนวความคิดของคัมภีร์นั้น ทันสมัยเกินกว่าที่จะเป็นแนวความคิดในสมัยขุนซิว ซึ่งเป็นสมัยที่เหลาจื้อม์มีชีวิตอยู่ และศัพท์ที่ใช้ก็เป็นคำศัพท์ของสมัยต่อมาคือสมัยเจียนกั๊กมากกว่า

เมื่อกล่าวถึงประวัติเหลาจื้อม์ก็ต้องพูดถึงศาสนาเต๋าด้วย ซึ่งมักมีผู้เข้าใจว่าเหลาจื้อม์เป็นผู้ตั้งศาสนาเต๋ออันที่จริงศาสนาเต๋อเชื่อถือบูชาพระเจ้าประจำธรรมชาติต่างๆซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมของชาวจีนผสมกับความเชื่อในวิชาเล่นแร่แปรธาตุ ผลิตยาอายุวัฒนะสำหรับกินให้เป็นทิพย์ ในสมัยกลางราชวงศ์ถังฮั่นไต้มีนักพรตคนหนึ่งชื่อเตียเต๋อเล้ง ประกาศว่าได้สำเร็จทิพยภาวะติดต่อกับเทพเจ้าได้ ตั้งศาสนาเต๋อขึ้น ณ สำนักภูเขาเหาะเม่งซัว มณฑลเสฉวน โดยยกเหลาจื้อม์ขึ้นเป็นศาสดา เอาคัมภีร์ เต๋อเต็ก เก็ง เป็นสูตรของศาสนาแล้วตนเองก็แต่งคัมภีร์สั่งสอนลัทธิอีกหลายเล่มล้วนหนักไปทางอภินิหารฤทธิ์เดชเวทย์มนตร์และพิธีกรรมต่างๆ รวมทั้งวิธีบำเพ็ญฌานถอดดวงวิญญาณไปรวมกับเต๋าหรือวิธีสร้างยาอายุวัฒนะเป็นต้น ทั้งนี้มีลักษณะละม้ายการบำเพ็ญโยคะของโยคีอินเดียผสมกับลัทธิอภรรพเวทของพราหมณ์อย่างละครึ่ง ซึ่งมีคำเรียกนักพรตในศาสนาที่ว่าเต๋ายันแปลว่าผู้บำเพ็ญเต๋า^{๔๘}

๒.๔ คัมภีร์เต๋า เต็ก เก็ง

ถึงแม้ว่าคัมภีร์เต๋า เต็ก เก็ง จะเป็นคัมภีร์โบราณเล่มเล็กที่มีความยาวเพียง ๘๑ บทหรือประมาณ ๕,๐๐๐ ตัวอักษร แต่ถือกันว่าเป็นคัมภีร์ที่มีตัวบทเป็นปริศนามากที่สุดในวรรณกรรมของจีน เต๋า เต็ก เก็ง^{๔๙} ฉบับดั้งเดิมเก่าแก่ที่สุดในโลก ๒ ฉบับ เรียกว่าฉบับเจี๋ย และฉบับอี้ ขุดพบในสุสานหม่าหวางตุยที่เมืองฉางซา เมื่อเดือนกันยายน พุทธศักราช ๒๕๑๗ สุสานโบราณแห่งนี้มีหลักฐานยืนยันชัดเจนว่าเป็นสุสานของเชื้อพระวงศ์สมัยโชฮั่น นักอักษรศาสตร์วิเคราะห์กันแล้วเห็นพ้องต้องกันว่า คัมภีร์เต๋า เต็ก เก็ง ฉบับเจี๋ยในสุสานหม่าหวางตุย นี้คัดลอกเขียนกันไว้ก่อนสมัยจักรพรรดิฮั่นเกาจู่ (ฮั่นโกโจหรือเล่าปings) ส่วนฉบับอี้เขียนขึ้นก่อนสมัยจักรพรรดิฮั่นฮุ่ยตี้^{๕๐} การค้นพบคัมภีร์เต๋า เต็ก เก็ง ฉบับดั้งเดิม (๒ ฉบับดังกล่าว) ทำให้ต้องสังคายนาคัมภีร์กันใหม่ เดิมทีนักวิชาการเคยสงสัย

^{๔๘} เสถียร โพธิ์นันทะ, เมธีตะวันออก, หน้า ๙๑.

^{๔๙} ต้นฉบับเดิมไม่ได้แยกบท

^{๕๐} สองพระองค์นี้ครองราชย์ระหว่าง ๒๐๖-๑๘๘ ก่อนคริสตศักราช

ว่าเหตุใด คัมภีร์ของหานเฟย (ฮังฮุยจื้อหรือฮั่นเฟยจื้อ) บทอรรถาธิบายเหล่าจื๊อ จึงเริ่มต้นด้วยอธิบายภาคเต็ก(เต๋อ)ก่อน พวกเขาไม่อาจให้คำตอบที่ชัดเจนได้ จนกระทั่งมีการค้นพบคัมภีร์เต๋า เต็ก เก็ง ฉบับหม่าหวางตู่ นักวิชาการจึงเข้าใจที่แท้ในยุคไซฮั่น คัมภีร์เต๋า เต็ก เก็งแบ่งเป็น ๒ ภาคเริ่มต้นด้วยภาคเต็กก่อนส่วนภาคเต๋า เป็นภาคที่ ๒ และที่สำคัญคือเนื้อความเขียนต่อเนื่องกัน ไม่ได้แยกเป็นบทๆ อย่างที่เราเห็นกันทุกวันนี้

คัมภีร์เต๋า เต็ก เก็ง ที่เอาภาคเต๋าขึ้นก่อนและแบ่งเป็นท่อนๆ เป็นสิ่งที่นักปราชญ์รุ่นหลังคิดทำขึ้น คนสำคัญที่ริเริ่มได้แก่ หวางปี้ (นักปราชญ์คนสำคัญมีชีวิตในช่วงพุทธศักราช ๗๖๙ – ๗๙๒) ได้แบ่งเต๋า เต็ก เก็ง ออกเป็น ๘๑ บท ต่อมายังมีปราชญ์อื่นๆจัดแบ่งตามใจท่านเป็น ๗๒ บทบ้าง ๖๘ บทบ้าง^{๕๑} การจัดแบ่งเป็นอุบายเพื่อให้่ายต่อการศึกษาทำความเข้าใจ^{๕๒} การวิเคราะห์ถอดความเต๋าเต็กเก็ง แตกต่างกันไปหลายสำนักแต่ อาจจัดแบ่งอย่างกว้างๆได้ ๒ แนว คือของหวางปี้กับแนวของ เหลอซำกง^{๕๓}

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาเป็นที่ถกเถียงกันในเรื่องอายุของคัมภีร์ และผู้รจนาคัมภีร์ที่ชื่อเหล่าจื๊อตามแนวความเชื่อดั้งเดิมนั้นเชื่อกันว่า คัมภีร์เล่มนี้ถูกเขียนขึ้นในราวศตวรรษที่ ๖ ก่อนคริสต์ศักราชซึ่งหากเป็นเช่นนั้นจริงย่อมน่าเชื่อได้ว่าคัมภีร์เต๋า เต็ก เก็ง น่าจะเป็นงานเขียนทางปรัชญาชิ้นแรกในประวัติศาสตร์จีนด้วย ซึ่งแน่นอนว่าข้อสันนิษฐานนี้จะสัมพันธ์กับการสืบค้นประวัติของเหล่าจื๊อ แม้จะมีการสันนิษฐานกันว่าคัมภีร์เต๋า เต็ก เก็ง น่าจะถูกเขียนประมาณศตวรรษที่ ๓ หรือ ๔ ก่อนคริสต์ศักราช แต่นักวิชาการในปัจจุบันส่วนใหญ่เชื่อว่าน่าจะอยู่ในช่วงเวลา ๒๕๐ปี ก่อนคริสต์ศักราช และผู้แต่งคัมภีร์ก็น่าจะมีมากกว่าหนึ่งคน

สำหรับเนื้อหาของคัมภีร์นั้น อาจกล่าวได้ว่ามีลักษณะเป็นคัมภีร์ที่ไร้กาลเวลา ทั้งนี้เพราะไม่มีการอ้างอิงชื่อบุคคล สถานที่หรือระยะเวลาในประวัติศาสตร์ ราวกับว่าคัมภีร์นี้กำลังกล่าวถึงสิ่งที่อยู่เหนือกาลและเทศะ ทั้งปวง มีเพียงการใช้คำแทนตัวว่า ข้าพเจ้า ที่มีเพียงไม่กี่บทเท่านั้น ภาษาที่

^{๕๑} เต๋า เต็ก เก็ง, แปลโดย โชติช่วง นาดอน, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : ข้าวหอม, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖.

^{๕๒} เรื่องนี้เป็นมติของอาจารย์แต่ละท่านๆ ไปไม่ควรถือเป็นเรื่องที่ผิดหรือถูก แต่การแบ่งก็ทำให้ตัดเนื้อความแบ่งออกไปต่างๆ ส่งผลต่อการตีความอยู่บ้างเหมือนกัน ยังเป็นการคัดลอกกันไปหลายทอด ยิ่งเลอะเลือนมากขึ้น อย่างเช่นการเรียงลำดับบท ซึ่งเห็นว่าเรียงแบบฉบับหม่าหวางตู่อ่านเข้าใจง่ายกว่า ในเล่มนี้จึงจัดเรียงแบบดั้งเดิม (เต๋า เต็ก เก็ง, แปลโดยโชติช่วง นาดอน, หน้า ๑๗)

^{๕๓} จุดต้นตอที่ทำให้มีลักษณะพรรณณะแตกต่างกันไปเป็น ๒ ค่ายเริ่มมาจากการจัดแบ่งวรรคตอนแบ่งประโยคต่างกัน ภาษาจีนเป็นคำโดด มีความหมายสมบูรณ์ในแต่ละคำ ภาษาจีนโบราณไม่มีจุดฟูลสตอป ไม่มีตัวคอมม่า แม้แต่บทกวีก็ไม่มีการแยกเป็นบรรทัด ผู้อ่านต้องมีพื้นฐานความรู้ จึงจะทราบว่าผู้แต่งใช้ฉันทลักษณ์อะไร เมื่อเป็นดังนี้ ปราชญ์จึงจัดแบ่งประโยค เต๋า เต็ก เก็ง ต่างกันออกไป ที่เห็นแตกต่างกันอย่างชัดเจน พอสรุปได้เป็น ๒ ค่ายนี้มี ๒ สำนักซึ่งรูปประโยคต่างกันจน ปราชญ์ชาวจีนเองก็ยังถกเถียงกันอย่างรุนแรง (โชติช่วง นาดอน)

ใช้ในคัมภีร์ก็มีลักษณะคลุมเครือ กล่าวถึงภาวะสัจธรรมอันสูงสุดที่อยู่นอกเหนือประสบการณ์มนุษย์ แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า คัมภีร์นี้จะเป็นคัมภีร์แห่งธรรมที่พ้นโลกออกไป แต่กลับสามารถตีความ และเข้าใจในความหมายอื่นได้ ตัวอย่างเช่น D.C.Lau^{๕๔} ที่แสดงความเห็นว่าคัมภีร์เต๋า เต็ก เก็ง เป็น คัมภีร์แห่งการปกครองอย่างแท้จริง และ Wing Tsit Chan^{๕๕} ที่เห็นว่าคัมภีร์เต๋า เต็ก เก็ง ไม่ได้เป็น คัมภีร์สำหรับนักพรตที่ปลีกวิเวก แต่เป็นคัมภีร์สำหรับราชาปราชญ์ที่ไม่ได้ละทิ้งโลก แต่ปกครอง โดยไม่เข้าไปก้าวก่ายยุ่งเกี่ยว ส่วน Roger T.Ames^{๕๖} กล่าวว่าคัมภีร์เต๋า เต็ก เก็ง น่าจะเป็นคัมภีร์ที่ พุดกับผู้ปกครองเป็นหลักแต่มุ่งหวังให้ทุกคนดำเนินตามรอยวิถีแห่งเต๋า โดยไม่จำเป็นต้องปลีกวิเวก จดมุ่งหมายของคัมภีร์เต๋า เต็ก เก็ง น่าจะเป็นไปเพื่อให้ทุกๆ คนสามารถตระหนักรู้ในตัวตน และวิถี แห่งธรรมชาติ เพื่อจะได้ดำเนินชีวิตในสิ่งแวดล้อม และสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมกับตน^{๕๗} ส่วนการใช้ภาษาที่คลุมเครือ และไม่ระบุรายละเอียดในคัมภีร์นั้น ได้รับการตั้งข้อสังเกตจากสุวรรณา สทาอานันท์ กล่าวว่าอาจเป็นเพราะเหล่าเจ้านั้นอาจมีความจำเป็นที่ต้องอำพรางตน เพื่อความปลอดภัย ด้วยการไม่กล่าวถึงตัวบุคคล เวลา สถานที่ อย่างเฉพาะเจาะจงและเขียนแสดงข้อความจริง ราวกับว่าอยู่ห่างไกลจากชีวิตสังคมและประสบการณ์ของมนุษย์

๒.๔.๑ ประวัติผู้แต่งคัมภีร์เต๋า เต็ก เก็ง

ในด้านประวัติของผู้รจนาคัมภีร์เต๋า เต็ก เก็ง ก็เหมือนกับปรัชญาเมธีคนอื่นๆ ของจีนที่มี ประวัติพอจะสืบทราบได้รายละเอียดบ้างหายบบ้าง อย่างไรก็ตามทุกคนก็มีหลักฐานพอที่จะเชื่อได้ว่าเป็นบุคคลในประวัติศาสตร์จริง แต่ชีวประวัติของเหล่าเจ้านั้นคลุมเครือมาก ดังนั้นข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับเหล่าเจ้านี้จึงไม่ตรงกัน ทำให้เกิดเป็นปัญหาอย่างยิ่งสำหรับผู้ทีสนักปราชญ์จีนผู้นี้ในเชิง ประวัติศาสตร์

เหลาจื๊อ (ได้กล่าวไว้แล้วในหัวข้อ ๒.๒)

จวงจื๊อ เป็นนักปราชญ์ลัทธิเต๋าคนสำคัญอีกคนหนึ่ง ซึ่งถือว่าเป็นผู้นำคำสอนของเหลาจื๊อ มาอธิบายเพิ่มเติม และเขาก็ไม่ได้มีประวัติชัดเจน แม้เหตุการณ์ในช่วงของชีวิตจะปรากฏใน คัมภีร์จวงจื๊อ บางบทแต่นั้นก็ไม่สามารถบอกรายละเอียดในประวัติชีวิตของท่านในแง่ประวัติศาสตร์ได้

^{๕๔} Lau,D.C, **Tao Te Ching**, London : Penguin Book, 1976.

^{๕๕} Chan Wing Tsit, **A Source Book in Chinese Philosophy**, Princeton : Princeton University, 1973.

^{๕๖} Ames, R.T. **The Art of Ruler ship: A Study of Ancient Chinese Political Thought**, Honolulu University of Hawaii Press, 1983.

^{๕๗} จิตติเทพ นาอุดม, **สร้างปัญญาให้สังคม สร้างสังคมอุดมธรรม**, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕

อย่างน่าเชื่อถือ เพราะแนวการประพันธ์ที่มีลักษณะเป็นนิทานที่มุ่งเสนอปรัชญา และการเปรียบเทียบ
ประชดประชันมากกว่า

เหลี่ยจื่อ นักปราชญ์เต๋าผู้รจนาคัมภีร์เหลี่ยจื่อ ชื่อเหลี่ยจื่อนั้นเป็นคำเรียกเชิงยกย่อง
สำหรับบุคคลที่ชื่อว่าเหลี่ยอวี่ไค่ว์ ซึ่งนับถือกันว่าเป็นปราชญ์ใหญ่คนหนึ่งของสามความคิดแบบปรัชญา
เต๋าที่มีชีวิตอยู่ในสมัยจั้นกั๋ว ราวศตวรรษที่ ๔ ก่อนคริสตกาล บุคคลผู้นี้ไม่มีประวัติชัดเจนผู้รู้บางคน
ถึงกับไม่เชื่อว่าปราชญ์ผู้นี้จะมีตัวตนอยู่ในประวัติศาสตร์จริง แม้จะมีการเอ่ยชื่อไว้หลายครั้งในเอกสาร
โบราณ ต้นฉบับภาษาจีนของคัมภีร์เหลี่ยจื่อที่ตกทอดมาแพร่หลายอยู่ในปัจจุบันนี้ เป็นฉบับที่จิ้งจั้น
ปราชญ์สมัยราชวงศ์จิ้นตะวันออกรวบรวม และทำเชิงอรรถเอาไว้

๒.๔.๒ คุณลักษณะของเต๋า

เต๋า แปลตามรูปศัพท์ว่า หนทาง หรือ มรรคา แต่ความหมายและลักษณะของเต๋ามีความ
คลุมเครือจนเกิดการตีความที่แตกต่างกันไปมากมาย เหล่าจื่อได้กล่าวถึงคุณลักษณะของเต๋ไว้ใน
คัมภีร์เต๋า เต็ก เก็ง หลายประการซึ่งพอสรุปหลักสำคัญได้ดังนี้

(๑) เต๋าเป็นสิ่งที่พรรณนาด้วยชื่อไม่ได้ เต๋านี้นำมาว่าขานกันได้มิใช่เต๋าที่แท้จริงนามซึ่งมา
บัญญัติเรียกร้องกันได้ก็มีใช้นามที่เที่ยงแท้^{๕๘} สิ่งทั้งหลายที่เป็นรูปธรรม ที่สามารถสัมผัสและต้องได้ มี
รูปร่างลักษณะ อยู่ภายใต้อำนาจของกาลเวลา และถูกจำกัดโดยสถานที่ เป็นสิ่งที่เรียกขานด้วยชื่อได้
แต่เต๋า เป็นสิ่งที่ป็นนามธรรม ไม่มีรูปร่างลักษณะ อยู่เหนืออำนาจของเวลาและสถานที่ เป็นสิ่งที่ไม่
สามารถเรียกขานด้วยชื่อได้ เต๋าที่สามารถเรียกขานด้วยชื่อได้ ไม่ใช่เต๋าที่แท้จริง ดังนั้นคำว่า “เต๋า” ที่
มนุษย์ใช้เรียกกันนั้น จึงยังไม่ใช่เต๋าที่แท้จริง เป็นเพียงสมบัติบัญญัติเท่านั้น มีธรรมชาติอยู่อย่างหนึ่ง
ซึ่งมีอยู่โดยตัวของมันเอง มันมีอยู่ก่อนฟ้าและดิน ไม่มีรูปร่างลักษณะหรือ สุ่มเสียงอย่างใดเลย ดำรง
ทั่วสากลโดยไม่รู้จักเกียจคร้านเหน็ดเหนื่อย กล่าวได้ว่าแต่เพียงว่ามันเป็นมารตรของสรรพสิ่ง ฉันท
รู้จักชื่อของมันว่าอะไร แต่ขอสมมติเรียกว่าเต๋า^{๕๙} เต๋าเป็นสิ่งที่นิรันดร์ ไร้ชื่อ เป็นสิ่งที่ไม่ถูกปรุงแต่ง...
เมื่อเกิดการปรุงแต่งขึ้นชื่อจึงได้เกิดขึ้น^{๖๐} เต๋อันซ่อนเร้นอยู่เบื้องหลังเป็นสิ่งที่ไร้ชื่อ^{๖๑}

(๒) เต๋าเป็นต้นกำเนิดของสรรพสิ่ง ในปรัชญาเต๋ามีคำที่ให้ความหมายตรงกันข้ามอยู่ ๒
ชุดคือ คำว่า ยู ซึ่งแปลว่า ภาวะ หรือ ความมี และคำว่า ยู-หมิง ซึ่งแปลว่า มีชื่อได้หรือเรียกชื่อได้
คำว่า วู ซึ่งแปลว่า อภาวะ หรือ ความไม่มี และคำว่า วู-หมิง ซึ่งแปลว่า ไม่มีชื่อ หรือ เรียกชื่อ

^{๕๘} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๑(๔๕), แปลโดย โชติช่วง นาดอน, หน้า ๑๐๔.

^{๕๙} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๒๕(๖๙), หน้า ๑๓๖-๑๓๗.

^{๖๐} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๓๒(๗๖), หน้า ๑๔๖.

^{๖๑} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๔๑(๔), หน้า ๔๖-๔๗.

ไม่ได้^{๖๒} ฟาและดินและสรรพสิ่งคือ ยู เป็นภาวะหรือสิ่งที่มีอยู่ จึงเรียกได้ว่า ฟา ดิน สรรพสิ่ง ส่วนแต่นั้นคืออู เป็นอภาวะ หรือสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสแตะต้อง หรือนึกคิดได้

แต่ก็เป็นต้นกำเนิดของสิ่งทั้งปวง เหลาจื๋อกล่าวว่าสิ่งที่เรียกขานด้วยชื่อไม่ได้เป็นที่ตั้งแห่งฟาและดิน สิ่งที่เรียกขานด้วยชื่อได้เป็นมารดรของสรรพสิ่ง^{๖๓} หมายความว่าเต๋าซึ่งเรียกขาน ด้วยชื่อไม่ได้นั้น เป็นต้นกำเนิดของฟาและดินนอกจากนั้นฟาและดินก็เป็นบ่อเกิดของสิ่งทั้งปวง “สรรพสิ่งในโลกล้วนถือกำเนิดขึ้นจากภาวะ และภาวะก็ถือกำเนิดขึ้นจากอภาวะ”^{๖๔} ภาวะในที่นี้คือฟาและดิน อภาวะคือเต๋า “เต๋าเป็นมูลให้เกิดหนึ่ง หนึ่งเป็นมูลให้เกิดสอง สองเป็นมูลให้เกิดสามและสามเป็นมูลให้เกิดสรรพสิ่ง”^{๖๕} เต๋าคือเหตุให้เกิดหนึ่ง(ภาวะ) หนึ่งเป็นต้นเหตุให้เกิดสอง สองเป็นต้นเหตุให้เกิดสาม และสามเป็นต้นเหตุให้เกิดสรรพสิ่ง มีความหมายเท่ากับหนึ่ง(ภาวะ) เป็นต้นเหตุให้เกิดสรรพสิ่ง การมีอยู่ของเต๋าไม่ต้องอิงอาศัยอยู่กับสิ่งใดอีก นอกจากตัวของมันเอง เต๋วจึงมีความสมบูรณ์สูงสุดในตัวเอง

(๓) เต๋าคือสรรพสิ่งและมีทุกแห่งหน ตามทัศนะของเหลาจื๋อ เต๋าเป็นบ่อเกิดของสรรพสิ่ง เมื่อมีสรรพสิ่งต่างๆ อยู่เสมอก็ย่อมมีเต๋ายู่เสมอเพราะเต๋าเป็นบ่อเกิดดั้งเดิมของสิ่งเริ่มแรกทั้งหมด ดังนั้นเต๋าจึงได้เห็นการตั้งต้นของสิ่งทั้งมวล อยู่กับสิ่งทั้งปวง และเป็นสิ่งทั้งปวง ในคัมภีร์เต๋า เต็ก เก็ง บทที่ ๒๑ กล่าวว่า ตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบันมีการกล่าวถึงเต๋ายู่มีได้ขาดและเต๋านั้นก็เห็นการตั้งต้น(ของสิ่งทั้งมวล) เต๋าเป็นสิ่งที่ว่างเปล่า แต่เมื่อใช้มันขึ้นมา ดูเหมือนจะใช้มันไม่รู้จักหมดสิ้น มันช่างเป็นธรรมชาติที่ลึกซึ้ง ประหนึ่งเป็นต้นเค้าของสิ่งทั้งปวง มันไม่แสดงความคมกล้าของมันออกมา และมันก็พ้นจากความยุ่งเหยิงวุ่นวายในที่ๆมีความสว่าง มันก็กลมกลืนกับแสงสว่างนั้น ในที่ที่มีตสกรปก มันก็กลมกลืนกันกับความโสมมได้ และณ ท่ามกลางความขมุกขมัวดูประหนึ่งมันจะอยู่ ณ ที่นั้น^{๖๖}

ครั้งหนึ่งฮู่จื๋อได้ถามจวงจื๋อศิษย์ของเหลาจื๋อว่า “สิ่งที่เรียกว่าเต๋านั้นอยู่ที่ไหน”

จวงจื๋อตอบว่า

“ไม่มีที่ไหนที่จะไม่มีเต๋ายู่” ฮู่จื๋อจึงบอกว่า

“ขอให้พูดเจาะจงลงมาสักหน่อยเถิด”

“เต๋ายู่ที่ตัวมด”

“ทำไมของสูงส่งจึงไปอยู่อยู่กับเดรัจฉาน”

^{๖๒} พุทธรัชช์ ปรายนอก, ศาสนาขั้นแนะนำ, (ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๓.), หน้า ๑๓๗.

^{๖๓} อ่างแล้ว.

^{๖๔} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๔๐(๓), หน้า ๔๕.

^{๖๕} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๔๒(๕), หน้า ๔๘.

^{๖๖} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๔(๔๘), หน้า ๑๐๘.

“เต่าอยู่ที่ต้นพีชไรรู้”

“ทำไมของสูงสุดจึงไปอยู่ในสถานที่ต่ำเช่นนั้น”

“เต่าอยู่ที่ก้อนอิฐ”

“ทำไมของสูงสุดจึงไปอยู่กับสิ่งที่ไม่มีชีวิต”

“เต่าอยู่ที่อุจจาระและปัสสาวะ”^{๖๗} สำหรับเหล่าจื้อและจวงจื้อแล้ว เต่ามีอยู่ทุกหนทุกแห่งและทุกสรรพสิ่งก็คือเต่านั่นเอง

(๔) เต่ามีฐานะเป็นกฎธรรมชาติ เมื่อเต่าเป็นต้นกำเนิดของสิ่งทั้งปวง และเต่าครอบคลุมทุกสรรพสิ่ง ไม่ว่าจะเป็นจักรวาล โลก สังคม และชีวิต ดังนั้นเต่าจึงครอบคลุมธรรมชาติทั้งหมดไว้ เต่าจึงเป็นเนื้อแท้ของธรรมชาติ และเมื่อสรรพสิ่งดำเนินไปตามวิถีทางของเต่า เต่าจึงเป็นกฎธรรมชาติที่เหนือกฎธรรมชาติทั้งปวง กฎธรรมชาติที่อยู่ในขั้นพื้นฐานที่สุดกฎหนึ่งคือ กฎแห่งความหมุนกลับ กล่าวคือเมื่อสิ่งหนึ่งไปถึงขีดสุดของมันแล้ว มันจะหมุนกลับไปในทิศทางที่ตรงกันข้าม ดุจดังลูกตุ้มของนาฬิกาเมื่อแกว่งไปสุดข้างหนึ่งแล้วก็จะแกว่งไปในทิศทางตรงกันข้าม^{๖๘} เหล่าจื้อกล่าวว่า คู่ตรงข้ามด้านกลับ และการปริวรรต คือวิถีแห่งการเคลื่อนไหวของเต่า^{๖๙} ดำเนินไปไม่มีสุดสิ้นคือ ยาวไกล ยาวไกลคือหวนคืน^{๗๐} ความสมบูรณ์พูนสุขย่อมมีมาภายหลังภัยพิบัติ และภัยพิบัติจะติดตามมาหลังจากความสมบูรณ์พูนสุขได้หมดสิ้นลง^{๗๑} ผู้ที่มีน้อยจะได้มา ผู้ที่มีมากจะถูกทำให้หลง^{๗๒} เมื่อลดสิ่งหนึ่งลง มันกลับจะเพิ่มมากขึ้น เมื่อเพิ่มสิ่งหนึ่งขึ้น มันกลับจะลดลง^{๗๓}

ถ้าเราเข้าใจกฎธรรมชาติในขั้นพื้นฐานอย่างถ่องแท้แล้ว ก็จะไม่ขัดแย้งกันอีกต่อไป เพราะว่า “การเข้าใจสิ่งที่มาเปลี่ยนแปลง เรียกว่าการรู้แจ้งและผู้ที่ยังไม่รู้กฎธรรมชาติจะเป็นอิสระเมื่อเป็นอิสระก็จะมีอคติ เมื่อไม่มีอคติก็จะเข้าใจในสิ่งทั้งปวง เมื่อเข้าใจในสิ่งทั้งปวงก็จะกว้างขวางเมื่อกว้างขวางก็จะเข้าถึงความจริง เมื่อเข้าถึงความจริงเขาจะอยู่ตลอดไปและไม่ล้มเหลวตลอดชั่วชีวิตของเขา”^{๗๔}

^{๖๗} จวงจื้อ, แปลโดย สุรติ ปรีชาธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : โอเพ่นบุ๊ก, ๒๕๕๖), หน้า ๓๗๒ - ๓๗๓.

^{๖๘} ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิน, ศาสนาในประเทศจีน อีเบต และญี่ปุ่น, (กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๓.

^{๖๙} เต่า เต็ก เก้ง, บทที่ ๔๐(๓), หน้า ๔๕.

^{๗๐} เต่า เต็ก เก้ง, บทที่ ๒๕(๖๙), หน้า ๑๓๖-๑๓๗.

^{๗๑} เต่า เต็ก เก้ง, บทที่ ๕๘(๒๙), หน้า ๗๒.

^{๗๒} เต่า เต็ก เก้ง, บทที่ ๒๒(๖๖), หน้า ๑๓๓.

^{๗๓} เต่า เต็ก เก้ง, บทที่ ๔๒(๔), หน้า ๔๘.

^{๗๔} เต่า เต็ก เก้ง, บทที่ ๑๖(๖๐), หน้า ๑๒๔-๑๒๕.

๒.๔.๓ หู เหวย(อู่เหวย)

หู-เหวย^{๗๕} แปลว่าการไม่กระทำ หรือไม่มีการกระทำ หรือการกระทำโดยไม่ต้องทำ เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตามวิถีแห่งเต๋าเป็นหลักคำสอนที่สำคัญที่สุดถือว่าเป็นแก่นแท้ทางจริยศาสตร์ในคัมภีร์เต๋า เต็ก เก็ง การที่จะเข้าใจว่าคำนี้หมายถึงอะไรนั้นจำเป็นต้องพิจารณาแยกทรัพย์ที่ประกอบขึ้นเป็นคำนี้ออกเป็น ๒ ศัพท์ได้แก่ หู มีหลายความหมายคือ ไม่มี, ผิด, ปЛОม, แกล้ง ส่วนเหวย หมายถึง กระทำ, การเป็น, การแสดงออกมา, สร้าง, ปฏิบัติ เมื่อนำมารวมกันจึงแปลว่าไม่มีการกระทำ^{๗๖}

ทวิวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์ อธิบายว่า หู เหวย หมายถึงการกระทำด้วยจิตใจที่อิสระจนกระทั่งรู้สึกว่าคุณเองไม่ได้กระทำ หู เหวย เป็นหลักพื้นฐานของ การทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ ผู้ปฏิบัติหลัก หู เหวย ย่อมไม่แสดงตนจึงพ้นไปจากความยุ่งยากทั้งปวง^{๗๗}

ปานทิพย์ ประเสริฐสุด อธิบายว่า วิถีแห่งการปฏิบัติของมนุษย์ที่เรียกว่า หู เหวยอาจจะมองได้ใน ๒ ลักษณะคือ ๑.เป็นการกระทำโดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆทั้งสิ้น การกระทำก็เป็นเพียงการกระทำ ไม่ใช่การกระทำที่คำนวณถึงผลลัพธ์หรือความยิ่งใหญ่ที่จะได้รับ แต่เป็นการเน้นหนักให้คนกระทำเพื่อการกระทำ ไม่ใช่เพื่อหวังผล ๒.เป็นการกระทำที่เป็นการนิ่ง สงบและการเป็นฝ่ายรับ^{๗๘}

โฮลมส์ เวลช์ กล่าวว่าวิถีปฏิบัติ หู เหวยนั้นน่าจะเทียบได้กับกฎแห่งการก้าวร้าว(Law of Aggression) ที่ว่าเมื่อใครสักคนพยายามบังคับให้บุคคลอื่นทำในสิ่งที่ตนปรารถนาหรือเข้าไปกดขี่ฝ่ายอื่น ก็ย่อมถูกต่อต้านอย่างแน่นอน^{๗๙}

คาร์ล จัสเปอร์ อธิบายว่า หู เหวยเป็นสิ่งที่เป็นไปได้เองจากจุดกำเนิดของตัวมันเอง มันไม่ใช่การไม่กระทำ ไม่ใช่การอยู่เฉยๆ ไม่ใช่ความไม่มีชีวิตของวิญญาณ ไม่ใช่การหยุดแรงกระตุ้น มันเป็นการกระทำของมนุษย์อย่างแท้จริง ซึ่งเขากระทำเหมือนไม่กระทำ ในการกระทำนั้นไม่เน้นที่ผล

^{๗๕} พจนานุกรมสันติ แปลว่ากระทำด้วยการไม่ก็ทำ, จาง แซ่ตั้ง อธิบายว่าหมายถึง ความก้าวหน้า ความบริสุทธิ์ของการดำเนินไปของสภาวะกาลของธรรม และ ล.เสถียรสุด อธิบายว่าหมายถึง ให้เป็นไปธรรมชาติอันพึงจะเป็นไป หรือไม่กระทำการใดๆที่ฝืนธรรมชาติหรือ ฝืนความเห็นส่วนใหญ่ ไม่กระทำเพื่อประโยชน์ส่วนตน (จงดี้ ยิ่งยืน, หน้า ๗๑).

^{๗๖} จงดี้ ยิ่งยืน, “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดทางอภิปรัชญาและจริยศาสตร์ ในคัมภีร์ภควัคคีตาและคัมภีร์เต๋าเต๋อจิง”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗, หน้า ๗๒.

^{๗๗} ทวิวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์, ศาสนาในประเทศจีน ธิเบต และญี่ปุ่น, หน้า ๗๔.

^{๗๘} ปานทิพย์ ประเสริฐสุด, ปรัชญาจีน, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๑), หน้า ๑๖๑.

^{๗๙} จงดี้ ยิ่งยืน, การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดทางอภิปรัชญาและจริยศาสตร์ ในคัมภีร์ภควัคคีตาและคัมภีร์เต๋าเต๋อจิง, หน้า ๗๑.

ของงาน มันเป็นการยึดเอาการกระทำทั้งหมดซึ่งรวมเข้าไว้ การกระทำทั้งหมดก่อให้เกิดมัน และเป็น
การยึดในความหมายของมัน^{๘๐}

โชติช่วง นาดอน อธิบายว่า นิกรม หรือ อกรรม(อุ้เหวย) เป็นจิตรภาพพื้นฐานทาง
ปรัชญาที่สำคัญยิ่งในปรัชญาเต๋า กระทำ หรือ กรรม(เหวย) กับ นิกรม(อุ้เหวย) เป็นด้านตรงข้าม
สองสิ่งที่ขัดแย้งกัน ต่อสู้กันแต่ต่างต้องพึ่งพาอาศัยกันและกันเป็นส่วนประกอบของกันและกัน ดังที่
เหลาจื๊อต้องเสนอจิตภาพทางปรัชญาขึ้นอีกตัวหนึ่งว่า เหวยอุ้เหวย กระทำโดยหลักนิกรม หรือ
กระทำโดยไม่กระทำ^{๘๑} จะพิจารณาเห็นได้ว่าความหมายคำนี้มีได้มีความหมายตรงตามตัวอักษร
แปลว่าการไม่กระทำแต่โดยจริงแท้แล้วมันมีความหมายในที่ตรงกันข้าม เป็นการกระทำ

การทำตามหลักการ หวู เหวย จึงเป็นการกระทำที่สอดคล้องกับกฎแห่งเต๋า อันเป็น
เป้าหมายสูงสุดของชีวิต ข้อความที่สำคัญประโยคหนึ่งในปรัชญาเต๋าก็คือ “ไม่กระทำอะไร แต่ก็ไม่มี
อะไรที่จะทำไม่เสร็จ”^{๘๒} เป็นข้อความที่แสดงให้เห็นถึงหลัก หวู เหวย

หวู เหวย เป็นหลักที่ต่อเนื่องกับ “กฎแห่งความหมุนกลับ”^{๘๓} ถ้าหากเราต้องการบรรลุถึง
ผลอย่างหนึ่ง เราต้องทำในสิ่งที่ดูเหมือนตรงกันข้าม และเราก็จะได้รับผลนั้นโดยสมบูรณ์ นี่เป็น
ความลับในการครองชีวิตของมนุษย์ให้ประสบผลสำเร็จบนหนทางแห่งสัจจะ และรอดพ้นจากภัย
อันตรายในโลกของมนุษย์ เหลาจื๊อกล่าวว่า ในหนทางของการศึกษาผู้เรียนรู้เพิ่มขึ้นทุกวัน ในหนทาง
ของเต๋าผู้กระทำน้อยลงทุกวัน ผู้คนกระทำน้อยลงๆ จนกระทั่งไม่กระทำอันใด และเมื่อไม่ทำอะไรเลย
ก็ไม่มีอะไรที่จะทำไม่สำเร็จ^{๘๔}

บัณฑิตนำตัวเองไปอยู่หลังสุด แต่ก็พบว่าเขาอยู่หน้าสุด นำตัวเองไปอยู่ข้างนอก แต่ก็
พบว่าเขาอยู่ข้างใน มิใช่เป็นเพราะเขาไม่ดิ้นรนเพื่อตัวเองดอกหรือ ที่ทำให้จุดมุ่งหมายทุกอย่างของ
เขาประสบความสำเร็จ^{๘๕} โดยไม่ได้แสดงตัวเขาก็เป็นที่รู้จัก โดยไม่ได้อวดอ้างคุณสมบัติเขาก็มีชื่อเสียง
โดยไม่ได้โอ้อวดความสามารถเขาก็ได้รับความนับหน้าถือตา โดยไม่ได้มีมานะพิรุณเขาก็ได้ปกครองคน
อื่น และโดยไม่ได้แข่งขันกับใครก็ไม่มีใครสามารถจะแข่งขันกับเขาได้^{๘๖} สิ่งที่ดีเลิศที่สุดก็เป็นจุด

^{๘๐} Karl Jaspers, *The Great Philosophers*, p 395-396. อ้างใน จงดี ย้งยีน, หน้า ๗๑.

^{๘๑} เต๋า เต็ก เก็ง, แปลโดย โชติช่วง นาดอน, หน้า ๓๐.

^{๘๒} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๔๘ (๑๑), หน้า ๕๔.

^{๘๓} อ้างแล้ว.

^{๘๔} อ้างแล้ว.

^{๘๕} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๗(๕๑), หน้า ๑๑๑.

^{๘๖} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๒๒(๖๖), หน้า ๑๓๓.

เดียวกันกับน้ำ ที่ปรากฏโดยการเป็นประโยชน์ต่อทุกสิ่ง และโดยการอยู่ในที่ต่ำอันบุคคลทั้งหลาย
รังเกียจ^{๘๗}

บุคคลผู้เข้าถึงเต่าย่อมอ่อนนุ่มถ่อมตน และไม่แสดงตัว ดังนั้นเมื่อมองดูจากภายนอกแล้ว
เขาก็มีลักษณะที่ไม่แตกต่างไปจากบุคคลธรรมดาทั่วไป และบางทีจะดูธรรมดาว่าบุคคลทั่วไปเสียอีก
และเมื่อตัดสินจากค่านิยมของสังคมโดยทั่วไปแล้ว เขาอาจจะดูด้อยหรือล้าหลังกว่าบุคคลอื่น
เหลาจื๊อกล่าวว่า “สิ่งที่สมบูรณ์ที่สุดดูคล้ายกับไม่สมบูรณ์ แต่ก็ใช้ไม่รู้จักรบกร่ง สิ่งที่เต็มเปี่ยมที่สุดดู
คล้ายกับว่างเปล่า แต่ก็ใช้ไม่รู้จักรับคอง ผู้ที่ชำนาญที่สุดดูคล้ายกับงุ่มง่าม
ผู้ที่พูดจบบใจที่สุดดูคล้ายกับตะกุกตะกัก”^{๘๘}

ดังนั้น หู เหวย จึงไม่ได้หมายถึงความเกียจคร้านไม่ทำอะไร แต่หมายถึงการกระทำด้วย
จิตใจที่อิสระจนกระทั่งรู้สึกว่าคุณเองไม่ได้ทำอะไร แต่ทั้ง ๆ ที่รู้สึกว่าคุณเองไม่ได้ทำอะไร ทุกสิ่งทุก
อย่างก็สำเร็จสมบูรณ์ด้วยดี หู เหวย จึงเป็นหลักพื้นฐานของ การทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ หรือกระทำการ
ต่าง ๆ อย่างปราศจากตัวตนผู้ที่ปฏิบัติตามหลัก หู เหวย ย่อมไม่แสดงตนจึงพ้นไปจากความยุ่งยาก
ทั้งหลายในโลก ได้มีผู้พยายามอธิบายหลัก หู เหวย ในลักษณะอื่นๆ ดังนี้

๑. การไม่ทำอะไรที่ขัดกับกฎธรรมชาติหรือเต๋า
๒. การไม่ทำอะไรโดยอาการของความเห็นแก่ตัว
๓. การกระทำการต่าง ๆ อย่างเป็นปกติธรรมดาโดยปราศจากการยึดมั่นในผลของการ
กระทำ
๔. สภาวะแห่งชีวิตที่ปฏิบัติสิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นธรรมชาติที่สุด^{๘๙}

๒.๔.๔ เต็ก(เต๋อ)

เต็ก หรือเต๋อ(อ่านออกเสียงแบบจีนแมนดาริน) แปลว่าพลังอำนาจหรือคุณธรรม
เต๋าและเต็กจึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดที่เหลาจื๊อได้พูดถึง และเต๋อเต็กเก็งก็เป็นคัมภีร์ที่กล่าวถึงเรื่องเต๋ากับ
เรื่องเต็กโดยเฉพาะ กฎธรรมชาติที่ยิ่งใหญ่ที่สุดซึ่งครอบงำสรรพสิ่งทั้งหลายทั่วจักรวาลนั้นคือเต๋า
ทุกสิ่งทุกอย่างทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตตั้งแต่สิ่งที่เล็กที่สุดจนถึงสิ่งที่ใหญ่ที่สุด ต่างก็ดำเนินไปตาม
กฎเกณฑ์ของเต๋าททั้งสิ้น สำหรับสิ่งที่มีชีวิตนั้นไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ สัตว์ พืชหรืออื่นๆ จะมีคุณสมบัติ
อย่างหนึ่งที่ซ่อนเร้นอยู่ในตัวเรียกว่าเต็ก

เต็ก(เต๋อ)จึงเป็นได้ทั้งพลังชีวิตและคุณธรรม สำหรับสัตว์ พืช และสิ่งมีชีวิตในลักษณะอื่นๆ
นั้นเต็ก(เต๋อ)คือพลังชีวิตที่ทำให้ชีวิตดำรงอยู่ สำหรับมนุษย์แล้ว เต็ก(เต๋อ)คือพลังชีวิตที่ทำให้ชีวิตดำรง

^{๘๗} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๘(๕๒), หน้า ๑๑๒.

^{๘๘} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๔๕(๘), หน้า ๕๑.

^{๘๙} ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวินวัฒน์, ศาสนาในประเทศจีน อิเบต และญี่ปุ่น, หน้า ๗๔-๗๕.

อยู่ และคือคุณธรรมที่ทำให้ชีวิตนั้นมีค่าโดยสมบูรณ์ จริยธรรมอันสูงสุดของมนุษย์ก็คือเด็ก(เต๋อ) นั่นเอง ทั้งเต๋าและเด็ก(เต๋อ)ในส่วนที่ลึกที่สุดนั้นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในความสัมพันธ์ระหว่างเต๋า และเด็กมีอรรถกถาอธิบายไว้หลายทัศนะเช่น ฮั่น เฟย จื้อ กล่าวว่า “เด็กเป็นหน้าที่ของเต๋า”

ถู เต๋อ หมิง กล่าวว่า “เด็กคือประโยชน์ของเต๋า”

ซู สี กล่าวว่า “เด็กเป็นการปรากฏของเต๋า”^{๙๐}

เยน เลียง เฟง กล่าวว่า “เต๋อเป็นสิ่งที่มาจากเต๋าและเต๋าเป็นเนื้อแท้ของเต๋อ ทั้งสองสิ่งนี้ ต่างก็ขึ้นต่อกันและกันในการมีอยู่ของมัน ถ้าไม่มีเต๋อแล้วก็ไม่สามารถจะมีหน้าที่ของเต๋อ และถ้าไม่มีเต๋อมันก็ไม่สามารถทำให้พลังอำนาจของเต๋ากะจางชัดขึ้นมาได้”

เชน คู หยิง ได้อธิบายว่า “เต๋าและเด็กไม่ใช่สองสิ่ง แต่เป็นสองเงื่อนไขง่าย ๆ ของสิ่งเดียวกัน หรือเป็นสองด้านของสิ่งที่มีอยู่จริง เต๋าที่ปรากฏในสิ่งทั้งหลายเรียกว่าเต๋อ การปรากฏของรูปทั้งหลายมาจากเต๋าหรือเต๋อ เต๋าที่ประจักษ์ในขอบเขตความรู้ของมนุษย์เรียกว่าเต๋อ”^{๙๑}

โชติช่วง นาดอน อธิบายว่า เด็กหรือเต๋อ คือคุณธรรมที่แท้จริง ในคัมภีร์เต๋า เด็ก เกิง นั้นสามารถสรุปประเด็นสำคัญของเด็ก ดังนี้

๑. นิรกรรม(หลักไม่กระทำ-หวั่นไหว) ไม่บังคับแทรกแซงสิ่งใด สรรพสิ่งเป็นไปตามวิถีอันเป็นธรรมชาติของมัน

๒. ให้กำเนิดฟูมฟักหล่อเลี้ยง เป็นพื้นฐานให้ทุกสิ่งเจริญงอกงามโดยไม่ครอบครอง

๓. ประกอบกิจโดยไม่หวังผลตอบแทน

๔. เป็นผู้นำ แต่ไม่ใช่เจ้านาย

ความ ๔ ข้อนี้นี้เป็นแก่น ศีลธรรมะเข้าใจ ยึดกุมส่วนนี้ได้ ก็น่าพอใจแล้ว ส่วนเนื้อความตอนต้นๆ นั้นพยายาม ปูพื้นฐานหลักการเหตุผลโดยยกวีถุรูปธรรมเป็นสัญลักษณ์มาเทียบสัญลักษณ์เหล่านี้อาจใช้ได้ดีในสมัยโบราณ แต่ปัจจุบันนี้รู้สึกว่าจะเข้าใจยากยิ่ง^{๙๒} เต๋าและเด็กนั้นอาศัยซึ่งกันและกัน กล่าวได้ว่าคัมภีร์เต๋า เด็ก เกิง ทั้งสองภาค ทั้งภาคเต๋าและภาคเด็กต่างก็พยายามอธิบายจริยศาสตร์^{๙๓} ทั้งนี้โดยเฉพาะภาคเด็ก(เต๋อ) คุณธรรมที่แท้จริง

จากทรรศนะเหล่านี้จะเห็นได้ว่า เด็ก(เต๋อ)นั้นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับเต๋า เด็ก(เต๋อ)สามารถใช้เป็นมาตรฐานความประพฤติของมนุษย์ซึ่งเต๋ามีข้อกำหนดอันเป็นแบบที่พร้อมจะให้มนุษย์ทำตามได้ โดยธรรมชาติคือการทำตามกฎเกณฑ์แห่งเต๋าหรือทำตามกฎธรรมชาติอันเป็นคุณสมบัติดั้งเดิมที่มีอยู่

^{๙๐} จงดี ย้งยิ่น, การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดทางอภิปรัชญาและจริยศาสตร์ ในคัมภีร์ภาค่วทิตาและคัมภีร์เต๋าเต๋อจิง, หน้า ๖๙.

^{๙๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๙.

^{๙๒} เต๋า เด็ก เกิง, แปลโดย โชติช่วง นาดอน, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพ : ข้าวหอม, ๒๕๔๘), หน้า ๓๔.

^{๙๓} ให้ดูภาคเต๋าบทที่ ๑๐ กับภาคเด็ก บทที่ ๑๔ ทั้ง ๒ บทพยายามอธิบาย “เด็ก” คุณธรรมที่แท้จริง.

ในตัวมนุษย์ ในคัมภีร์เต๋าเต็กเก็งได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ของเต๋าและเต็กว่า “เต๋าให้กำเนิด เต็กบำรุงรักษา สิ่งแวดล้อมช่วยเหลือหล่อเลี้ยงให้จำเริญ สรรพสิ่งจึงมีรูปแบบนานาประการ สรรพสิ่งเกิดทุนเต๋า ยกย่องเต็ก เต๋าถูกเทิดทูน เต็กถูกยกย่อง มิมีใครแต่งตั้ง มันเป็นไปอย่างนั้นเอง เต๋าให้กำเนิด เต็กบำรุงรักษา ให้กำเนิดโดยไม่ถือครอง นี่แลคุณธรรมอันล้ำลึก”^{๔๔}

เต็กสิ่งที่หล่อเลี้ยงชีวิตและเสริมสร้างพลังให้แก่ชีวิตเป็นคุณสมบัติที่ทำให้สิ่งมีชีวิตดำรงอยู่ได้นอกจากนี้เต็ก(เต๋อ)ยังเป็นมาตรฐานความประพฤติของมนุษย์ คือการทำตามกฎธรรมชาติ เต็กจึงเป็นหลักจริยธรรมหรือคุณธรรมที่เป็นการแสดงออกให้ประจักษ์ของสัจธรรม(เต๋า) เต็กในที่นี้หมายถึงคุณธรรมดั้งเดิมของมนุษย์ ก่อนที่จะเกิดคุณธรรมทาง

ดังนั้นตามทัศนะของเหลาจื้อ เต็ก(เต๋อ)เป็นสิ่งที่มียู่ในตัวมนุษย์มาแต่ดั้งเดิม และโดยสภาวะที่แท้จริงแล้วมนุษย์มีความสมบูรณ์สูงสุดอยู่ในตัว เมื่อยังไม่รู้ เต๋อเป็นเพียงพลังชีวิตที่ทำให้มนุษย์ดำรงอยู่เช่นเดียวกับสัตว์ พืช และอื่น ๆ แต่เมื่อรู้ เต็ก(เต๋อ)คือคุณธรรมอันยิ่งใหญ่ที่ทำให้ชีวิตมนุษย์มีค่าโดยสมบูรณ์ เมื่อรู้จักเต๋อ ย่อมรู้จักเต๋า และชีวิตย่อมเข้าถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับจักรวาล การค้นหาสัจจะจึงต้องกระทำภายในตัวชีวิตของมนุษย์เอง เพราะสัจจะนั้นสมบูรณ์อยู่ในธรรมชาติเดิมแท้ของมนุษย์แล้ว

ชีวิตที่รู้จักเต็ก(เต๋อ) และเข้าถึงเต๋า ย่อมอยู่เหนือความดีและความชั่ว อยู่เหนือความเป็นคู่หรือทวิภาวะ(Duality) ของสิ่งทั้งหลาย เหลาจื้อกล่าวว่า “ชนในโลกเมื่อรู้จักความงามว่าเป็นความงามแล้ว ความไม่งามก็เกิดขึ้น เมื่อรู้จักความดีว่าเป็นความดีแล้ว ความชั่วก็เกิดขึ้น”^{๔๕} บุคคลผู้สูงส่งไม่ยึดติดในคุณความดี แต่คุณความดีก็ยังอยู่กับเขา ผู้ที่ต่ำกว่ำนั้นพยายามยึดติดคุณความดี แต่คุณความดีได้จากเขาไป เมื่อเต็กสูญหายไป มนุษยธรรมจึงได้เกิดขึ้น เมื่อมนุษยธรรมได้สูญหายไป ความชอบธรรมจึงได้เกิดขึ้น เมื่อความชอบธรรมได้สูญหายไป พิธีรตองจึงได้เกิดขึ้น พิธีรตองเป็นความตกต่ำของความซื่อตรงและความเชื่อมั่นที่ดี และเป็นจุดเริ่มต้นของความยุ่งยากในโลก^{๔๖}

๒.๔.๕ หลักการปกครองของเหลาจื้อ

เนื้อประมาณ ๒ ใน ๓ ของคัมภีร์เต๋า เต็ก เก่ง เล่มเล็ก ๆ นี้ กล่าวถึงการปกครองทั้งทางตรงและทางอ้อม อีกทั้งผู้ศึกษาอย่างจริงจังจะเห็นได้ชัดเจนว่า คัมภีร์นี้เขียนขึ้นเพื่อพูดกับ

^{๔๔} เต๋า เต็ก เก่ง, บทที่ ๕๑(๑๔), หน้า ๕๙.

^{๔๕} เต๋า เต็ก เก่ง, บทที่ ๒(๖๐), หน้า ๑๐๕-๑๐๖.

^{๔๖} เต๋า เต็ก เก่ง, บทที่ ๓๘(๑), หน้า ๔๐-๔๑.

ผู้ปกครองโดยเฉพาะ^{๙๗} ซึ่งเหลาจื๊อกล่าวไว้ว่าผู้ปกครองควรที่จะปกครองประชาชนโดยไม่ยุ่งเกี่ยวกับประชาชนให้มากนัก ควรปล่อยให้พลเมืองอยู่อย่างมีเสรีภาพ โดยแบ่งรัฐบาลออกเป็น ๓ ประเภท

๑. คือรัฐบาลในอุดมคติของท่านเหลาจื๊อ คือรัฐบาลที่ปกครองพลเมืองโดยที่พลเมืองไม่รู้สึกรู้ว่าถูกปกครอง ให้พลเมืองใช้ชีวิตแบบเสรีมีอิสระภาพ

๒. คือรัฐบาลที่ปกครองพลเมืองโดยสร้างความคิดให้พลเมืองเห็น

๓. คือรัฐบาลที่ใช้อำนาจกดขี่พลเมือง ทำให้พลเมืองขาดเสรีภาพ รัฐบาลลักษณะนี้นับว่าแย่มากที่สุด แม้ว่าจะเป็นการทำสิ่งที่ถูกต้องก็ตาม^{๙๘} จะเห็นได้ว่าทัศนะของท่านคล้ายกับทัศนะของนักปรัชญาฝ่ายเสรีนิยมทางตะวันตก หากแต่จะต่างกันตรงที่ทัศนะของท่านมีหลักอยู่ที่ปรัชญาเต๋าที่เน้นให้คนเข้าถึงธรรมชาติ จึงมีลักษณะเป็นเสรีนิยมกับธรรมเนียมนิยมรวมกัน^{๙๙}

บทที่กล่าวถึงลักษณะต่างๆเกี่ยวกับการปกครองในคัมภีร์เต๋า เต็ก เก็ง เช่น “จงดูความโสมมของนักการเมืองเมื่อเกิด ไร่นาปล่อยให้ร้าง ในยังฉงก็ปราศจากข้าวเปลือก แต่นักปกครองรัฐกลับตกแต่งตนด้วยแพรพรรณอันโอ้อ่า คาคกระบือวดศักดิ์ดาฟันฟุ่มเฟือย มีสมบัติเหลือแหล่ นักปกครองอย่างนี้คงนับว่าเป็นหัวหน้าโจรมากกว่า”^{๑๐๐} “ประชาชนต้องหิวโหยเพราะรัฐบาลเก็บภาษีมากเกินไป เป็นมูลเหตุให้เกิดความอดอยากมากขึ้น ประชาชนที่ปกครองยาก ก็เพราะรัฐบาลยุ่งเกี่ยวชีวิตเขามากเกินไป เป็นมูลเหตุให้ลำบากแก่การปกครอง ประชาชนเห็นความตายเป็นเรื่องเล็กน้อย ก็เพราะนักปกครองมีความเป็นอยู่ฟุ่มเฟือยหรูหราเกินไป เป็นมูลเหตุให้ประชาชนเห็นความตายเป็นเรื่องเล็กน้อย”^{๑๐๑}

“ถ้ามีข้อห้ามเกินไป ประชาชนก็ยิ่งยากจนลง และถ้าประชาชนมีอาวุธในครอบครองมาก รัฐก็เกิดจลาจล หากประชาชนมีความฉลาดเฉลียวพลิกแพลงต่าง ๆ มาก เรื่องทุจริตก็มีขึ้น กฎหมายยังมีมาก โจรผู้ร้ายก็จะกลับชุกชุม”^{๑๐๒} “รัฐบาลถือเอาเต๋าเป็นอุดมคติ ย่อมไม่ต้องพึ่งกำลังทรัพย์มาเสริมสร้างความเกรียงไกร เพราะข้อเท็จจริงมีอยู่ว่า หากเราชนะผู้อื่นด้วยกำลัง ย่อมจะต้องถูกผู้อื่นเขาสนองตอบในโอกาสหนึ่ง ณ ที่ใดมีกองทัพตั้งอยู่ ณ ที่นั้นย่อมจะต้องมีสภาพกรำงำเปลี่ยวเปล่าตามมาภายหลังเมื่อเสร็จสงครามแต่ละครั้ง จะต้องมีการปรับวิปโยคตามมา”^{๑๐๓}

^{๙๗} สุวรรณ สถาอานันท์, **กระแสธารปรัชญาจีน** ข้อโต้แย้งเรื่อง ธรรมชาติ อำนาจ และจารีต, หน้า ๕๕.

^{๙๘} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๑๗(๖๙), หน้า ๑๒๖.

^{๙๙} เสถียร โพธิ์นันทะ, **เมธีตะวันออก**, หน้า ๑๐๐.

^{๑๐๐} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๕๓(๑๖), หน้า ๖๓.

^{๑๐๑} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๗๔(๓๗), หน้า ๙๓.

^{๑๐๒} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๕๗(๒๐), หน้า ๗๐-๗๑.

^{๑๐๓} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๑๗(๖๑), หน้า ๑๒๖.

“แผ่นฟ้ากับผืนดินที่มันยืนยงอยู่ได้นานก็เพราะมันไม่มีความโลภใครจะได้อยู่ยาวนานๆ ดังนั้นมันกลับยืนยงคงทนกว่าสิ่งอื่น บัณฑิตพึงทำตนให้เป็นผู้ตามหลังประชาชน แต่เขากลับจะได้เป็นผู้นำประชาชน สละความเห็นแก่ตัวเสีย และดังนั้นเขากลับจะมีอะไรเยอะแยะเหลืออยู่ เนื่องจากบัณฑิตเป็นผู้ไม่เห็นแก่ตน เขาจึงสามารถบำเพ็ญประโยชน์ของตนให้สำเร็จบริบูรณ์ได้”^{๑๐๔}

“แม่น้ำและทะเลจัดเป็นจอมวาริอันยิ่งใหญ่กว่าธารทั้งหมด ก็เพราะมันอยู่ในสถานที่ต่ำกว่าลำธารน้ำเหล่านั้น.....ถ้าปรารถนาจะเป็นผู้นำประชาชนก็พึงตามหลังประชาชน เมื่อทำได้เช่นนี้ผู้นั้นย่อมมีฐานะเหนือประชาชน ๆ ก็ไม่คิดรังเกียจหรือประทุษร้ายต่อเขา..... ก็ไม่มีใครไปแก่งแย่งช่วงชิงตำแหน่งของเขา”^{๑๐๕} “ฉันมีแก้วอยู่ ๓ ดวง ซึ่งเก็บรักษาทะนุถนอมเอาไว้ ๑. คือความเมตตา ๒. คือความประหยัด ๓. คือทำอะไรอย่าเอาเด่นล้ำหน้าประชาชน ผู้มีเมตตาย่อมเป็นผู้มีความกลัวกลัว ผู้ที่รู้จักประหยัดย่อมเป็นผู้ที่มีโภคทรัพย์สมบูรณ์ ส่วนผู้ที่ทำอะไรไม่เอาเด่นล้ำหน้าประชาชน เขาย่อมได้เป็นผู้นำประชาชนโดยแท้จริง”^{๑๐๖} เพราะฉะนั้นบัณฑิตผู้รู้จักเป็นนักปกครองพึงทำให้โปร่งใส มีอาหารพอที่จะบรรจุกระเพราะให้เต็ม แต่มีเจตจำนงเบาบางให้ทวยประชามีเสรีกายแข็งแรงกล้าสู้ แต่ไม่ชวนชวายุสู่รู้เหตุการณ์ต่าง ๆ มีความไม่ทะเยอทะยานเป็นปกติวิสัย ทำเอาบรรดามนุษย์ประเภเจ้าความคิดชอบสร้างสถานการณ์ยุ่งเกี่ยวกับประชาชน หมดหนทางในการดำเนินกิจในชีวิตของเขา หากจำเป็นต้องมีการยุ่งเกี่ยวอะไรไร ก็จงดำเนินตามอุดมคติที่ว่าจะไม่ยุ่งเกี่ยวกับอะไรเลยนั่นแหละ ตั้งหน้าทำไป บัณฑิตนักปกครองทำได้เช่นนี้ก็จักไม่มีสิ่งใดที่ปรารถนาจะให้เรียบร้อยไม่สำเร็จ^{๑๐๗}

ในด้านของตัวผู้ปกครองนั้น เหลาจื้อเห็นว่าจะต้องเป็นผู้ที่ไม่ทำตัวเป็นนายของประชาชน แต่ควรทำตัวให้เข้ากับประชาชนและรับใช้ประชาชน ดังคำกล่าวของเหลาจื้อที่ว่า “ทะเลจึงได้ชื่อว่าเป็นราชาแห่งน้ำ ก็เพราะตั้งอยู่ต่ำกว่าสายธาราทั้งหลาย จึงได้กลายเป็นเจ้าแห่งน้ำ นักปราชญ์ปรารถนาจะปกครองประชาชน ก็พึงทำตนคอยรับใช้ด้วยความถ่อมตน”^{๑๐๘} เหลาจื้อได้กล่าวสรุปถึงคุณธรรมของผู้ปกครองมีอยู่ ๓ อย่าง คือ ความเมตตา ความประหยัดและการไม่ล้ำหน้าประชาชน

๒.๕ จริยศาสตร์ของเหลาจื้อ

ในคัมภีร์ เต๋า เต็ก เก็ง แทบจะทุกบทล้วนกล่าวถึงจริยศาสตร์ทั้งนั้นเป็นจริยศาสตร์ที่เนื่องด้วยธรรมชาติและชีวิต กล่าวได้ว่าจริยศาสตร์ของเหลาจื้อ เป็นจริยศาสตร์ในความหมายที่ว่าสิ่งที่ควร

^{๑๐๔} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๗(๔๑), หน้า ๑๑๑.

^{๑๐๕} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๖๖(๒๙), หน้า ๔๘.

^{๑๐๖} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๖๗(๓๐), หน้า ๘๕-๘๖.

^{๑๐๗} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๓(๔๗), หน้า ๑๐๗.

^{๑๐๘} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๖๖(๒๙), หน้า ๔๘.

ประพจน์ปฏิบัติ หรือวิธีแห่งเด้านั้นเอง ซึ่งหลักจริยศาสตร์ในเต๋า เต็ก เก็งสามารถแยกเป็น ๔ ส่วนที่เกี่ยวข้องกัน คือ ๑. พลังเชิงอ่อน ๒. ธรรมชาติกลับ ๓. ทวิภาวะ ๔. อุบาย^{๑๐๙}

(๑) พลังเชิงอ่อน

พลังเชิงอ่อนคือพลังที่แสดงออกมาในรูปความอ่อน ความนิ่ง จืดชืด ยืดหยุ่น คล้อยตาม ฯลฯ สิ่งตรงข้ามกับพลังเชิงอ่อนก็คือพลังเชิงแข็ง ซึ่งแสดงออกมาด้วยความแข็งแกร่ง รุนแรง ว่องไว เผด็จร่อน มีชีวิตชีวา ฯลฯ คัมภีร์เต๋าเต็กเก็งเป็นคัมภีร์ที่ให้คำพลังอันอ่อน ความในคัมภีร์หลายต่อหลายแห่งเชิญและสนับสนุนให้ใช้พลังเชิงอ่อน เหล่านี้เห็นว่า พลังเชิงอ่อนเป็นพลังแห่งชีวิตเป็นพลังที่อยู่สูงส่งกว่าพลังเชิงแข็ง ความในคัมภีร์เต๋า เต็ก เก็ง ระบุว่า “คนยามมีชีวิตอยู่อ่อนนุ่ม ตายแล้วจึงแข็งแกร่งต่าง พฤษภานานามายามมีชีวิตอยู่ก็อ่อนนุ่ม พอตายแล้วจึงแข็งแกร่ง ดังนั้นพวกแข็งกร้าวจึงจัดเป็นประเภทติดตาย กองทหารที่แข็งแกร่งจึงไม่ได้ชัยชนะ ไม้ที่แข็งแกร่งจึงถูกตัดโค่น ความแข็งแกร่งเป็นของต่ำ ความอ่อนนุ่มเป็นของสูง”^{๑๑๐} บทที่ ๗๘ กล่าวว่า ในโลกไม่มีสิ่งใดอ่อนนุ่มกว่าน้ำ ทว่าในการรุกเอาชายเหนือสิ่งที่แข็งแกร่ง กลับไม่มีสิ่งใดยิ่งใหญ่กว่าน้ำ ไม่มีสิ่งใดทดแทนมันได้ ความหยุนมีชัยต่อความแกร่ง ความอ่อนมีชัยต่อความแข็ง ไม่มีผู้ใดรู้ไม่รู้ แต่กลับไม่มีใครปฏิบัติตาม ผู้บรรลุธรรมกล่าวไว้ว่า “ผู้ที่ยอมรับการประณามหยามเหยียด จากทั่วบ้านทั่วเมืองได้ จึงจะสมควรเป็นประมุข ผู้ที่ยอมรับภัยพิบัติมาจากทั่วบ้านทั่วเมืองได้ จึงจะสมควรเป็นราชันย์” คำกล่าวที่ถูกต้องมักจะเป็นการมองส่วนทาง^{๑๑๑}

พลังเชิงอ่อนเป็นพลังที่ซ่อนพลังเอาไว้ภายใน มีความยืดหยุ่น ไหลลื่นและแปรเปลี่ยนได้ คุณสมบัติเหล่านี้ถือเป็นความแข็งแกร่งภายใน เหล่านี้เห็นว่าพลังเชิงอ่อนนี้เป็นความลับในการดำรงอยู่ การกระทำใดก็ตามหากใช้พลังนี้ย่อมสำเร็จผล กลับกันหากใช้พลังเชิงแข็งย่อมมีแต่ความล้มเหลว

(๒) ธรรมชาติกลับ

หลักการของธรรมชาติกลับก็คือเมื่อประกอบการณ์หรือกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้น ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกลับกลายเป็นสิ่งที่อยู่ตรงกันข้ามเช่น ไม้โอ้อวด จึงมีชื่อเสียง ผู้พูดไม่รู้ ผู้รู้ไม่พูด ยิ่งแสวงหา ยิ่งไม่พบเป็นต้น ในคัมภีร์เต๋า เต็ก เก็ง มีอยู่หลายบทที่อธิบายถึงภาวะเหล่านี้เช่น

^{๑๐๙} ขวัญชัย ตั้งเรื่อนรัตน์, “มโนทัศน์ที่คล้ายกันของปรัชญาเต๋าและพุทธปรัชญานิกายเซน : ศึกษาเชิงเปรียบเทียบ”, *วิทยานพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๔, หน้า ๒๔.

^{๑๑๐} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๓๙(๗๖), หน้า ๙๕.

^{๑๑๑} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๗๘(๔๑), หน้า ๙๘.

ฟ้ายืนยาว ดินยืนยง ฟ้าดินยืนยง เนื่องจากมันไม่ได้ถือกำเนิดมาเพื่อตน ดังนั้นมันจึงยืนยง ผู้บรรลุนิพพานอยู่หลัง จึงได้นำหน้า ผู้บรรลุนิพพานวางตัวอยู่นอก ตนจึงคงอยู่ ท่านไม่หวังผลประโยชน์ส่วน ท่านตนจึงบรรลุประสงค์^{๑๑๒}

ผู้ที่เขย่งปลายเท้าไม่อาจยืนตรง ผู้ก้าวยาวไป กลับเดินไม่ไหว ผู้สำแดงตนจะไม่ผูกมัด ผู้อวดอ้างตนจะไม่โชติช่วง ผู้ยกตนจะไร้วิริกรรม ผู้ยอของลำพองจะไม่ยั่งยืน สิ่งเหล่านี้แต่เรียกว่า กากเดนและเนื้อร้ายวิปริต แม้แต่ปุณฺณยังรังเกียจ ดังนั้นผู้มั่นใจในแต่จึงยังไม่กระทำ^{๑๑๓}

คำจริงไม่ไพเราะ คำไพเราะไม่จริง คนดีมิได้พิสูจน์กันด้วยคำพูดโต้แย้งแก้ตัว คนที่พิสูจน์ด้วยคำพูดโต้แย้งแก้ตัวมิใช่คนดี ผู้รู้ไม่ต้องแสวงหาความรู้กว้างขวางชอกแซก ผู้มีความรู้กว้างขวางชอกแซกไม่ใช่ผู้รู้ ผู้บรรลุนิพพานจะไม่ห่วงแหนสะสม ยินดีช่วยเหลือผู้อื่นสุดจิตสุดใจ ดังนั้นท่านจึงยังมั่งมี ยินดีสละมอบให้ผู้อื่น ดังนั้นท่านจึงร่ำรวย วิธีแห่งฟ้ามีแต่คุณไม่เคยให้โทษ วิธีแห่งมนุษย์นั้นคือ ประกอบกิจโดยไม่คิดแก่งแย่งแข่งขัน^{๑๑๔} ตรรกะสวนกลับที่ใช้ในการปกครองเช่น “การปกครองแบบไม่ชัดเจน ประชาชนซื้อสัตย์เรียบง่าย การปกครองแบบชัดเจนเข้มงวด ทำให้ประชาชนไม่พอใจ ภัยเป็นที่พึงของความสุขความสุখনั้นมีความทุกข์แฝงอยู่ใคร รู้ว่าขอบเขตของมันอยู่ที่ไหน. ...สิ่งที่จะต้องกลายเป็นสิ่งที่ผิด..... ดังนั้นนักปราชญ์ก็เหมือนสิ่งที่เป็นเหลี่ยมแต่ไม่บาดคน มีคมแต่ไม่เชือดเฉือน ชื่อตรงแต่กำเรียบ มีแสงแต่ไม่บาดตา”^{๑๑๕} หมายถึงการปกครองที่ดีต้องปกครองผ่อนสบาย ประชาชนมีอิสระในการทำมาหากินแสดงความคิดเห็นและความสามารถอย่างเต็มที่ ผู้ปกครองการยอมรับความคิดเห็นและการกระทำที่แตกต่าง จะทำให้ประชาชนอยู่ดีกินดีพอใจในการปกครอง หากเข้มงวดเกินไปใช้ตนเองเป็นหลักทำให้ประชาชนไม่พอใจการปกครองเช่นนี้ไม่สอดคล้องกับเต๋า ต้องยอมรับสิ่งที่ขัดแย้งกับตนเอง เพราะสิ่งตรงกันข้ามนั้นคู่กันอยู่เสมอ ความสุখনั้นมีภัยแฝงอยู่ ภัยนั้นเป็นสิ่งที่พึงความสุข ดังนั้นเราต้องยอมรับสิ่งที่ตรงกันข้าม ประโยชน์ของตรรกะสวนกลับมีมากมาย ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ การใช้ตรรกะสวนกลับ บางสถานการณ์นั้นเพื่อให้รู้จักความไม่ประมาท ไม่เย่อหยิ่งจองหอง หรือบางทีก็ใช้สะกิดว่าสิ่งที่ดูว่าแน่นอนมันอาจไม่แน่นอนก็ได้

(๓) ทวิภาวะ

คือสภาวะที่เป็นคู่ของสิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น สูงต่ำ ดำขาว มีดสว่างเป็นต้น แนวความคิดเกี่ยวกับสภาวะที่เป็นคู่นี้เป็นแกนความคิดที่สำคัญที่สุดของเต๋าของปรัชญาเต๋า^{๑๑๖} เหล่าจื่อเห็นว่า

^{๑๑๒} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๗(๕๑), หน้า ๑๑๑.

^{๑๑๓} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๒๒(๖๖), หน้า ๑๓๓.

^{๑๑๔} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๘๑(๔๔), หน้า ๑๐๑.

^{๑๑๕} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๑๔(๕๘), หน้า ๑๒๐-๑๒๑.

^{๑๑๖} ขวัญชัย ตั้งเรือนรัตน์, “มโนทัศน์ที่คล้ายกันของปรัชญาเต๋าและพุทธปรัชญานิกายเซน : ศึกษาเชิงเปรียบเทียบ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, ๒๕๕๔, หน้า ๓๐.

เข้าถึงเต้านั้นจำเป็นต้องไปให้พ้นจากสภาวะทางบวกและลบซึ่งเกิดจากการเปรียบเทียบและการยึดมั่นถือมั่นเหล่านี้

ดังความในคัมภีร์เต๋า เต็ก เก็ง บทที่สองว่า “เมื่อได้ฟ้ารู้จักว่างามคืองาม นั้นแลอุปลักษณ์รู้จักว่าดีคือดี นั้นแบ เริ่มไม่ดี มี กับ ไม่มี เป็นสิ่งที่สัมพัทธ์กำเนิดมาด้วยกัน ยากกับง่าย เป็นสิ่งสัมพันธ์ต้องเปรียบคู่กัน ยาวกับสั้นเกิดจากเปรียบเทียบ สูงต่ำเกิดจากเทียบเคียง.....หน้าหลังเทียบกันจึงเป็นลำดับ สิ่งนี้เป็นอมตะ.....ผู้บรรลุธรรมย่อมอยู่กับหลัก นิรกรรม..”^{๑๑๗} หมายความว่า ในจักรวาลสรรพสิ่งและเรื่องราวต่างๆ ต้องประกอบไปด้วยลักษณะตรงข้าม เป็นคู่เสมอ นักปราชญ์ได้เข้าใจกฎนี้ จึงปฏิบัติแบบไม่กระทำสอนผู้อื่นโดยไม่ต้องพูด จะเห็นว่าการรับรู้ความรู้สึกการเปรียบเทียบการเทียบเคียงการฟัง การนึกคิดที่เหลาจื๋อได้อธิบายไว้นั้นล้วนเป็นปัจจัยที่ทำให้สภาวะตรงกันข้ามเกิดขึ้นมา การเข้าไปให้พ้นจากสภาวะแบ่งแยกนี้ก็โดยวิธีการกระทำโดยไม่กระทำ

(๔) หวู เหวย(อุ่เหวย)

เป็นหลักการสำคัญของปรัชญาเต๋า อุ่เหวย แปลว่า การไม่กระทำ หรืออกรรมมีความหมายได้ ๒ แบบคือการไม่กระทำ และ มีการกระทำแต่เป็นการกระทำที่มีลักษณะแตกต่างออกไป^{๑๑๘} จะเกิดจากการกระทำทั่วไป เหลาจื๋อได้เสนอเอาไว้ในคัมภีร์เต๋าเต็กเก็งหลายแห่งเช่น

หากสังคมไม่ยกย่องผู้ปรีชา ทำให้พูดไม่เก่งแย่งชิงดี หากสังคมไม่ยกย่องเชิดชูสิ่งของหายาก ทำให้ผู้คนไม่ลักขโมย ในเมื่อไม่รู้จักสิ่งชวนใคร่ ก็ทำให้จิตใจไม่ไหว ผู้บรรลุธรรมจึงปกครองโดยทำให้ใจผู้คนว่าง ทำให้ท้องผู้คนอิ่ม บั่นทอนปณิธานทะยานอยากของผู้คน เสริมสุขภาพพวกเขาให้แข็งแรง หมั่นทำให้ผู้คน เลิก รู้มาก เลิก กระหายใคร่อยาก ทำให้พวกที่ฉลาดไม่กล้าฉ้อฉล เมื่อใช้หลักนิรกรรมจะไม่มีอะไรที่ยังปกครองไม่ดี^{๑๑๙} หลักการไม่กระทำของเหลาจื๋อนี้จะเน้นเป็นพิเศษในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง เช่น “ผู้ปกครองที่ดีเลิศ พลเมืองเพียงแต่รู้ว่ามียู่ ผู้ปกครองที่ดีรองลงมา พลเมืองรักและยกย่อง ผู้ปกครองที่ดีรองลงมาอีก พลเมืองจะกลัวเกรง ผู้ปกครองลำดับสุดท้าย พลเมืองชิงชังรังเกียจ ผู้ปกครองไม่ชื่อตรงไม่มี ใครเชื่อถือศรัทธาผู้ปกครองที่ดีชื่ออยู่เฉยๆระวังถ้อยรักหาคำ เมื่อกิจการบรรลุเรื่องราวสำเร็จแล้ว ชาวบ้านต่างพากันคิดว่า เรื่องมันเป็นไปเอง”^{๑๒๐} และบทที่ ๔๘ “มุ่งหาสรรพศาสตร์แล้วนับวันยิ่งเพิ่มพูน มุ่งหาเต๋าแล้วนับวันยิ่งถดถอย ยิ่งถดถอยยิ่งลดน้อย กระทั่งถึงหลักนิรกรรม เมื่อปฏิบัติตามหลัก นิรกรรมแล้ว ย่อมไม่มีสิ่งใดที่ทำไม่ได้ ผู้ปกครองโลกควรปฏิบัติตามหลักนิรกรรม หากเข้าไปกระทำ ย่อมไม่อาจปกครองโลก”^{๑๒๑}

^{๑๑๗} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๒(๔๖), หน้า ๑๐๕.

^{๑๑๘} อ้างแล้ว, หน้า ๓๓.

^{๑๑๙} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๓(๔๗), หน้า ๑๐๗.

^{๑๒๐} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๑๗(๖๑), หน้า ๑๒๖.

^{๑๒๑} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๔๘(๑๘), หน้า ๕๔.

ผู้แสวงหาผลประโยชน์เพื่อตนเองทำให้ความอยากเพิ่มขึ้นทุกวัน ผู้ปกครองที่เห็นแก่ตัวนั้นจะทำให้ประชาชนเดือดร้อน ส่วนผู้ปฏิบัติเต๋า ความเห็นแก่ตัวจะลดลงและผู้ปกครองที่ให้หลักนิรกรรมจะทำให้มีการปกครองที่ดี นอกจากหลักดังกล่าวแล้วในคัมภีร์เต๋า เต็ก เก็ง ยังมีคุณธรรมสำคัญ ๔ ประการ ในการดำเนินชีวิตตามหลักคำสอนของเหลาจื๊อ คือ

๑. จื่อใจ คือ การรู้จักตัวเองให้ถูกต้อง
๒. จื่อเซง คือ ชนะตนเองให้ได้
๓. จื่อจก คือ มีความรู้จักพอด้วยตนเอง
๔. จื่ออีเต๋า คือ มีเต๋าเป็นอุดมคติ

อย่างไรก็ตามรากฐานสำคัญที่จะนำบุคคลไปสู่ชีวิตที่เรียบง่ายนั้น เหลาจื๊อได้กล่าวไว้มี ๓ ประการ คือ

๑. การมีความรักความเมตตา จะช่วยให้เรากล้าหาญ
๒. การทำแต่พอดควร จะทำให้เราเป็นคนเรียบง่ายมีจิตใจกว้างขวาง
๓. การไม่เป็นเอกในโลก ทำให้เรารู้จักเป็นผู้ตามที่ดี

จะเห็นว่าคุณธรรมที่ย้ำมากในคัมภีร์เต๋า เต็ก เก็ง คือความสงบ ความเรียบง่าย ความอ่อนโยนการดำรงชีวิตที่กลมกลืนกับธรรมชาติ มีความสันโดษ ทำจิตใจให้สงบ อ่อนน้อมถ่อมตน เหมือนน้ำ แต่ทำประโยชน์ได้ทุกอย่าง และต้องใช้ความดีต่อทั้งคนดีและคนชั่ว ดังข้อความในคัมภีร์เต๋า เต็ก เก็ง ที่ว่า คนที่ดีต่อเรา เราก็ตีต่อ คนที่ไม่ดีต่อเรา เราก็ตีต่อด้วย เพราะฉะนั้นทุกคนจึงควรเป็นคนดี คนที่ซื่อสัตย์ต่อเรา เราก็ตีต่อด้วย คนที่ไม่ซื่อสัตย์ต่อเรา เราก็ตีต่อด้วย เพราะฉะนั้นทุกคนจึงควรเป็นคนซื่อสัตย์

จากข้อความดังกล่าวนี้และที่กล่าวมาทั้งหมด ทำให้สรุปได้ว่าจริยศาสตร์ในเต๋า เต็ก เก็ง นอกจากเป็นสิ่งที่พึงประพฤติปฏิบัติแล้ว ยังมีลักษณะเอียงไปทาง สัมบูรณ์นิยม (Absolutism) อีกด้วย เนื่องจากหลักความประพฤติหรือกฎจริยธรรมของมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของเต๋าที่ภาวะเป็นนิรันดร์ เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรม คือ การกระทำที่ดีคือการกระทำที่สอดคล้องกับกฎธรรมชาติ ดังนั้น ไม่ว่าใครจะดี หรือไม่ดี ซื่อสัตย์ หรือ ไม่ซื่อสัตย์ต่อเราก็ตาม หน้าที่ของเราคือต้องทำดีและซื่อสัตย์ต่อเขา เพราะเป็นการปฏิบัติที่ถูกต้องตามครรลองของกฎธรรมชาติ หรือกฎแห่งเต๋ออันเป็นสัจธรรมสูงสุด

๒.๕.๑ ความหมาย

หากจะหาความหมายจริยศาสตร์ในคัมภีร์เต๋า เต็ก เก็ง ตามหลักจริยศาสตร์ตะวันตกที่วางด้วยเรื่องการประเมินคุณค่าของความประพฤติแล้ว จะเห็นว่าคัมภีร์เล่มนี้แทบไม่ได้เอ่ยถึงเรื่องนี้เลยสามารถกล่าวได้ว่าจริยศาสตร์ของเหลาจื๊อ นั้นปฏิเสธการประเมินคุณค่าอย่างสิ้นเชิง แต่ในเรื่องอุดม

คติของชีวิตอันประเสริฐที่มนุษย์ควรแสวงหาและหลักจริยธรรมอันดี^{๑๒๒} งานที่พึงกระทำนั้นคัมภีร์เต๋า เต็ก เก็งได้กล่าวไว้มากมายหลายบทเช่นบทที่ ๓๙(๗๖) บทที่ ๔๑(๗๘) หากเป็นการศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์เพื่อที่จะตัดสินว่าคนๆนั้นผิดหรือถูกนั้นเหลาจื๋อไม่ได้สอน แต่สอนให้เรารู้จักตัวเอง ทำในสิ่งที่ควรทำ ใครจะกระทำดีเลวอย่างไรล้วนอยู่ที่ตัวเอง ดังที่เขากล่าวว่า “ชื่อเสียงกับชีวิตอย่างไหนสำคัญกว่ากัน ทรัพย์ศฤงคารกับชีวิตอย่างไหนมีคุณค่ากว่ากัน การได้รับชื่อเสียงแลทรัพย์สมบัติกับการสูญเสียชีวิตนั้น สิ่งใดเป็นผลร้ายกว่ากัน ยิ่งกระหายชื่อเสียงก็ยิ่งเสื่อมเสียมากยิ่งขึ้นสมทรัพย์สมบัติมากยิ่งขึ้นสูญเสียมาก ผู้รู้จักพอจะไม่เสื่อมเสีย ผู้รู้จักหยุดจะไม่มีภัยอันตราย ทำได้เช่นนี้ชีวิตจะยั่งยืน”^{๑๒๓}

จากความนี้จะเห็นว่าเหลาจื๋อได้บอกให้ผู้คนรู้จักพอ กระทำในสิ่งที่พึงกระทำ รักษาในสิ่งที่ควรรักษา ให้ความสำคัญกับสิ่งที่ต้องการพอประมาณไม่มากจนเกินไป อย่าไปให้ความสำคัญกับสิ่งที่ไม่จำเป็นจนเกินไป ต้องรักษาความสมดุลของสภาพจิตใจและร่างกายให้สมบูรณ์

ดังนั้นความหมายของจริยศาสตร์ในคัมภีร์เต๋า เต็ก เก็ง จึงหมายถึง **สิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติ** หรือก็คือแนวทางที่ควรปฏิบัติในการดำรงชีวิตเพื่อความสงบสุขทั้งภายในและภายนอก ทั้งตัวเอง สังคม และบ้านเมือง และการประพฤติปฏิบัติเพื่อเข้าถึงเต๋าซึ่งเป็นความจริงสูงสุด จริยศาสตร์ในเต๋า เต็ก เก็งสอนให้ผู้คนเข้าถึงความจริง เข้าใจธรรมชาติ เข้าใจชีวิต เข้าใจความเป็นจริงที่อยู่เบื้องหลังคุณค่าและความดีงามต่างๆ ซึ่งผู้วิจัยเห็นสอดคล้องกับที่ ขวัญชัย ตั้งเรือนรัตน์ กล่าวไว้ว่า ปรัชญาเต๋ามีท่าทีปฏิเสธจริยธรรมอย่างชัดเจน ดังนั้นหลักจริยศาสตร์จึงหาไม่ได้ในปรัชญาเต๋า อย่างไรก็ตามหากจริยศาสตร์ในความหมายที่ว่า เป็น แนวทางที่ควรประพฤติปฏิบัติตามแล้ว ปรัชญาเต๋าก็มีซึ่งก็คือแนวทางประพฤติปฏิบัติหรือวิถีแห่งเต๋านั้นเอง^{๑๒๔}

อาจสรุปได้ว่าจริยศาสตร์ของเหลาจื๋อในคัมภีร์เต๋า เต็ก เก็งนั้น หมายถึง **สิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติ** ซึ่งก็คือ **กระทำในสิ่งที่ตนเองเห็นว่าไม่เป็นที่ละอายแก่ใจ ไม่เดือดร้อนต่อตนเองและผู้อื่น รู้ในสิ่งที่ควรรู้** ประพฤติในสิ่งที่เกิดประโยชน์ต่อสังคมและเข้าใจถึงธรรมชาติอันแท้จริงของชีวิต

^{๑๒๒} เนื้อหาของจริยศาสตร์เป็นการศึกษาที่ครอบคลุมปัญหาสำคัญ ๓ ประการได้แก่

- (๑) อะไรคืออุดมคติของชีวิตที่ประเสริฐสุดที่มนุษย์ควรแสวงหา
- (๒) อะไรคือเกณฑ์ตัดสินจริยธรรมว่าการกระทำอย่างนี้ถูกหรือผิด (Moral Judgment)
- (๓) คุณค่าทางจริยธรรม (Ethical Value) ซึ่งหมายถึงคำว่า ดี ชั่ว ถูก ผิด ควร ไม่ควร มีอยู่จริงหรือไม่ สามารถนิยามได้ มนุษย์จะเข้าถึงธรรมชาติเหล่านี้ได้อย่างไร

^{๑๒๓} เต๋า เต็ก เก็ง ภาคเต็ก, บทที่ ๗(๔๔), หน้า ๕๐.

^{๑๒๔} ขวัญชัย ตั้งเรือนรัตน์, “มโนทัศน์ที่คล้ายกันของปรัชญาเต๋าและพุทธปรัชญานิิกายเซน : การศึกษาเชิงเปรียบเทียบ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, ๒๕๕๔, หน้า ๒๔.

๒.๕.๒ คุณลักษณะ

เครื่องหมายที่ชี้ให้เห็นถึงลักษณะอันโดดเด่นของจริยศาสตร์เต๋าคือวิถีทางอันเรียบง่ายดูเหมือนอ่อนแอแต่แข็งแกร่ง ไม่แสวงหากลับได้รับ เข้าใจถึงธรรมชาติว่าเมื่อมีสว้างย่อมมีความมืดมืด แต่ทั้งสองล้วนอาศัยกัน กระทำแต่เหมือนนิ่งเฉย และสุดท้ายหลักธรรม ๔ ประการของเหลาจื๋อที่ชี้ให้เห็นถึงคุณค่าที่แท้จริงของมนุษย์ คือ ๑. การรู้จักตนเอง ๒. การชนะตนเอง ๓. ความสันโดษ ๔. มีเต๋าเป็นอุดมคติ

(๑) การรู้จักตนเอง

การรู้จักตัวเองในที่นี้หมายถึงการรู้จักธรรมชาติภายในที่เกี่ยวข้องกับชีวิตจิตใจของมนุษย์โดยตรง เหลาจื๋อไม่ส่งเสริมการแสวงหาความรู้ภายนอกเพราะมีแต่จะทำให้คนเราเห็นห่างจากความรู้ความเข้าใจในชีวิตของตนและก่อให้เกิดความยุ่งยากขึ้นแก่โลกไม่มีสิ้นสุด เหลาจื๋อกล่าวว่า “ผู้ใดไม่รู้จักรัฐธรรมนูญและปฏิบัติอย่างคนตาบอด ผู้นั้นย่อมได้รับความทุกข์ ผู้ใดรู้จักรัฐธรรมนูญและปฏิบัติตาม ผู้นั้นย่อมเข้าใจและย่อมเข้าถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแท้”^{๑๒๕} จากคำกล่าวนี้เหลาจื๋อเน้นที่การรู้จักรัฐธรรมนูญที่ครอบคลุมชีวิตและจิตใจของมนุษย์ การรู้จักและเข้าใจรัฐธรรมนูญนี้คือการรู้จักและเข้าใจตัวเอง

“ผู้ที่รู้จักคนอื่นที่เป็นผู้เฉลียวฉลาด ผู้ที่รู้จักตนเองชื่อว่าเป็นผู้ที่มีแสงสว่าง”^{๑๒๖} แสงสว่างในที่นี้หมายถึงปัญญาที่เกิดขึ้นจากความรู้ความเข้าใจในกฎธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับชีวิตจิตใจของตน เป็นปัญญาที่สว่างอยู่ภายใน “ไม่ต้องออกจากประตูบ้าน ก็สามารถรู้ความเป็นไปในโลกได้ ไม่ต้องมองออกไปนอกหน้าต่าง ก็สามารถเห็นวิถีทางของธรรมชาติได้ ยิ่งแสวงหาไปไกลเท่าใด ก็ยิ่งรู้น้อยเท่านั้น ดังนั้นบัณฑิตจึงสามารถรู้ได้โดยไม่ต้องเดิน เห็นได้โดยไม่ต้องมอง และบรรลุผลสำเร็จได้โดยไม่ต้องยุ่งยากวุ่นวาย”^{๑๒๗} ความรู้ในกฎธรรมชาติของชีวิต เป็นความรู้ที่สูงที่สุด ความรู้นี้เป็นสิ่งที่ไม่อาจแสวงหาได้จากภายนอก เป็นความรู้ที่ต้องแสวงหาจากภายในของตนเอง และเป็นความรู้ที่ทำให้เข้าใจสรรพสิ่งตามที่เป็นจริงได้ถึงที่สุด หากแสวงหาความรู้ภายนอกมากเท่าเท่าใด จะยิ่งรู้จักตัวเองน้อยเท่านั้น ดังนั้นในการแสวงหาความรู้ที่สูงที่สุด ไม่จำเป็นจะต้องเดินทางไปในที่ใด ๆ เพียงแต่ศึกษาธรรมชาติภายในนี้ก็พอแล้ว ดังนั้นการรู้จักตนเองคือการรู้จักกฏธรรมชาติของชีวิต การรู้จักกฏธรรมชาติของชีวิตก็คือการรู้จักเป้าหมายอันแท้จริงของชีวิตนั่นเอง

^{๑๒๕} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๑๖(๖๐), หน้า ๑๒๔-๑๒๕.

^{๑๒๖} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๓๓(๗๗), หน้า ๑๔๗.

^{๑๒๗} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๔๗(๑๐), หน้า ๕๓.

(๒) การชนะตนเอง

“ผู้ที่ชนะบุคคลอื่นถือว่าเป็นผู้มีกำลัง ผู้ที่ชนะตนเองถือว่าเป็นผู้เข้มแข็ง”^{๑๒๘} การชนะบุคคลอื่นไม่ประเสริฐเท่าการชนะตัวเอง เพราะศัตรูที่แท้จริงของมนุษย์นั้นไม่ได้อยู่ภายนอก แต่อยู่ในจิตใจของมนุษย์นั่นเอง และศัตรูที่สำคัญที่สุดของมนุษย์ก็คือ อวิชชา ความไม่รู้ถึงกฎธรรมชาติของชีวิต การชนะตัวเองจึงหมายถึงการชนะอวิชชา และรู้แจ้งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับกฎธรรมชาติอันยิ่งใหญ่ของชีวิต “นี่คือความลับของชีวิต ความอ่อนโยนชนะความกระด้าง ความอ่อนแอชนะความแข็งแรง”^{๑๒๙} ผู้ที่ชนะตัวเองจะมีลักษณะอ่อนโยน และในสายตาของปวงชนทั่วไปอาจจะเห็นว่าเป็นคนอ่อนแอ เพราะหมดพิษภัยที่จะทำร้ายหรือเบียดเบียนผู้อื่น แต่ความอ่อนโยนและความอ่อนแอ ของผู้ที่ชนะตัวเองนั้น จะมีความเข้มแข็งเด็ดขาดในส่วนลึก จึงไม่มีสิ่งใดจะต้านทานเขาได้

สรุปชนะตัวเองคือการปฏิบัติตามกฎธรรมชาติของชีวิตได้ถึงที่สุด เมื่อปฏิบัติตามกฎธรรมชาติของชีวิตจนเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ ก็เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับทุกสิ่งทุกอย่าง เมื่อรู้จักกฎธรรมชาติของชีวิตได้อย่างถ่องแท้และปฏิบัติตามกฎธรรมชาตินั้นอย่างถึงที่สุดแล้ว จนกระทั่งตัวเองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับกฎธรรมชาตินั้น ไม่มีการฝืนใจอีกต่อไป เรียกว่าการชนะตัวเองได้อย่างแท้จริง

(๓) ความสันโดษ

“ไม่มีความทุกข์ยากอันใดจะใหญ่ไปกว่าการไม่รู้จักพอ ไม่มีบาปอันใดจะใหญ่ไปกว่าความโลภ ผู้ที่รู้จักพอเท่านั้นจึงจะมีเพียงพออยู่เสมอ”^{๑๓๐} สำหรับชีวิตที่พร่องอยู่ภายในนั้น จะต้องหาสิ่งต่าง ๆ มาเติมอยู่เสมอ แต่ดูเหมือนว่ายิ่งเติมก็ยิ่งพร่องมากขึ้น นอกเสียจากว่าเขาจะเติมชีวิตของเขาให้เต็มขึ้นมาด้วยความรู้และความเข้าใจในกฎธรรมชาติของชีวิต ผู้ที่เข้าใจและเข้าถึงธรรมชาติของชีวิตเท่านั้นจึงจะรู้สึกว่ามีเพียงพออยู่เสมอ

“ดังนั้นบัณฑิตจึงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติอันยิ่งใหญ่ และเป็นแบบอย่างแก่โลก โดยไม่ได้แสดงตัวเขาก็เป็นที่รู้จัก โดยไม่ได้วาดอ้างคุณสมบัติเขาก็มีชื่อเสียง โดยไม่ได้โอ้อวดความสามารถเขาก็ได้รับความนับหน้าถือตา โดยไม่ได้มีมานะทิฐิเขาก็ได้ปกครองคนอื่น และโดยไม่ได้แข่งขันกับใครก็ไม่มีใครสามารถจะแข่งขันกับเขาได้”^{๑๓๑} เมื่อเข้าใจธรรมชาติของชีวิตและปฏิบัติตามกฎธรรมชาตินั้นจนเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติแล้ว ชีวิตก็จะเกิดความรู้สึกที่เต็มเปี่ยมขึ้นมา มีแต่ความหยุดความพอ ไม่รู้สึกขาดตกบกพร่องอีกต่อไป นี่คือนิยามที่มกน้อยสันโดษที่สุด เหล่านี้กล่าวไว้ว่า “ผู้ที่

^{๑๒๘} อ้างแล้ว.

^{๑๒๙} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๓๖(๘๐), หน้า ๑๕๐.

^{๑๓๐} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๔๖(๙), หน้า ๕๒.

^{๑๓๑} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๒๒(๖๐), หน้า ๑๓๓.

รู้จักพอจะพ้นจากความเสื่อมเสีย ผู้รู้จักหยุดจะพ้นภัยพิบัติ”^{๑๓๒} สำหรับชีวิตที่มีความเต็มเปี่ยมอยู่ภายในนั้นไม่ต้องการอะไรอีก นอกจากเครื่องยังชีพเล็กน้อยๆ ตามสมควรแก่สภาพเท่านั้น เพราะว่าชีวิตได้บรรลุถึงความสมบูรณ์หมดจดถึงที่สุดแล้ว ความเสื่อมเสียและภัยพิบัติทั้งปวงย่อมไม่มีสำหรับเขา

“ผู้ที่ไถ่อดตัวเองจะไม่เป็นที่ชื่นชอบ ผู้ที่อดอ้างคุณสมบัติของตัวเองจะไม่รุ่งโรจน์ ผู้ที่ไถ่อดความสามารถของตัวเองจะไม่ได้รับความนับหน้าถือตา ผู้ที่มีมานะทูลจะไม่ได้อำนาจใครคนอื่น”^{๑๓๓} นี่คือความจริงที่ซ่อนเร้นอยู่ในธรรมชาติของชีวิตกล่าวคือ ยิ่งจะเอาก็ยิ่งไม่ได้ ยิ่งไม่เอาก็จะยิ่งได้ สำหรับผู้ที่มีความเต็มภายใน เขาย่อมอ่อนน้อมถ่อมตนอยู่เสมอ และถ้าหากเขารู้สึกว่าได้กระทำผิดลงไปเขาก็จะยอมรับความผิดนั้น เขาจะไม่โต้เถียงเพื่อตัวเองเป็นอันขาด ชีวิตของเขาเป็นชีวิตของความอ่อนน้อมถ่อมตนและสันโดษ

สรุปหลักข้อที่สามของเหล่าจื๊อ คือจงพอใจในสิ่งที่ตัวเองมีอยู่ ความพอใจในสิ่งที่ตัวเองมีอยู่เป็นความรู้สึกของชีวิตที่มีความเต็มเปี่ยมอยู่ภายใน ชีวิตที่มีความเต็มเปี่ยมอยู่ภายในคือชีวิตที่รู้จักและเข้าถึงธรรมชาตินั่นเอง

(๔) มีเต๋าเป็นอุดมคติ

การรู้จักกฎธรรมชาติของชีวิตการปฏิบัติตามกฎธรรมชาติของชีวิตจนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติ ความรู้สึกที่เต็มเปี่ยมอยู่ภายในตัวชีวิต ทั้งหมดนี้คืออุดมคติแห่งเต๋า

“ผู้ที่ปฏิบัติตาม เต๋าย่อมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับเต๋า ผู้ที่ปฏิบัติตามเต๋า ย่อมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับ เต่อ... ผู้ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับเต๋า เต๋าย่อมต้อนรับด้วยความยินดี ผู้ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับเต่อ เต๋าย่อมต้อนรับด้วยความยินดี”^{๑๓๔} ผู้ที่ปฏิบัติตามกฎจริยธรรมอันสูงสุด ย่อมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับจริยธรรมอันสูงสุด และจริยธรรมอันสูงสุดนั้นย่อมต้องรับเขาด้วยความยินดี “สิ่งที่สมบูรณ์ที่สุดคล้ายกับไม่สมบูรณ์แต่ก็ใช้ไม่รู้จักพร่องสิ่งที่เปี่ยมที่สุดคล้ายกับว่างเปล่าแต่ก็ใช้ไม่หมดสิ่งที่ตรงที่สุดคล้ายกับคดงอ ผู้ที่ชำนาญที่สุดคล้ายกับงุ่มง่าม ผู้ที่พูดจับใจที่สุดคล้ายกับตะกุกตะกัก”^{๑๓๕} นี่คือธรรมชาติของเต๋า ผู้ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับเต๋า เป็นบุคคลที่สมบูรณ์ที่เต็มเปี่ยมที่สุด ชื่อสัตย์ที่สุด ชำนาญที่สุด และพูดจับใจที่สุด แต่โดยลักษณะภายนอกเขาดูคล้ายกับเป็นตรงกันข้าม

^{๑๓๒} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๔๔(๗), หน้า ๕๐.

^{๑๓๓} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๒๔(๖๘), หน้า ๑๓๕.

^{๑๓๔} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๒๓(๖๗), หน้า ๑๓๔.

^{๑๓๕} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๔๕(๘), หน้า ๕๑.

“ผู้ที่เปี่ยมด้วยเต๋อ ชีวิตเขาอ่อนโยนและซื่อตรงคล้ายกับเด็ก”^{๑๓๖} ความอ่อนโยนซื่อตรงของเด็กเกิดจากความไร้เดียงสาและอ่อนต่อโลก แต่ความอ่อนโยนและซื่อตรงของบัณฑิตผู้เต็มเปี่ยมอยู่ด้วยเต๋อ เกิดจากความรอบรู้และความเข้าใจในธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง ความอ่อนโยนและซื่อตรงทั้งสอง แม้จะมีลักษณะเหมือนกันแต่อันหนึ่งเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติโดยขาดปัญญารองรับ ส่วนอีกหนึ่งเกิดขึ้นจากการขัดเกลาอบรมตัวเองจนถึงที่สุดโดยปัญญาเป็นฐานรองรับ ดังนั้นการมีเต๋าเป็นอุดมคติคือการปฏิบัติตามเต๋า เมื่อปฏิบัติตามเต๋าได้โดยสมบูรณ์ชีวิตก็เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับเต๋า ชีวิตที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับเต๋า ก็คือชีวิตที่เป็นหนึ่งเดียวกับทุกสิ่งทุกอย่าง นี่คือเป้าหมายอันแท้จริงของชีวิต

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นสามารถสรุปได้ว่าคุณลักษณะของจริยศาสตร์ของเหลาจื๋อที่ปรากฏในคัมภีร์เต๋าเต็งเก็งมีดังนี้

๑. ความโลภเป็นภัยพิบัติที่ร้ายแรงที่สุดของมนุษย์
๒. บุคคลพึงเอาชนะความกลัวด้วยความดีของตน
๓. ผู้ที่รู้จักตัวเองดีแล้ว เป็นผู้ที่ดีแล้ว
๔. ผู้ที่เชื่อว่าเป็นบัณฑิต คือผู้ที่รู้จักคนอื่นเป็นอย่างดี
๕. คุณธรรมอันประเสริฐสุดที่บุคคลพึงปฏิบัติ คือ ความมัทยัสถ์ ความเมตตากรุณา และความอ่อนน้อมถ่อมตน^{๑๓๗}

๒.๕.๓ แนวทาง

แนวทางหมายถึง ทางปฏิบัติที่วางไว้เป็นแนว หรือวิธีทางปฏิบัติที่ควรกระทำ ครรลองการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่เหมาะสมสมควรปฏิบัตินั้น ในคัมภีร์เต๋า เต็ก เก็งกล่าวไว้แทบทุกบท โดยเฉพาะภาคเต็ก ที่ว่าด้วยเรื่องของคุณธรรมอันพึงกระทำ ในบทที่ ๖๗ กล่าวว่า

“คนทั่วโลกพากันกล่าวว่า คำสอนเกี่ยวกับเต๋านั้นคล้ายกับสิ่งโง่ๆมากนัก ด้วยเต๋ายังใหญ่แท้เชียว จึงคล้ายกับสิ่งโง่ๆ ถ้าไม่คล้ายกับสิ่งโง่ๆ เต๋าก็คงหมดความยิ่งใหญ่ไปนานแล้ว ข้าพเจ้ามีทรัพย์สินอยู่สามประการ ซึ่งข้าพเจ้ายึดถือและสงวนรักษาไว้ ประการแรกคือความรัก(เมตตา) ประการที่สองคือ กระทำแต่พอควร ประการที่สามคือ การไม่เป็นเอกในโลกร ด้วยความรักจึงไร้ความกลัว ด้วยกระทำแต่พอควร จึงมีความกว้างขวาง”^{๑๓๘} คุณสมบัติสามประการ หมายถึง ความเมตตา(ความรัก)คือมีความเมตตาต่อสรรพสิ่งอย่างเสมอภาคให้กำเนิดและเลี้ยงดูสรรพสิ่งด้วยการเสียสละตนเอง ความอารีกระทำเพื่อผู้อื่นและสังคม ทำให้เกิดความกล้าหาญเอาชนะอุปสรรคประสบความสำเร็จ และมีสภาพจิตและร่างกายที่สมดุล มีชีวิตชีวา ความประหยัด(ความพอเพียง) คือเรียบง่ายไม่ฟุ่มเฟือย

^{๑๓๖} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๕๕(๑๘), หน้า ๖๗.

^{๑๓๗} สุเมธ เมธาวิทยกุล, **ปรัชญาเบ๊องตัน**, (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๔), หน้า ๖๙.

^{๑๓๘} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๖๗(๓๐), หน้า ๘๕-๘๖.

ไม่โลกในทางวัตถุ ทำให้ปฏิบัติการได้กว้างขวางเป็นประโยชน์ต่อสังคม และตนเองก็มีจิตใจและร่างกายที่สมบูรณ์ และอ่อนน้อมถ่อมตน(ไม่ทะเยอทะยาน) หมายถึงวางตัวในตำแหน่งที่ต่ำ แก้ปัญหาจากตนเอง ทำให้ตนเองก้าวหน้าได้รับความสำเร็จ และเป็นที่เคารพของประชาชน

ข้อความนี้จะเห็นได้ชัดเจนว่าเป็นการอธิบายถึงวิถีอันสมบูรณ์ที่วางไว้หากผู้ใดประพฤติปฏิบัติตามย่อมจะมีความเจริญ สามประการนี้เป็นหลักปฏิบัติที่จะทำให้ได้รับชัยชนะและปลอดภัยจากความทุกข์ทั้งปวง นอกจากคุณสมบัติสามประการนี้แล้ว แนวทางปฏิบัติอันสำคัญที่สุดในจริยศาสตร์ของ เหลาจื๋อคือหลักการหวุ เหวยหรืออู่เหวย(การกระทำแบบไม่กระทำ) หากว่าผู้ใดประพฤติตามหลัก อู่เหวยนี้ นับว่าปฏิบัติตามหลักจริยศาสตร์จากคัมภีร์เต๋า เต็ก เก็งอย่างแท้จริง เช่นคัมภีร์เต๋า เต็ก เก็ง บทที่พูดถึงการปกครองแบบไม่กระทำว่า

“หากปรารถนาที่ครองโลก โดยเจตนากระทำ ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่สำเร็จดอก โลกนี้เป็นสิ่งสูงส่ง มีอาจจะเข้าครองโดยการกระทำ ผู้กระทำคือผู้ก่อวุ่นบ่อนทำลายโลก ผู้ใดตั้งมั่นกระทำ จะเสื่อมสูญ อันสรรพสิ่ง บ้างชอบอยู่หน้า บ้างชอบตามหลัง บ้างร้อน บ้างเย็น บ้างแข็ง บ้างอ่อน บ้างพุ่งขึ้น บ้างตกต่ำ ผู้บรรลุนิยามจึงละทิ้งความเกินเลย ความฟุ้งเฟ้อและความสุดโต่ง”

ความนี้จะเห็น หากจะปกครองประเทศชาติด้วยการลำเอียง ใช้อำนาจและผลประโยชน์ของตนเองเป็นหลัก จะไม่ได้รับความสำเร็จ เพราะประเทศชาติและประชาชนนั้นศักดิ์สิทธิ์มาก มีพลังและความชอบธรรม ไม่มีผู้ใดสามารถเอาชนะได้ใครจะลำเอียงตนเอง กระทำด้วยการใช้ตนเองเสียไป เพราะสรรพสิ่งประกอบด้วยสิ่งตรงกันข้าม มีเดินหน้าตามหลัง เข้มแข็งและอ่อนแอ มีชนะและแพ้ เราจะเอาแต่อยู่หน้า เอาแต่ความเข้มแข็ง เอาแต่ชัยชนะไม่ได้ เป็นการลำเอียงตนเอง ไม่เชื่อตรงต่อตนเอง ก็จะออกผลตรงกันข้าม ทำให้ตนเองเสียไป ดังนั้นนักปราชญ์จึงละทิ้งสิ่งที่เกินควร สิ่งที่ฟุ้งเฟ้อ สิ่งที่สบาย เพราะการกระทำเหล่านี้มันลำเอียงตนเอง การกระทำเพื่อผลประโยชน์ของตนเองเป็นหลัก จะเป็นผลเสียต่อชีวิตและกิจการที่ปฏิบัติ หากยืนอยู่บนด้านลบของตนเองเสมอจึงได้รับความสำเร็จอันดีเยี่ยม

ซึ่งหมายความว่า การปกครองประเทศชาติประชาชนด้วยการใช้อำนาจและผลประโยชน์ของตนเองเป็นหลัก วางตัวอยู่เหนือประชาชน บังคับให้ประชาชนปฏิบัติตามตนเป็นการปกครองแบบกระทำ เป็นการลำเอียงตนเอง ไม่สอดคล้องกับเต๋าขัดแย้งกับสัจธรรมแห่งธรรมชาติ ขัดแย้งกับความจริง ประชาชนมีพลังอันมหาศาลเหนือกว่าผู้ปกครองความสามารถของคนเราน้อยมาก ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงกฎของธรรมชาติได้ ดังนั้นการกระทำที่ขัดแย้งกับผลประโยชน์ของประชาชน ขัดแย้งกับเต๋าหรือกฎของวิถีธรรมชาติ จะประสบความล้มเหลว ใครยึดเอาผลประโยชน์ของประชาชนมาเป็นของตนเองจะทำให้ตนเองเสื่อมเสีย การปกครองแบบไม่กระทำ คือการปกครองแบบไม่ลำเอียงตนเอง วางตัวต่ำแหน่งต่ำ เสียสละตนเอง เพื่อประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชน ไม่นิยมและหลงใหลวัตถุนิยมมีชีวิตที่เรียบง่าย แสวงหาความว่างเปล่าให้กับจิต ผู้ปกครองเป็นแบบอย่างที่ดีในการกระทำ

ผู้ที่ฉลาดในการดำรงชีวิต จะไม่ลำเอียงตนเอง ไม่นิยมวัตถุ และการกระทำที่เกินควร ไม่ชอบความฟุ้งเฟ้อ และแสวงหาความสุขทางด้านวัตถุ เพราะตามหลักของเต๋าสรรพสิ่งประกอบด้วยสิ่งตรงกันข้าม หากลำเอียงตนเอง เพื่อตนเองได้มาจะออกผลตรงกันข้ามคือทำให้ตนเองเสียไป^{๑๓๙}

๒.๕.๔ วิธีการดำเนินชีวิต

จริยธรรมเป็นเรื่องสำคัญมากเหลาจื๋อเน้นว่าผู้ที่ไร้จริยธรรม จะไม่มีวันเข้าถึงเต๋าได้ วิธีดำเนินชีวิตเพื่อให้เข้าถึงเต๋า คืออยู่อย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ วิธีชีวิตที่ดีคือวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ พยายามรู้จักตนเอง หมั่นทำประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน ไม่เห็นแก่ตัว ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่มักใหญ่ใฝ่สูง อ่อนน้อมถ่อมตน มุ่งหาความสงบทางใจ นักปกครองควรมีคุณธรรมสูง ไม่ใช้อำนาจ ทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี ให้เสรีภาพแก่ราษฎรให้มากที่สุด ส่วนการใช้ชีวิตนั้นผู้ที่เข้าใจคนอื่นได้ชื่อว่าเป็นผู้มีสติปัญญาแต่ผู้ที่เข้าใจตนเองได้ชื่อว่าเป็นผู้รู้แจ้ง ผู้ที่ชนะคนอื่นได้ชื่อว่าเป็นผู้มีกำลัง แต่ผู้ที่ชนะตนเองได้ชื่อว่าเป็นผู้เข้มแข็ง ผู้ที่รู้จักพอได้ชื่อว่าเป็นผู้มั่งมี โลกไม่สรรเสริญคนที่ชอบป่าวประกาศความดีของตน

คำสอนถือเป็นหลักการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงามคือ หู เหวย หมายถึงหลักกระทำโดยไม่กระทำได้แก่ อุเบกขาธรรม ฝึกทำให้หนึ่งสงบอยู่ในภาวะปกติ ไม่ขึ้นไม่ลง ไม่เกิดความแปลกแยกต่างใดๆ กับสภาพแวดล้อม หลักการนี้ได้หมายถึงการหยุดทำหรือไม่ทำอะไรเลยในงานชีวิต หากแต่หมายถึงความเคลื่อนไหวจรชีวิตไปตามบรรทัดฐานแห่งธรรมดา ไม่ฝืนกระแสความเป็นจริงตามปกติธรรมชาติ นั่นคือการดำเนินชีวิตให้เป็นไปตามความสมดุลแห่งเหตุกับผลที่อยู่ในความพอดีของเรื่องนั้น ๆ เพราะทุกสิ่งและทุกเรื่องย่อมมีความพอดีของตนเอง สอดคล้องกับความพอดีของธรรมชาติที่ผู้รู้ย่อมเข้าถึงได้ การดั้นรนพยายามเอาชนะธรรมชาติ และฝืนความจริงตามธรรมชาติ อาจทำได้ในระดับที่ไม่เกินไป แต่ก็ชื่อว่าเป็นการทำตัวฝืนปกติของธรรมชาติ

อาศัยหลักความสมดุลและพอดีแห่ง หู เหวย มนุษย์ควรต้องมีชีวิตอยู่ตามความจำเป็นที่ไม่ล้น ไม่เกินธรรมชาติ ไม่ใช่เพื่อสนองความต้องการอันหาขอบเขตมิได้ ภายใต้อิทธิพลปรัชญาวัตถุนิยมและบริโภคนิยมสุดโต่ง ควรต้องมีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย ไม่สลับซับซ้อน แต่เป็นปกติสุขเหลาจื๋อกล่าวว่า “การพยายามเขย่งเท้าเพื่อจะยืนอยู่เหนือคนอื่น ย่อมยืนอยู่ไม่ได้นาน คนแสดงว่าตนมีพระเดชพระคุณเหลือหลาย กลับจะกลายเป็นคนถูกเนรคุณ ไม่มีผู้ใดนับถืออย่างจริงจัง ไม่ต้องทำตัวให้เด่นดังหรอก คนทั้งหลายย่อมมองท่านออกอยู่ดี”

ดังนั้นในการครองชีวิตอยู่ในโลก มนุษย์พึงรู้จักพอเสียบ้าง ควรพึงพอใจในความเป็นและความมีของตน มนุษย์โลกมามากและมานานแล้วมิใช่หรือ คนที่รู้จักพอย่อมไม่ละอายขายหน้าทีหลัง

^{๑๓๙} ชาตรี แช่บ้าง, *ศึกษาคัมภีร์เต๋าเต๋อ*, (กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ, ๒๕๔๓), หน้า ๖๑-๖๒.

ผู้ที่รู้จักหยุดและปล่อยวางเสียบ้าง ย่อมไม่ตระการกำล่ำบากภายหลัง คนผู้นั้นย่อมมีชีวิตอยู่ยาวนานอย่างสงบสุขสง่างาม สรุปลือมนุชย์ควรมีหลักการดำเนินชีวิตดังนี้

๑. เข้าใจชีวิตกับโลกมนุษย์เป็นอันเดียวกัน สัมพันธ์กันอยู่ในความเป็นธรรมชาติ จึงไม่ควรฝ่าฝืนดูดยภาพและความพอดี

๒. เข้าใจตนเองและครองตนเองเอาไว้ให้ดี

๓. มีชีวิตด้วยความพึงพอใจในสิ่งที่พึงมีพึงเป็นตามสภาพ

๔. ปรับชีวิตให้สอดคล้องกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมโดยไม่สูญเสียความเป็นมนุษย์

๕. มองเห็นส่วนดีและส่วนที่เป็นประโยชน์ของสรรพสิ่งในธรรมชาติ

๖. เลือกดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับวิสัยของตน เพราะชีวิตนี้สั้นนักและไม่มีสำรอง

๗. เลือกทำสิ่งที่ใกล้เคียงดีกับสิ่งที่ใกล้เคียง อยู่กับปัจจุบันดีกว่าคาดหวังในอนาคต เลือกสิ่งที่ยากง่ายดีกับสิ่งที่หายาก

๘. ดำเนินชีวิตอย่างคนปกติสามัญชนดีกว่าชีวิตที่เด่นดัง แกร่งแรงแท้งและทำร้ายกัน

๒.๕.๕ เป้าหมายของชีวิต

เหล่าจื๊อสอนให้คนเรานำดำเนินชีวิตให้กลมกลืนกับธรรมชาติให้มากที่สุด คนจะทำดีและทำชั่วไม่ต้องมีกฎหมายบังคับ แต่ปล่อยให้ธรรมชาติให้คุณและลงโทษเอง ให้เอาธรรมะเข้าสู่ธรรมเอาความสัตย์เข้าสู่สัตย์ เอาความดีเข้าสู่ความชั่ว ตามทฤษฎีของเหล่าจื๊อ ชีวิตที่ดีได้จะต้องดำเนินแนวทางในการดำเนินชีวิต ๔ ประการดังนี้

๑. จื่อใจ คือ รู้จักตัวของตัวเองให้ถูกต้อง

๒. จื่อเซิง คือ ชนะตัวเองให้ได้

๓. จื่อจก คือ มีความรู้จักพอด้วยตนเอง

๔. จื่อเต้า คือ มีเต้าเป็นอุดมคติ

ชีวิตที่เป็นไปง่ายๆ ไม่มีการแก่งแย่งแข่งขัน ปล่อยให้เป็นไปตามวิวัฒนาการของธรรมชาติ ไม่มีการดิ้นรนเพื่อแสวงหาตำแหน่ง หน้าที่ ให้เกิดอำนาจแก่ตนทำประโยชน์ให้ ช่วยผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทนคือ ชีวิตที่มีสุขสมบูรณ์ คำสอนของเหล่าจื๊อเป็นแนวทางครองชีวิตของผู้ใฝ่รู้เพื่อพัฒนาจิตใจของตนเอง โดยเน้นการดำเนินชีวิตอย่างง่ายๆ กลมกลืนกับธรรมชาติ เป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ เพื่อจะได้มีความสุขสงบในจิต นอกจากนี้ยังเน้นการรู้จักบังคับตนเองด้วยการรักษาจิตให้บริสุทธิ์

สรุปได้ว่าเหล่าจื๊อ สอนให้บุคคลมุ่งสู่สาระแห่งแก่นแท้โดยตรง ให้ละความยึดมั่นในสิ่งทั้งปวง เป็นผู้อยู่พ้นจากความสงสัย ไปพ้นจากการแบ่งแยก ไม่ให้คุณค่าแก่สิ่งที่คนส่วนมากยึดถือ สลัดความหึงหวงโลโอหังออกไป แต่หันกลับมาดำรงชีวิตอยู่กับธรรมชาติ มีชีวิตที่เรียบง่าย มีใจที่บริสุทธิ์ ปราศจากความอยากความต้องการในสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ความสงบจึงจะเกิดขึ้นได้ ดังนั้นหาก

พิจารณาถึงเป้าหมายของชีวิตในจริยศาสตร์ของเหลาจื๋อแล้ว ก็จะพบว่าจุดมุ่งหมายสูงสุดคือการอาศัยอยู่กับธรรมชาติอย่างกลมกลืนหรือการเข้าถึงเต๋า(บรรลู่เต๋า) ซึ่งเต๋าสอนว่าผู้ใดบรรลู่ถึงเต๋า ผู้นั้นเท่ากับถึงที่สุดอันเป็นบรมสุข การรู้จักกฎธรรมชาติของชีวิตการปฏิบัติตามกฎธรรมชาติของชีวิตจนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติ ทั้งหมดนี้คืออุดมคติแห่งเต๋า

๒.๖ สรุป

ปรัชญาจีนมีมานานหลายพันปีแล้ว ปรัชญาจีนไม่สนใจแสวงหาปฐมธาทูอย่างที่ปรัชญาตะวันตกมุ่งแสวงหา ปรัชญาจีนชอบขบปัญหา จะทำอย่างไร? มากกว่าที่จะค้นคิดว่า ทำไมมันจึงเป็น?

ดังนั้นปรัชญาจีนจึงให้ความสำคัญในเรื่องมนุษย์ด้วยกันว่าจะทำอย่างไรคนจึงจะเป็นคนดีมีความสุข ทำอย่างไรสังคม ประเทศ และโลกจะมีความสุข ปรัชญาจีนมีลักษณะเป็นมนุษยนิยมหนักไปทางจริยศาสตร์ (Ethics) บวกการเมือง ประกอบด้วยสี่สำนักหลักคือ ๑.สำนักปรัชญาเต๋า มีความเห็นว่า ชื่นเชื่อว่าคนนั้นยุ่งเหยิงไม่มีที่สิ้นสุด เป็นที่ตั้งแห่งปัญหาทั้งปวง ยิ่งคิดยิ่งหาอะไรมากก็ยิ่งยุ่งมาก จะแก้ไขอย่างไรก็ไม่มีที่สิ้นสุด สู้ปล่อยไปตามธรรมชาติ สนับสนุนให้เข้าหาธรรมชาติจะดีกว่า พวกที่มีความเห็นอย่างนี้ก็มีเหลาจื๋อ, จวงจื๋อเป็นตัวแทน, ๒.สำนักปรัชญาขงจื๋อ มีความเห็นว่า ขนบธรรมเนียมโบราณที่ดั่งามมีอยู่มาก ควรที่จะฟื้นฟูเรื่องที่ดั่งามขึ้นมาใหม่ แล้วนำมาเป็นหลักประพฤติปฏิบัติ พวกที่มีความเห็นอย่างนี้ก็มี ขงจื๋อ เม่งจื๋อเป็นตัวแทน, ๓.สำนักปรัชญาม่อจื๋อมีความเห็นว่า เรื่องที่ล่วงมาแล้วก็เหมาะกับคนสมัยนั้น ไม่ควรรื้อฟื้นขึ้นมาอีก ควรจะหาอะไรใหม่ๆ ที่เหมาะสมมาเป็นหลักยึดเหนี่ยวจะดีกว่า พวกที่มีความเห็นอย่างนี้มี ม่อจื๋อเป็นตัวแทน, ๔.สำนักปรัชญานิตินิยม มีความเห็นว่า ธรรมชาติดั้งเดิมของเรามีแต่ความชั่วร้าย จึงจำเป็นต้องใช้อำนาจและกฎหมายมาเป็นเครื่องควบคุม พวกที่มีความเห็นอย่างนี้มี ฮั่นเฟย์จื๋อเป็นตัวแทน

เหลาจื๋อผู้เป็นปฐมาจารย์ผู้ให้กำเนิดปรัชญาเต๋า มีชีวิตอยู่ในช่วงร่วมสมัยกับขงจื๋อ ในสมัยชุนชิว-จั้นกั๋ว เป็นผู้แต่งคัมภีร์ เต๋า เต็ก เก็ง เต๋าเป็นบ่อเกิดของสรรพสิ่งคือ ธรรมชาติสิ่งหนึ่งที่เป็นอมตะภาวะ ไม่มีเบื้องต้น ท่ามกลางและที่สุด สรรพสิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นและดับลงในเต๋านี้ เต๋าทิ่บอกเล่ากันได้ มิใช่เต๋ออันอมตะ เต๋าเป็นมารดาของสรรพสิ่ง เหลาจื๋อสอนให้มีเต๋าเป็นอุดมคติ เป็นจุดหมายปลายทางสูงสุด โดยให้ควบคุมจิตใจอยู่ในภาวะบริสุทธิ์ดุจทารกแรกเกิด อย่าปล่อยให้จิตใจพลัดเพลินไปกับอารมณ์ภายนอก สอนให้ทำจิตใจให้ผ่องแผ้วอยู่เหนือโลกธรรมหรือสอนให้มีสมาธิจิต “สี่ทั้งห้าทำให้คนตาบอดเสียงทั้งห้าทำให้หูหนวก รสทั้งห้าทำให้ปากด้านชา เทียวขี่ม้าล่าสัตว์ทำให้จิตใจหลงเพ้อคลั่ง ทรัพย์ทำให้คนทารุณกัน...ปราชญ์ เลี่ยงชีวิตไปตามความจำเป็นทางสรีระเท่านั้น ไม่ปล่อยชีวิตเตลิดไปตามความต้องการของตัณหา เลิกอยู่เพื่อตัณหาเสียเถิด...”^{๑๔๐} เหลาจื๋อมีอุดม

^{๑๔๐} เต๋า เต็ก เก็ง, บทที่ ๑๒(๕๖), หน้า ๑๑๖.

ทางการเมืองแบบระบบเสรีนิยมและชนชาตินิยม ควรปกครองโดยไม่ให้ยุ่งเกี่ยวกับประชาชนมากเกินไป ให้ทุกอย่างเป็นไปตามวิถีธรรมชาติ เหลาจื๋อแบ่งรัฐบาลออกเป็น ๓ ประเภท คือ ๑. รัฐบาลที่ปกครองประชาชน โดยที่ประชาชนไม่รู้สึกรู้ว่าถูกปกครอง (หลักอกรรม อุ้เหวย), ๒. รัฐบาลที่ปกครองประชาชนด้วยวิธีสร้างความดีให้ประชาชนเห็น ประชาชนก็สวดดีรัฐบาลนั้น, ๓. รัฐบาลที่ใช้อำนาจกดขี่ประชาชน และเพี้ยยุ่งเกี่ยวกับความเป็นอยู่ส่วนตัวของประชาชน จนประชาชนไม่เป็นตัวของตัวเอง แบบนี้ถือว่าเป็นข้อที่เลวที่สุด

คุณธรรมหรือทรัพย์วิเศษที่ควรรักษา ๓ ประการของเหลาจื๋อ ๑. ความรัก (ความเมตตา) เพราะมีความรักจึงกล้าหาญ, ๒. ความมัธยัสถ์ (ไม่โลภ) เพราะมีความมัธยัสถ์จึงกว้างขวาง, ๓. การไม่เป็นเอกในโลภ (ไม่ทะนงตน เย่อหยิ่ง) เพราะไม่เป็นเอกในโลภจึงเป็นนายของสรรพสิ่ง ปรัชญาดำเนินชีวิตของเหลาจื๋อคือ ๑. จื๋อใจ รู้จักตัวเองให้ถูกต้อง ๒. จื๋อแข่ง ชนะตัวเองได้ ๓. จื๋อจก มีความรู้จักพอ ไม่ทะเยอทะยาน ๔. จื๋ออีเต๋า มีเต๋าเป็นจุดหมายของชีวิต จึงกล่าวได้ว่าสิ่งที่สำคัญที่เป็นจุดหมายหลักของเหลาจื๋อคือเต๋า คือการเข้าถึงเต๋าและการรวมอยู่กับเต๋า ซึ่งหมายถึงการดำเนินชีวิตตามธรรมชาติ เพราะการคืนรนผืนวิถีของธรรมชาติเป็นสิ่งไร้ประโยชน์ ไม่มีสิ่งใดดีหรือเลวในตัวเอง มนุษย์เป็นผู้ตัดสินตามความรู้สึกส่วนตัวว่าสิ่งนั้นๆดีหรือเลว แล้วปล่อยตัวให้เคลิบเคลิ้มไปกับการตัดสินนั้น หนทางนำไปสู่ความสุขคือ การยอมรับสิ่งที่เกิดขึ้น การดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่ายตามธรรมชาติ ช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน มีความอดทน อ่อนน้อมถ่อมตน ดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ การรู้จักตัวเองก็คือการรู้จักธรรมชาติของชีวิต การชนะตัวเองก็คือการปฏิบัติตามกฎธรรมชาติของชีวิตจนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชาตินั้น ความสันโดษจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อชีวิตมีความเต็มเปี่ยมอยู่ภายใน และทั้งหมดนี้คือชีวิตในอุดมคติของเต๋านั้นเอง